HÉRODOTOS

Dějiny – výbor

AUDIOKNIHY CZ · AUDIOKNIHYCZ.CZ

Vlastní český překlad z řeckého originálu (Perseus/Godley, Loeb Classical Library 1920–1925, public domain). Pro audioknihu YouTube kanálu Audioknihy CZ.

Prolog

Toto je výklad bádání Hérodota z Halikarnassu, aby se časem nevytratily skutky lidí ani neupadly v zapomnění veliké a podivuhodné činy – jedny vykonané Řeky, druhé cizozemci – a také aby bylo zřejmé, z jaké příčiny proti sobě vedli války.

Učení lidé mezi Peršany tvrdí, že vinu na roztržce měli Foiničané. Ti prý přišli od moře, kterému říkají Rudé, k moři našemu, usadili se v krajině, kde sídlí dodnes, a hned začali podnikat dlouhé plavby. Vozili zboží z Egypta a z Asýrie a dostávali se mimo jiné i do Argu. Argos byl v té době ze všech měst v zemi, které se nyní říká Hellada, nejpřednější. Když Foiničané do Argu doplují, rozloží si zboží. Pátého nebo šestého dne po jejich příjezdu – když už bylo skoro všechno prodáno – přijde k moři spolu s mnoha jinými ženami i královská dcera. Jmenovala se stejně, jak říkají Řekové: Íó, dcera Ínachova. Ženy se zastavily u lodní zádi a vybíraly si zboží, které se jim nejvíc líbilo. Tu si Foiničané dali znamení a vrhli se na ně. Většina žen uprchla, Íó však spolu s několika dalšími byla uchvácena. Foiničané ji naložili na lod a odpluli do Egypta.

Takto se podle Peršanů Íó dostala do Egypta, ne tak, jak to vypravují Řekové, a to prý byl počátek vší křivdy. Potom – jméno uvést neumějí – prý někteří Řekové přistáli u foinického Týru a uchvátili královskou dceru Európu. Byli to patrně Kréťané. Dotud šlo o rovné za rovné. Druhé bezpráví však už spáchali Řekové sami. Doplavili se na dlouhé lodi do Aie v Kolchidě a k řece Fásidu, a když tam vyřídili, kvůli čemu přišli, uchvátili královskou dceru Médeiu. Král Kolchidy pak po-

slal do Řecka hlasatele, aby žádal zadostiučinění za únos a vrácení své dcery. Ti mu však odpověděli, že ani Řekové nedostali od Peršanů zadostiučinění za únos Íó z Argu, a tak ani oni Kolchidě nic nevrátí.

Ve druhém pokolení po těchto událostech – jak dále vypravují – uslyšel o nich Priamův syn Alexandros a zatoužil získat sobě z Řecka ženu loupeží, dobře věda, že nebude muset nic odčinit, vždyť ani ti ostatní neodčinili. Když tedy unesl Helenu, Řekové se nejdřív rozhodli vyslat posly, žádat ji zpět a dožadovat se zadostiučinění. Jenže Peršané jim na jejich řeč namítli únos Médeie – prý když sami neodčinili vinu ani neposlali dceru zpět, teď najednou chtějí po jiných odškodnění.

Až do té doby šlo prý jen o oboustranné únosy žen. Teprve pak se Řekové dopustili velké viny, protože první vytáhli vojskem do Asie, dříve než Asie proti Evropě. Unášet ženy je sice podle Peršanů čin lidí nespravedlivých, ale starat se o pomstu za unesené je čin lidí nerozumných, a ten, kdo si unesených vůbec nevšímá, je rozumný. Je přece zřejmé, že kdyby samy nechtěly, nebyly by uneseny. My Asijci jsme si prý ze svých unesených žen nic nedělali, kdežto Řekové sebrali kvůli jediné spartské ženě obrovské vojsko, přitáhli do Asie a vyvrátili Priamovu říši. Od té chvíle prý Peršané vždycky pokládali řecký svět za svého nepřítele. Asii a všechny její cizozemské národy totiž Peršané považují za své, kdežto Evropa a všechno řecké je jim cizí.

Tak to tedy vypravují Peršané a nacházejí počátek svého nepřátelství k Řekům v pádu Ília. O Íó se s nimi Foiničané neshodnou. Říkají, že ji do Egypta neunesli násilím. Spala prý v Argu s velitelem lodi, a když zjistila, že je těhotná, styděla se před rodiči, a tak dobrovolně odplula s Foiničany, aby věc nevyšla najevo.

Takto to tedy vypravují Peršané a Foiničané. Já se o tyto věci přít nebudu, zda se udály tak nebo onak. Pouze ukážu toho, o němž sám vím, že jako první zahájil křivdy proti Řekům, a pak budu pokračovat ve svém vyprávění, přičemž budu stejnou měrou mluvit o malých i velkých lidských obcích. Ta města, která bývala kdysi velká, většinou

zmalátněla, a ta, která byla veliká za mých dnů, bývala kdysi malá. Pochopil jsem, že lidské štěstí nikdy nestojí na jednom místě, a proto se budu zmiňovat o obou druzích obcí stejně.

Gygés a Kandaulés

Kroisos byl rodem Lýd, syn Alyattův, pán národů ležících uvnitř řeky Hallydy, která teče od poledne mezi Syřany a Paflagonci a vlévá se k severu do moře zvaného Euxeinské. Kroisos byl první z cizozemců, o nichž máme vědomost, kdo si některé Řeky podmanil a vybíral od nich poplatky, a jiné si získal za přátele. Podmanil si Iony, Aiolany a asijské Dóry, zatímco Lakedaimoňany získal za přátele. Před Kroisovou vládou byli všichni Řekové svobodní, neboť vpád Kimmeriů do Iónie, který předcházel Kroisově době, nebyl podmaněním obcí, nýbrž jen loupeživým vpádem.

Vláda, dříve v rukou Hérakleovců, přešla takto na rod Kroisův, zvaný Mermnadovci. V Sardách byl kdysi králem Kandaulés, jemuž Řekové říkají Myrsilos, potomek Hérakleova syna Alkaia. Prvním králem Sard z rodu Hérakleovců se stal Agrón, syn Nínův, vnuk Bélův, pravnuk Alkaiův; posledním byl Kandaulés, syn Myrsův. Ti, kdo panovali v této zemi před Agrónem, byli potomci Lýda, Atyova syna, podle něhož dostal celý tento národ, dříve nazývaný Méiovci, jméno Lýdové. Vládu nad nimi získali Hérakleovci podle božího zjevení, zrozeni z Hérakla a jedné otrokyně Iardanovy. Vládli po dvaadvaceti pokoleních, pět set a pět let, syn za otcem, až po Kandaula, syna Myrsova.

Tento Kandaulés byl zamilován do své vlastní ženy a v té lásce se mu zdálo, že jeho žena je ze všech daleko nejkrásnější. A protože si to tak myslel – byl u něho jeden z kopiníků, Gygés, syn Daskylův, jemuž král dával přednost před ostatními – svěřoval se tomuto Gygovi i s nejzávažnějšími věcmi a především vychvaloval krásu své ženy.

Když neuplynulo mnoho času – vždyť Kandauleovi se mělo stát neštěstí – promluvil ke Gygovi takto:

„Gygu, zdá se mi, že mi nevěříš, když mluvím o kráse své ženy. Ale vždyť uši bývají lidem méně spolehlivé než oči. Zařiď si to tak, abys ji spatřil nahou."

Gygés hlasitě vykřikl:

„Pane, co to říkáš za nezdravé slovo! Chceš, abych svou paní uviděl nahou? Když si žena svléká šat, svléká se i její stud. Dávno lidé objevili krásná pravidla – z nich se máme učit. Jedno z nich zní: ať se každý stará jen o své. Já věřím, že tvá žena je ze všech nejkrásnější. Prosím tě, nežádej, co je proti zákonům."

Tak se bránil, obávaje se, aby z toho pro něj nevzešlo nic zlého. Král však odpověděl:

„Buď bez obav, Gygu, a neboj se ani mne, že bych tě chtěl těmito slovy vystavit zkoušce, ani mé ženy, že by ti z její strany vzešla nějaká škoda. Já to zařídím tak, že ani nepozná, že ses na ni díval. Postavím tě totiž v naší ložnici za otevřené dveře. Jakmile vejdu, přijde za mnou i moje žena do postele. Hned u vchodu stojí židle. Na ni odkládá kus po kuse svůj šat, až všechno svlékne, a tak budeš mít dost pokoje, aby ses na ni mohl podívat. A až od židle půjde k lůžku a bude obrácená zády, pak už si poraď sám, aby tě neuviděla vycházet dveřmi."

Gygés viděl, že se nemůže vyhnout, a tak byl připraven. Kandaulés, když se mu zdálo, že je čas spát, přivedl Gyga do ložnice. Hned poté přišla i jeho žena. Když vstoupila a odkládala svůj šat, Gygés ji pozoroval. Jak se otočila zády, směřujíc k loži, vyklouzl ven. Žena ho však při odchodu zahlédla. Pochopila, co její muž udělal, nevykřikla ze studu, ani nedala najevo, že ví, protože v duchu si umínila Kandaulea potrestat. U Lýdů, a skoro u všech cizozemců, přináší ostudu i to, když je nahý spatřen muž.

Tehdy tedy nedala nic najevo a mlčela. Jakmile se rozednilo, vyzvala si služebníky, kteří jí byli nejoddanější, a dala si zavolat Gyga. Ten při-

šel na její pozvání, aniž tušil, že ví, co se stalo; bylo totiž zvykem, že chodíval na královnino zavolání i dříve. Když vstoupil, promluvila žena takto:

„Nyní ti, Gygu, dávám na vybranou ze dvou cest; sám si zvol, kterou chceš jít. Buď zabiješ Kandaulea, dostaneš mne a s ní i vládu nad Lýdy, nebo musíš zemřít ty sám hned teď, abys napříště, poslouchaje Kandaulea ve všem, neviděl, co by ses dívat neměl. Buď musí zahynout on, který to vymyslel, nebo ty, který ses na mne nahou díval a dopustil se tak nemravnosti."

Gygés nejdřív nad těmi slovy žasl, pak ji prosil, aby ho nenutila činit takovou volbu. Ale nepřesvědčil ji. Viděl, že leží před ním vskutku nutnost: buď zahubit svého pána, nebo sám být jinými zahuben. Zvolil, že chce žít dál. Zeptal se:

„Když mne nutíš, abych zabil svého pána, přestože nechci, povez mi, jakým způsobem na něj udeříme."

Odpověděla:

„Útok vyjde z téhož místa, odkud mne on ukázal nahou. Zaútočíš na něj spícího."

Když si přichystali spiknutí, přišla noc. Gygés – nebyl totiž puštěn a nebylo mu úniku, bylo mu buď zahynout, nebo zahubit Kandaulea – následoval ženu do ložnice. Dala mu dýku a ukryla ho za týmiž dveřmi. Potom, když Kandaulés usnul, Gygés vyklouzl, zabil ho a získal tak ženu i království. Zmínil se o něm i Archilochos z Paru, který žil v téže době, ve svém iambském trimetru.

Vládu si udržel a utvrdil díky věštírně v Delfách. Když Lýdové pokládali Kandaulův konec za hroznou věc a chytili se zbraní, dohodli se Gygovi stoupenci s ostatními Lýdy takto: pokud věštírna rozhodne, že má být králem Lýdů, bude vládnout; jinak ať se vláda vrátí Hérakleovcům. Věštírna rozhodla, a tak se Gygés stal králem. Pýthie však ještě dodala, že Hérakleovcům se dostane pomsty v pátém pokolení Gygova.

Na toto slovo nedbali ani Lýdové, ani jejich králové, dokud se nenaplnilo.

Takto si tedy Mermnadovci přisvojili vládu, kterou odňali Hérakleovcům. Když se Gygés stal vládcem, poslal do Delf nemalé dary. Všeho, co je v Delfách ze stříbra, je od něj nejvíce; mimo stříbra tam dal nespočet zlata, a především šest zlatých kraterů, pozoruhodných. Stojí v Korintské pokladnici a mají váhu třicet talentů. Po pravdě řečeno není ta pokladnice obecní korintská, nýbrž patří Kypselovi, synu Éetiónovu. Tento Gygés byl první z cizozemců, o nichž máme vědomost, kdo věnoval dary do Delf, po Midovi, synu Gordiově, králi frygickém; neboť i Midás zasvětil svůj královský trůn, na němž usedal, když soudil, trůn hodný podívané. Stojí tam, kde Gygovy kratery. Zlatu a stříbru, které Gygés věnoval, dávají Delfané podle dárce jméno „Gygadas".

Hned jak se Gygés chopil moci, podnikl i on vpád do Milétu a do Smyrny a dobyl město Kolofón. Protože však za svého čtyřicet let bez dvou dlouhého panování nevykonal nic jiného velkého, zmíníme se o něm jen tolik a budeme vyprávět o Ardyovi, synu Gygovu, který se stal králem po něm. Ten dobyl Priéné, vpadl do Milétu, a za jeho vlády v Sardách přišli Kimmeriové, vyhnaní ze svých sídel kočovnými Skyty, do Asie a dobyli Sardy – kromě akropole.

Po Ardyovi, který vládl bez roku padesát let, převzal vládu jeho syn Sadyattés a vládl dvanáct let; po Sadyattovi Alyattés. Ten vedl válku s Kyaxarem, potomkem Déiokovým, a s Médy, vyhnal Kimmerie z Asie, dobyl Smyrnu, založenou Kolofónci, a vpadl do Klazomen. Odtud se však nevrátil tak, jak si přál, nýbrž utrpěl velký nezdar. Z ostatních činů, které vykonal za své vlády, jsou nejpozoruhodnější tyto:

Vedl válku s Milésany, zděděnou po otci. Dobýval Milétos takto: vždy když byla úroda na polích zralá, vrhal se vojskem na jejich území. Táhl do boje za zvuku pišťal, strunných harf a mužské a ženské píšťaly. Když vpadl na milétské území, obydlí v polích nebořil, nepálil, ne-

vylamoval dveře, ale nechával je stát; ničil však stromy a plody v zemi a potom se vracel zpátky. Milésané totiž vládli moři, takže oblehat je neznamenalo nic. A proto Lýd nebořil ani domy – aby měli Milésané odkud vycházet osívat a obdělávat půdu, a on zase měl, co by ničil, kdykoli vpadne.

Takto válčil jedenáct let. Milésané během té doby utrpěli dvě velké porážky: v bitvě u Limeneia na svém území a v Maiandrovské rovině. Šest let z těch jedenácti ještě vládl Ardyův syn Sadyattés, který také do Milétu vrhával vojsko. On totiž tu válku začal. Posledních pět let válčil Alyattés, syn Sadyattův, který, jak jsem už řekl, zdědil válku po otci a vedl ji s velkou vytrvalostí. Z Iónů nikdo Milétským v té válce neulehčoval kromě Chijských. Chijští jim to opláceli, protože Milétští kdysi pomohli jim ve válce proti Erythraiským.

Ve dvanáctém roce, když Lýdovo vojsko zapálilo úrodu na poli, vznikla taková věc: jakmile se obilí vzňalo, vítr jeho plameny vehnal na chrám Athény zvané Assésské. Chrám chytil a vyhořel. Napřed si toho nikdo nevšímal. Když se však vojsko vrátilo do Sard, Alyattés onemocněl. Jeho nemoc se táhla, a tak poslal do Delf vyslance s dotazem – ať už mu to někdo poradil, anebo mu to napadlo samému – aby se boha otázal po příčině nemoci. Když vyslanci přišli do Delf, Pýthie odmítla jim věštit, dokud nepostaví znovu Athénin chrám, který spálili na milétském území v Assésu.

Takto jsem slyšel vyprávět v Delfách; Milétští k tomu ještě dodávají, že Periandros, syn Kypselův, byl Thrasybúlovi, tehdejšímu vládci Milétu, nejmilejším přítelem, a když se dozvěděl o věštbě, kterou dostal Alyattés, poslal za ním posla, aby Thrasybúlos věděl, co se chystá, a mohl se podle toho zařídit.

Takto to tedy vyprávějí Milétští. Alyattés, jakmile mu to oznámili, poslal okamžitě hlasatele do Milétu s žádostí o příměří s Thrasybúlem a Milétskými, dokud nebude vystavěn chrám. Posel do Milétu šel. Thrasybúlos, který byl vším podrobně zpraven předem a věděl, co se

Alyattés chystá udělat, si vymyslel toto: sebral všechno obilí, které bylo ve městě, své i soukromé, a nahromadil je na náměstí. Pak Milétským oznámil, že jakmile dá znamení, mají se všichni dát do pití a hlučné hostiny spolu s ostatními.

Toto Thrasybúlos učinil a nařídil proto, aby sardský hlasatel uviděl velkou hromadu obilí a lidi oddané radovánkám a ohlásil to Alyattovi. Tak se také stalo. Hlasatel to uviděl, vyřídil Thrasybúlovi Lýdovy vzkazy a vrátil se do Sard. Smír se, jak jsem se dozvěděl, uzavřel výhradně z této příčiny. Alyattés totiž očekával, že v Milétu je silný hlad a lid je dohnán až na nejzazší mez. Když však slyšel od navrátivšího se hlasatele opak, uzavřel smír, podle něhož se měli stát navzájem hosty a spojenci. Alyattés postavil Athéně v Assésu místo jednoho chrámu dva a sám se z nemoci uzdravil. Tak to tedy dopadlo s Alyattovou válkou proti Milétským a Thrasybúlovi.

Periandros, syn Kypselův, byl ten, kdo Thrasybúlovi věštbu prozradil. Vládl v Korintu. Právě jemu se, jak vypravují Korintští (a shodují se s nimi Lesbijští), stalo za jeho života veliké podivuhodno: Arión z Methymny přistál na delfínově hřbetu u Tainaru. Byl to kitharód tehdejší doby, jemuž se nikdo nevyrovnal, a první z lidí, pokud víme, který složil, pojmenoval a nacvičil v Korintu dithyramb.

Vypravují o Ariónovi, že většinu času trávil u Periandra a zatoužil doplout do Itálie a na Sicílii. Když si tam vydělal velké peníze, chtěl se vrátit zpátky do Korintu. Vyplul tedy z Tarentu, a protože nikomu nedůvěřoval víc než Korinthským, najal si korintskou loď. Námořníci na širém moři usoudili, že Arióna vyhodí přes palubu a zmocní se jeho peněz. On to pochopil, prosil je, nabízel jim své peníze, žádal jen o život. Nepřesvědčil je však. Veslaři mu řekli, že si buď má sám vzít život, aby ho pohřbili na pevnině, nebo musí hned skočit do moře. Dohnán do úzkých Arión prosil – když se tak rozhodli – aby ho nechali, oblečeného v celém kroji, postavit se do lodní prostřední chodby a zazpívat; po písni se slibuje sám skoncovat.

Zalíbilo se jim, že si poslechnou nejlepšího zpěváka na světě, a odešli ze zádě doprostřed lodi. Arión oblékl celý svůj kitharódský oděv, vzal kitharu, postavil se na palubu mezi veslaři a odzpíval orthický nomos. Když dozpíval, vrhl se do moře, jak byl, i s celým krojem. Lod odplula do Korintu. Delfín však Arióna přijal a vynesl ho na Tainaros. Vystoupil tam a šel do Korintu v tom samém kroji. Když přišel, vypověděl Periandrovi všechno, co se stalo. Periandros mu z nedůvěry neověřil, dal ho hlídat a nenechal odejít, a čekal na námořníky. Když ti přišli, zavolal si je a vyptával se, zda něco vědí o Ariónovi. Ti odpověděli, že je v Itálii v dobrém stavu a nechali ho v Tarentu v pořádku. Tu před nimi stanul Arión v tom samém kroji, jak skočil. Oni se zděsili a nemohli dál zapírat, když je takto usvědčil. Toto tedy vypravují Korintští a Lesbijští. V Tainaru stojí nevelký bronzový Ariónův dar: člověk sedící na delfínu.

Alyattés, král Lýdů, dovedl válku proti Milétským k závěru a brzy poté zemřel; vládl padesát sedm let. Když se uzdravil z nemoci, zasvětil – jako druhý z toho rodu – v Delfách velký stříbrný krater a železnou podložku pod krater, slepenou dohromady; byla to podívání nejhodnější ze všech darů v Delfách, dílo Glauka z Chijské. Byl jediným z lidí, kdo objevil, jak se spájí železo.

Kroisos a Solón; smrt Atya; věštby v Delfách

Když Alyattés zemřel, převzal vládu jeho syn Kroisos, tehdy pětatřicetiletý. Mezi Řeky napadl jako první Efesské. V oblehání se Efesané uchýlili k zasvěcení města Artemidě – natáhli lano od chrámu až k hradbě. Mezi starým městem, které bylo tehdy obléháno, a chrámem je sedm stádií. Tyto Řeky si Kroisos podrobil jako první, potom postupně další Iony a Aiolany, přičemž každému dával jiné záminky. Těm, kterým mohl předhodit něco závažnějšího, předhodil to; jiným zas uváděl i malichernosti.

Když si tak podmanil asijské Řeky k poplatkům, zamýšlel vystavět loďstvo a napadnout obyvatele ostrovů. Když měl všechno pro stavbu lodí nachystáno, přišel do Sard – jedni říkají, že Bias z Priény, druzí, že Pittakos z Mytiléné. Když se ho Kroisos ptal, co nového v Řecku, zarazil stavbu lodí tímto:

„Králi, obyvatelé ostrovů skupují na deset tisíc koní a plánují táhnout do Sard, přímo na tebe."

Kroisos pomyslel, že mluví pravdu, a odpověděl: „Kéž by bohové vložili ostrovanům do mysli právě tohle: aby přišli s koňmi na Lýdovy syny!"

Host na to podotkl: „Králi, vidím, že si vroucně přeješ dostat ostrovany jako jezdce na pevninu. To je rozumná naděje. A co myslíš, že si přejí ostrovné, jakmile se dověděli, že proti nim stavíš lodě? Nic jiného, než dostat Lýdy do moře, aby se ti pomstili za Řeky, které držíš na pevnině v porobě."

Kroisovi se ta pointa velmi zalíbila; připadlo mu, že má host pravdu, poslechl a stavbu lodí zastavil. S Iony žijícími na ostrovech uzavřel hostinské přátelství.

Jak čas plynul, podmanil si téměř všechny národy na západ od Hallydy – kromě Kiliků a Lyků si všechny ostatní podrobil. Jsou to tito: Lýdové, Frygové, Mysové, Mariandynové, Chalybové, Paflagonci, Thrákové Thýnové a Bithýnové, Kárové, Iónové, Dórové, Aiolové, Pamfyliové.

Když se takto Kroisos vzmáhal a Sardy vzkvétaly bohatstvím, přišli k němu i další mudrci z Řecka, kolik jich právě bylo, každý jak se komu zrovna přišlo. A tak přišel i Solón, Athéňan, jenž na pokyn Athéňanů sepsal zákony a opustil svou obec na deset let; vyplul pod záminkou nějaké „učebné cesty", aby ho nemohli donutit zrušit některý ze zákonů, jež dal. Athéňané sami to totiž udělat nemohli, protože se zavázali velkou přísahou, že budou deset let užívat zákonů, které jim Solón dal.

Právě proto se Solón vydal na cestu a mimo jiné přišel i do Egypta k Amasovi a potom do Sard ke Kroisovi. Kroisos ho pohostil ve svém paláci. Třetí nebo čtvrtý den na králův pokyn provedli služebníci Solóna po pokladnicích a ukázali mu všechno velké a bohaté. Když si Solón všechno prohlédl, Kroisos se zeptal, jak uznal za vhodné:

„Můj hoste athénský, dostává se k nám o tobě mnoho zpráv – pro tvou moudrost i pro tvé putování: slyšel jsem, že jsi z lásky k poznání procestoval velký kus světa, abys mnohé viděl. Dnes mi tedy přišlo chuť zeptat se tě: viděls už někdy někoho, koho bys měl za nejšťastnějšího ze všech lidí?"

Doufal, že uslyší, že nejšťastnější je on. Solón mu však neřekl nic lichotivého, nýbrž odpověděl po pravdě:

„Králi, Athéňana Tella."

Kroisos se podivil a prudce se zeptal: „Jak to, že myslíš, že právě Tellos je nejšťastnější?"

Solón odpověděl: „Tellos žil v obci, které se dařilo dobře, měl krásné a zdatné syny a od všech jich se dočkal dětí, a všichni mu zůstali. Vedle toho mu – podle našich poměrů – byl dán skvělý závěr života: v bitvě Athéňanů proti sousedům u Eleusiny přispěchal na pomoc, obrátil nepřátele na útěk a padl v boji nejkrásněji. Athéňané ho na místě, kde padl, pochovali na veřejné útraty a vzdali mu velké pocty."

Kroisos byl Solónovým vyprávěním o mnohonásobném štěstí Tellově pobouřen a zeptal se ho, koho vidí jako druhého po něm, zajisté doufaje, že druhé místo získá sám. Solón odpověděl: „Kleobis a Bitón." Byli to Argejci. Měli dost pěkný majetek a k tomu takovou tělesnou sílu, že oba zvítězili v závodech. A navíc se o nich vypráví tento příběh: Při Héřině slavnosti u Argejských bylo potřeba, aby jejich matka přijela na slavnost volským spřežením. Voli však z pole nestihli dorazit včas. Mládenci, které naháněl čas, se sami zapřáhli do jha a vlekli vůz, na němž seděla matka, čtyřicet pět stádií, až přijeli do chrámu. Když to před celým shromážděním udělali, zemřeli krásnou smrtí – a bůh jim tak ukázal, že pro člověka je lepší zemřít než žít. Argejci se kolem nich tlačili a blahopřáli jim k zdatnosti, Argejky zase matce, že má takové syny. Matka, pyšná na čin i na věhlas, stála před sochou a prosila bohyni, aby jejím synům Kleobidovi a Bitónovi, kteří jí tak velkou poctu prokázali, dala to nejlepší, co může člověka potkat. Po té prosbě obětovali a pohostili se; mládenci v chrámu usnuli a víc nevstali, zůstali tak navždy. Argejci jim dali v Delfách stavět sochy jako mužům nejlepším.

Solón tak dával druhé místo štěstí těmto. Kroisos se rozpaloval a řekl: „Můj athénský hoste, naše štěstí házíš jen tak stranou, jako by nestálo ani za ty prosté lidi?" On však odpověděl:

„Kroise, ptáš se o věcech lidských mne, který vím, že božství je plné závisti a plné zmatku. V dlouhém čase lze mnoho uvidět, co by člověk nechtěl, a mnoho vytrpět. Lidský život kladu na sedmdesát let. Těch sedmdesát let dává dohromady dvacet šest tisíc dvě stě dní – a ani je-

den z nich není úplně stejný jako druhý. Tak je člověk jen a jen náhoda. U tebe, Kroise, vidím velké bohatství a vládu nad mnoha národy. To však, nač se mne ptáš, ti povím, až uslyším, že jsi svůj život dovršil krásně. Vždyť ten, kdo má mnoho bohatství, není o nic šťastnější než ten, kdo má jen, co stačí na den – ledaže by mu osud dovolil dožít životní pouť se vším, co má, až do krásného konce. Mnozí z přemírou bohatí lidé jsou nešťastní, mnozí s mírou majetku jsou šťastní. Ten, kdo je mnohokráte bohatý, ale nešťastný, převyšuje toho, kdo je šťastný, jen ve dvou věcech; šťastný však převyšuje toho boháče v mnoha. Boháč je spíše schopen žádostivost ukojit a nést těžkou pohromu, než ten druhý. Ten však má před ním to, že se nemusí žádostivosti ani pohrom bát, nemá nemoc, žádné zlo nezná, má krásné děti, dobrý vzhled. Jestliže k tomu krásně umře, pak je to on, koho hledáš: muž šťasten hoden toho jména. Dokud ale nezemře, zdrž se slova a říkej mu šťastný, ne blažený. Všechno v sobě spojit člověku nestačí: tak jako ani jedna země si na všechno nestačí; co má, to má, a co nemá, musí dostat jinou cestou. Která země z nich všech má nejvíce, ta je nejlepší. Tak ani jeden z lidí sám nemá v sobě všechno. Co má, nestačí. Ale ten, kdo zůstává nepřetržitě v držení toho, co má, a krásně dožije – ten se podle mě má, králi, právem nazývat šťastným. V každé věci je třeba hledět na konec, jak dopadne. Mnohým totiž bůh ukázal štěstí a potom je od základu vyvrátil."

Takto mluvil ke Kroisovi, který ho pak nevyznamenal žádnou poctou. Pokládal Solóna za hlupáka, protože nedbá na přítomné dobro a přikazuje hledět na konec každé věci. Nechal ho tedy odejít.

Po Solónově odjezdu stihla Kroisa od boha velká msta, nejspíš proto, že se pokládal za nejšťastnějšího ze všech lidí. Hned za nedlouho se mu zjevil ve snu zjev, který mu předpověděl pravdu o neštěstích, jež měla stihnout jeho syna. Kroisos měl totiž dva syny: jeden byl stižen vadou, byl němý, druhý daleko převyšoval své vrstevníky ve všem. Jmenoval se Atys. Kroisovi se tedy zdálo, že právě tohoto Atya ztratí,

zasažen železným hrotem. Když Kroisos procitl a uvažoval, polekal se snu a hned syna oženil. Zároveň už ho nenechával tak, jak dřív, velet Lýdům v boji; a dolíky, oštěpy a všechny podobné zbraně, které lidé nosí do boje, dal odnést z mužských komnat a nahromadit v komnatách ženských, aby snad nějaká z nich nespadla a nedopadla na syna.

Když se Atysova svatba připravovala, přišel do Sard muž postižený neštěstím, s rukou poskvrněnou krví – Frýg rodem a královského rodu. Vstoupil do Kroisova domu a prosil po tamějších zvyklostech o očištění. Kroisos ho očistil. Očištění se u Lýdů podobá očištění u Řeků. Když vykonal, co měl, Kroisos se ho tázal, odkud přichází a kdo je: „Cizinče, kdo jsi, odkud ze Frygie k nám přicházíš, aby ses stal mým prosebníkem? Kterého muže nebo ženu jsi zabil?" On odpověděl: „Králi, jsem syn Gordia, syna Midova; jmenuji se Adréstos. Zabil jsem mimoděk svého vlastního bratra, otec mne vyhnal a já přišel, zbavený všeho." Kroisos mu odpověděl: „Jsi potomek lidí, s nimiž jsme spřízněni, a přišels k přátelům. Zůstaneš u nás; nebude ti nic chybět, dokud u mne zůstaneš. Snášej své neštěstí, jak jen můžeš nejlíp – získáš tím nejvíc."

Tento Adréstos tak zůstal u Kroisa. V té samé době se objevil v mysijském Olympu obrovský kanec, přišel ze svého doupěte a ničil mysijcům pole. Mysijci na něj nejednou vyrazili, ale víc škody než užitku způsobili sami sobě. Nakonec přišli ke Kroisovi vyslanci a řekli:

„Králi, zjevil se v naší zemi obrovský kanec, který nám ničí pole. Všechno naše úsilí ho zabít nestačí. Prosíme tě, pošli nám svého syna a vybrané mladíky i psy, abychom zemi od toho zvířete zbavili."

Takto prosili. Kroisos však, pamětliv sna, odpověděl:

„O mém synu už nemluvte; nemohu ho poslat. Je čerstvě ženatý a to ho teď zaměstnává. Ale vybrané Lýdy i smečku pošlu, a nařídím těm, kdo jdou, aby zemi zbavili té šelmy co nejhorlivěji."

Takto odpověděl. Když to Mysijci přijali spokojeně, přišel sem syn Kroisův, který slyšel, co prosili, a Kroisovo rozhodnutí. Oslovil otce:

„Otče, dříve, kdy bylo mým nejkrásnějším a nejvznešenějším údělem jít do boje a do lovu, zdržuješ mě od obou. A přece jsi mě neshledal zbabělým ani malomyslným. Jak budu vypadat před spoluobčany, až budu chodit do agory a odcházet z ní? Jakého muže ve mně budou vidět, jakého muže uvidí ve mně moje žena, kterou jsem si vzal, s kterým že to mužem bude spát? Buď mě pusť na lov, nebo mi slovem vysvětli, proč je mi tak lépe."

Kroisos odpověděl:

„Můj synu, nedělám to proto, že jsem u tebe spatřil zbabělost nebo něco nemilého. Zjevil se mi ve snu zjev, který mi řekl, že budeš krátce žít a zahyneš železným hrotem. Právě proto jsem s tvou svatbou pospíchal a proto tě nepouštím za těmito úkoly, abych tě nějak uchránil – aspoň dokud jsem živý. Jsi můj jediný syn, toho druhého, poškozeného sluchem, nepočítám."

Mladík odpověděl: „Je ti odpuštěno, otče, že se po takovém snu úzkostlivě staráš o moji ochranu. Ale máš nepochopení, nerozumíš snu, a to je třeba ti povědět. Říkáš, že sen řekl, že zemřu železným hrotem. Ale které ruce patří kanci? Kterého železného hrotu, kterého se bojíš, se obávám já? Kdyby mluvil o zubu nebo o něčem, co kanec má, bylo by rozumné, co děláš. On však mluvil o hrotu. A protože nebudeme bojovat s lidmi, ale se zvířetem, nech mě jít."

Kroisos odpověděl: „Můj synu, v tomhle mě přemáháš svým výkladem snu. A tak protože jsem v tom přemožen, měním rozhodnutí a dovoluji ti jít na lov."

Kroisos poté dal zavolat Adrésta Fryžského a řekl mu:

„Adrésto, když jsi byl postižen neblahým neštěstím – nedávám ti to za zlé – já jsem tě očistil, přijal do domu a živím tě. Teď je tvou povinností splatit mou laskavost dobrem. Žádám tě, abys hlídal mého syna, který se chystá na lov, aby na vás v cestě nepadli zločinci. A ty sám bys měl jít na místo, kde si můžeš získat slávu činy. To je u vás po otcích a navíc ti to umožňuje tvá síla."

Adréstos odpověděl: „Králi, za jiných okolností bych do tak velké věci nešel. Takto postiženému zlem se nehodí mísit se mezi vrstevníky, kterým se daří dobře; ani já sám bych neměl chuti. Byl bych se zdržel různých věcí. Teď však, když ty mě žádáš a je nutné ti vyhovět – vždyť ti za laskavost patřím – jsem připraven to vykonat. A tvůj syn, kterého máš svěřit, buď ti vrácen do zdraví, nakolik to závisí na strážci."

Když Kroisovi takto odpověděl, odešli vybraní mladíci a psi. Když dorazili k mysijskému Olympu, hledali šelmu, našli ji a obklopili. Házeli po ní oštěpy. Právě tu totiž host, očištěný od vraždy, zvaný Adréstos, který hodil oštěp na kance, minul a zasáhl syna Kroisova. On, zasažen hrotem, naplnil tak znamení snu. Někdo utíkal, aby Kroisovi oznámil, co se stalo; přišel do Sard, pověděl mu o bitvě i o synově osudu.

Kroisos byl srazen smrtí svého syna; a ještě víc ho rozrušovalo, že ho zabil ten, koho on sám očistil od krve. Krutě naříkaje nad neštěstím vzýval Dia Očistného a volal ho za svědka, co od svého hosta utrpěl, vzýval ho jako boha krbu a jako boha hostinského – každého z nich vzýval tím jménem, ačkoli byl u všech tří jediný Zeus. Boha krbu proto, že přijal cizince do svého domu, aniž tušil, že živí vraha svého syna; boha přátelství proto, že mu dal strážce, který se ukázal jeho největším nepřítelem.

Vzápětí přijeli Lýdové s mrtvolou, za nimi šel vrah. Postavil se před mrtvého, vzdal se Kroisovi do rukou s rukama vztaženýma a prosil, ať ho zabije nad mrtvolou. Mluvil o svém dřívějším neštěstí a o tom, jak ten, kdo ho očistil, byl jím zahuben, že žít už dál nemůže. Kroisos ho slyšel a i přes vlastní velké neštěstí ho politoval. Řekl mu:

„Hoste, mám od tebe celou výpomoc, když mě odsuzuješ sám k smrti. Ne, nejsi mi vinen tak jako ten, kdo mimoděk vykonal zlo – ty jsi mimoděk zabil. Kdosi z bohů mi to tak předpověděl už dávno."

Kroisos pochoval syna, jak se slušelo. Adréstos, syn Gordiův, vnuk Midův, vrah vlastního bratra a vrah toho, kdo ho očistil – jakmile byl u hrobu klid lidí, uvědomuje si, že je ze všech lidí nejnešťastnější – zabil sám sebe na hrobě.

Kroisos truchlil nad synem dva roky, zbaven všeho. Teprve když zbavení vlády Astyaga, syna Kyaxarova, Kyrem, synem Kambysovým, a vzestup perské moci přerušily jeho zármutek, přišlo mu na mysl, zda nemůže ještě přerostoucí perskou moc nějak zarazit, dřív než se stane mocnou. Když mu to tedy přišlo na mysl, hned pokusil o věštírny v Řecku i o Libyi – vyslal různé posly, jedny do Delf, jiné do Foku na Abai, jiné zas do Dódóny; další poslal na Amfiarea a na Trofónia, jiné do místa Branchidů v milétské zemi. Takové jsou tedy ty řecké věštírny, k nimž poslal Kroisos vyslance. Do Libye k Ammónovi poslal další, aby se tam věštilo. Posílal pak proto, aby vyzkoušel věštírny – zda vědí pravdu; pokud by se ukázalo, že vědí, posílal by k nim ještě podruhé a tázal se, zda má táhnout proti Peršanům.

S tímto úkolem posílal Lýdy ke věštírnám. Dal jim takový rozkaz: od toho dne, kdy opustili Sardy, odpočítávají dny, a stého dne se vyptávají věštírny, co dělá Kroisos, syn Alyattův, král Lýdů; a cokoli některá věštírna řekne, ať se zapíše a přinese zpátky k němu. Co věštírny řekly, žádný nedovede říci, než co Pýthie: ta, sotva Lýdové vstoupili do chrámu a předložili dotaz, pronesla v hexametru:

„Vím já počet zrnek písku i míru moře,
rozumím němému, slyším toho, kdo nemluví.
Dochází mi vůně v mých prsou tvrdohřbetého
krokodýla, vařeného v bronzové nádobě
s jehněčím masem; měděnou podložku pod ním,
měděnou pokrývku nad ním vidím."

Pýthii předložili tyto verše a Lýdové je zapsali a vrátili se do Sard. Když se vrátili i jiní vyslanci přinášející věštby, Kroisos je všechny roz-

vinul a probral. Žádná z ostatních mu nebyla po chuti, kromě té z Delf. Tu, sotva ji uslyšel, pozdravil s uctivostí, pokládaje jen tu věštírnu za pravou, protože jediná poznala, co udělal: když totiž Kroisos poslal lidi k věštírnám, pamatoval na den; a co bylo nejnesnadnější vyzkoumat, vymyslel: nasekal želvu a jehně a vařil je sám, pod bronzovou pokličkou v bronzovém kotlíku.

Taková tedy byla delfská odpověď. O amfiareově věštbě nemohu říci, co Lýdům vyvěštila, když řádně vykonali obvyklé obřady – to nikdo neříká – ale jen to, že i amfiareas měl Kroisos za věštírnu nepopiratelnou.

Nato se Kroisos rozhodl získat delfského boha oběťmi velikými. Zabil tři tisíce všeho druhu obětních zvířat a na obrovskou hranici dal pozlacená i postříbřená lůžka, zlaté poháry, purpurové šaty a sukně – to všechno zapálil, aby si tak získal boha. Dal Lýdům ohlásit, aby i oni každý podle svých možností přinesli oběti. Když obětoval, roztavil nespočet zlata a razil z něj poloválcovité ztuhlé desky; delší měly šest dlaní, kratší tři, výšku jedné. Počtem jich bylo sto sedmnáct. Čtyři byly z čistého zlata, každá o váze dvou a půl talentu; ostatní z „bílého" zlata, váhy dvou talentů. Zároveň udělal sochu lva z čistého zlata o váze deseti talentů. Když chrám v Delfách shořel, lev spadl ze svých desek, na nichž stál, a leží teď v Korintské pokladnici; vážil tenkrát šest a půl talentu, čtyři talenty mu totiž odtavily.

Když to Kroisos poslal do Delf, poslal spolu s tím i dva veliké mísy, jednu zlatou, druhou stříbrnou. Zlatá leží v chrámě napravo při vstupu, stříbrná nalevo. Při požáru i tyto byly přemístěny; zlatá leží v Klazomenské pokladnici, váží osm a půl talentu a ještě dvanáct min, stříbrná v rohu předsíně a drží šest set amfor; užívají ji Delfané při Theofaniích. Delfané říkají, že je dílem Theodorovým z Samu, a já tomu věřím, protože se mi zdá, že to není dílo jen tak ledakoho. Kroisos poslal i čtyři stříbrné sudy, které stojí v Korintské pokladnici, a zasvětil dva pokropovače, zlatý a stříbrný. Na zlatém je zapsáno, že je od Lakedai-

moňanů, ale to říkají chybně; i tenhle je totiž od Kroisa, nápis však pořídil kdosi z Delfských, aby se zavděčil Lakedaimoňanům. Jméno znám, ale neuvedu je. Lakedaimoňanům zato patří ten chlapec, jímž ruka vylévá vodu. Spolu s těmi pokropovači poslal Kroisos i další dary bez nápisu, mezi nimi i kruhové nalévací nádoby zlaté a kromě toho sochu tři lokte vysokou, zlatou ženu, prý Kroisovu služebnou-pekařku. K tomu zasvětil všechny náhrdelníky i opasky své vlastní ženy.

Tolik tedy poslal Kroisos do Delf. Amfiareovi, jak se dozvěděl o jeho vlastní zdatnosti i o jeho utrpení, zasvětil celý zlatý štít a plně zlatou kopí – rukojeť i hrot byly zlaté. Oboje v mé době leží v Thébách, v Thébách v chrámě Apollóna Isménia.

Těm Lýdům, kteří měli odnést dary do chrámu, uložil Kroisos, aby se věštíren zeptali, zda má Kroisos táhnout proti Peršanům a zda si má opatřit nějaké spojence. Když Lýdové dorazili tam, kam byli posláni, zasvětili dary a dotazovali se věštíren takto:

„Kroisos, král Lýdů a jiných národů, pokládaje tyto věštírny za jediné pravé mezi lidmi, posílá vám dary hodné vašich objevů a nyní se vás dotazuje, zda má táhnout proti Peršanům a zda si má opatřit nějaké spojence."

Oni to vyřídili, oba věštírny vyvěstily totéž: oznámily Kroisovi, že pokud potáhne proti Peršanům, vyvrátí veliké království. A doporučily, aby si za přátele vybral nejpřednější z Řeků.

Když se Kroisos dozvěděl, co věštírny odpověděly, nesmírně se zaradoval. Pevně doufal, že vyvrátí Kyrovo království. Poslal pak do Pýthie novou řadu darů, protože se poptal po počtu Delfských, obdaroval každého dvěma zlatými statéry. Delfané mu za to udělili Kroisovi a Lýdům právo se v Delfách vyptávat věštírny bez pořadí, osvobození od poplatků, přednostní místo a za druhé i právo stát se každému, kdo chce, Delfanem.

Když Kroisos obdaroval Delfy, zeptal se věštírny potřetí – jakmile totiž zjistil, že věštírna mluví pravdu, nemohl se jí nabažit. Zeptal se

na toto: zda bude dlouhá jeho vláda. Pýthie mu dala tuto odpověď:

„Až se stane královským Médům mezek,
tehdy, slabonohý Lýdy, k mnohočerné řece
Hermu uteč – a nestyď se zůstat zbabělcem."

Když mu věštba došla, zaradoval se nejvíc ze všech. Soudil, že nikdy nikdo z lidí nevládl místo mezka, a tak nikdy ani on ani jeho rod nebudou zbaveni vlády. Potom se pustil do vyhledávání, kdo z Řeků je nejmocnější, aby si je získal za přátele. Pátraje zjistil, že se vyznačují Lakedaimoňané a Athéňané – jedni svým dórským kořenem, druzí iónským. Tyto dva kmeny byly totiž nejpřednější už od starých dob: iónský byl rodu pelasgického, dórský rodu helénského. Kmen pelasgický nikam neodešel, dórský hodně putoval. Za Deukaliónova krále obýval Fthiótidu, za Dóra, syna Hellénova, Histiaiótidu pod horami Ossou a Olympem; vyhnán odtud Kadmovci, usídlil se u Pindu v Makednonii. Odtud přešel do Dryopidy; z Dryopidy přišel do Peloponésu a nazývá se dórským kmenem.

Když se Kroisos chystal napadnout Peršany, varoval ho jeden z Lýdů, moudrý muž jménem Sandanis. Řekl: „Králi, chystáš se vytáhnout proti takovým lidem, kteří nosí kožené kalhoty, jedí ne co chtějí, ale co mají, obývají drsnou zemi, nepijí víno, nýbrž vodu, nejedí fíky ani nic sladkého. Když je přemůžeš, co jim vezmeš? Nic nemají. Když přemůžou tebe, přemysli, co ztratíš. Jak jen jednou okusí našeho života, přilnou k němu a nebudou se už dát odehnat. Já děkuji bohům, že Peršanům ani nenapršší na mysl vytáhnout proti Lýdům."

Nepřesvědčil ho však. Peršané, dřív než si podmanili Lýdy, neznali totiž ani přepych, ani blahobyt.

Kappadočané se u Řeků nazývají Syřané. Tito Syřané byli před vládou Peršanů poddanými Médům, později Kyrovi. Hranice médské a lýdské vlády byla řeka Hallys, která stéká z Arménie přes zemi Kiliků, pak teče mezi Mataky napravo a Fryžany po pravici a za nimi dál

na sever: na jedné straně Syřany-Kappadočany odděluje a na levici Paflagonci. Tak Hallys odděluje skoro celý nitek Asie od moře, které leží proti Kypru, po moře Euxeinské. Je to vlastně hrdlo celé té země: cesta pěšímu muži rychle jdoucímu z tohoto moře do toho druhého trvá pět dnů.

Kroisos vytáhl do Kappadokie z těchto důvodů: toužil připojit si k vlastní zemi další, ale především proto, že věřil věštbě a chtěl pomstít Astyaga, syna Kyaxarova, svého švagra. Astyaga totiž, syna Kyaxarova, zbavil vlády Kyros, syn Kambysův, a Astyagés byl Kroisovi švagrem. A ještě pojednám o tom, jak byl švagrem: hordě skythských nomádů v povstání se stalo něco a oni odešli do médské země. Vládl tehdy Médům Kyaxarés, syn Fraorta, vnuk Déioka. Zprvu je přijímal, protože byli prosebníci, a vysoko si jich vážil – svěřil jim dokonce chlapce, aby se učili jejich jazyku a lukostřelbě. Jak však plynul čas a oni chodili vždy na lov a vždy něco přinášeli, jednou se stalo, že nic nepřinesli. Když se vrátili s prázdnou, Kyaxarés – tak se ukázalo, že je snadno popudlivý – jim vynadal velmi hrubě. Skythové byli uraženi, byli po pravdě bez viny, a rozhodli se jednoho z chlapců, kteří jim byli svěřeni, nasekat, naporcovat jako obvykle divokou zvěř, předložit Kyaxarovi jako pochoutku a potom ihned utéci do Sardů ke Alyattovi, synu Sadyattovu. To se stalo. Kyaxarés i jeho hosté z toho masa jedli, Skythové po tom ulehli pod ochranu Alyattovy.

A protože Alyattés nevydal Skythy, i když je Kyaxarés vyžadoval, propukla mezi Lýdy a Médy válka a trvala pět let. V tom čase mnohokrát přemohli Médové Lýdy a mnohokrát Lýdové Médy; mezi jinými bitvami se stala i jedna, kterou nazývají „noční": jak dávala obě vojska boje s rovnou převahou, uprostřed boje se den změnil v noc. Předpověděl Ioniům tuto přeměnu dne Thalés z Milétu, přesně na onen rok, kdy ta přeměna i nastala. Lýdové a Médové, když viděli, že se z dne stala noc, nechali boje a oba se spěšně smířili.

Smir pak zprostředkovali Syennesis Kiliky a Labynetos Babylóňan. To byli ti, kdo spěchali, aby mezi nimi obstarali přísahu – a také se mezi nimi domluvilo švagrovství: dohodli se, že Alyattés dá svou dceru Aryenis Astyagovi, synu Kyaxarovu. Bez pevných závazků a přísah nebývají totiž dohody u lidí trvalé. Tyto národy pojí k přísaze podobně jako Řeky; k tomu si ještě nakousnou ruce v povrchu kůže a navzájem si olížou krev.

A tak tedy Kyros zbavil Astyaga, který mu byl dědem z matčiny strany, vlády. Z příčiny, kterou podám níž, mu Kroisos měl za zlé a poslal se k věštírnám zeptat, zda má táhnout proti Peršanům. Když mu přišla neurčitá věštba, přijal ji jako příznivou pro sebe a vytáhl do perské země. Dorazil k řece Hallys. Kroisos převedl vojsko přes řeku, podle mého mínění po mostech, které tam byly; ale podle Řeků si mu tam přešel přes řeku Thalés z Milétu: Kroisos prý nevěděl, jak převést vojsko přes řeku, protože tehdy ještě mosty nebyly; Thalés pak byl v táboře a hleděl, aby řeku, která tekla po levé straně vojska, zavedl také po straně pravé. Udělal to takto: nad táborem začal nahoru hluboký, široký příkop, přivedl jej v půlměsíc tak, aby se za zády vojska řeka rozdělila a potom zas sešla do jednoho koryta – takto se stala řeka obchůzitelnou. Jsou i tací, kdo říkají, že se stará řeka úplně vysušila. Já s tím nesouhlasím; jak by ji totiž na zpátečním pochodu překročili?

Kroisos tedy překročil řeku a vstoupil do kraje zvaného Pteria. Ta leží v této oblasti kolem města Sinópé u Euxeinského moře. Tam se utábořil a devastoval majetek Syřanů; dobyl i město Pteriů a zotročil je, dobyl všechna sousední místa a Syřany, kteří nebyli viníci, vyhnal.

Kyros zatím sebral své vojsko, přibral po cestě obyvatele mezihraničních území a dorazil ke Kroisovi. Dřív však, než se dal do pochodu proti němu, poslal hlasatele k Iónům, zda by nechtěli odpadnout od Kroisa. Iónové ho neposlechli. Když Kyros přišel a utábořil se naproti Kroisovi, pokoušeli se vzájemnou silou. Byla to tuhá bitva, mnoho

padli na obou stranách, ale do večera neurčila se žádná strana jako vítěz. Takto spolu bojovali.

Kroisos měl si za vinu, že má málo vojska – jeho tábor byl menší než Kyrův. Když druhého dne Kyros nevyrazil, ustoupil se svým vojskem do Sard, s úmyslem zavolat si Egypťany, jak je zavázal přísahou (uzavřel totiž smlouvu s Amasem, egyptským králem, ještě dřív než s Lakedaimoňany), poslat si i pro Babyloňany (i s nimi měl smlouvu, tehdy nad Babylonem vládl Labynetos) a oznámit Lakedaimoňanům, aby přišli na dohodnutý čas, aby, jakmile se všechno sejde a on sám přečká zimu, mohl na jaře vytáhnout proti Peršanům. S touto myšlenkou, jakmile přišel do Sard, posílal po všech spojencích hlasatele, aby se shromáždili za pět měsíců do Sard. Vojsko, které sebou měl – byli to žoldnéři – a které s Peršany bojovalo, rozpustil, čekaje že Kyros by nemohl táhnout proti Sardům po tak vyrovnaném boji.

Když takto rozvažoval, naplnilo se před městem všechno hady. Když se objevili, koně, nechali pastvy a šli je jíst. Když to Kroisos uviděl, pokládal to – jak se také skutečně stalo – za znamení a hned poslal poselce k telmésským vykladačům. Poslové tam dorazili a byli zpraveni, co znamení znamená. Vykladači ale neměli možnost svůj výklad Kroisovi říct. Dřív totiž, než se vrátili lodí do Sard, byl Kroisos chycen. Telmésští však vysvětlili, že Kroisos má čekat cizí vojsko přicházející do své země a že to vojsko zemi zdolá – říkali totiž, že had je dítětem země, kůň pak cizincem a nepřítelem. Takto telmésští odpověděli Kroisovi, který byl v té chvíli už zajat; nevěděli nic z toho, co se stalo kolem Sard a Kroisa.

Kyros zatím, jakmile se Kroisos po bitvě u Pterie vrátil, zjistil, že Kroisos tam odjede a bude rozpouštět vojsko, a tak si uvědomil, že nejvýhodnější je pochodovat na Sardy co nejrychleji, dřív než se podruhé lýdská síla shromáždí. Jakmile si to rozmyslel, provedl rychle: pochodoval tak, že jeho příchod Kroisovi oznámil on sám. Kroisos byl v naprostých rozpacích, poněvadž mu to vyšlo opačně, než myslel.

Přesto vyvedl Lýdy do boje. V té době nebylo v Asii národa statečnějšího a silnějšího než lýdský. Jejich boj byl jízda, nosili dlouhé oštěpy a byli skvělí jezdci.

Vojska se střetla na rovinu před Sardami. Je to rovina velká a holá, protéká ji několik řek a mezi jinými i Hyllos, který se vlévá do velké řeky, jmenované Hermos. Ten pak z Dindymy, hory posvátné Matce bohů, se vlévá do moře u města Fókaia. Zde Kyros, když uviděl Lýdy sešikované do bitvy, bál se jejich jezdectva a udělal, co mu poradil Médan Harpagos. Měl za sebou v zavazadlech velbloudy, kteří nesli potraviny a výstroj. Dal je všechny shromáždit, sundal z nich zavazadla a dal na ně muže ustrojené v jezdeckém kroji. Takto ustrojené pak postavil do čela proti Kroisově jízdě, s pěchotou za nimi a ostatní jízdou vzadu. Když stáli všichni v pořádku, přikázal zabíjet všechny Lýdy, kteří se postaví, ale Kroisa samého nikdo ať nezabíjí, ani kdyby se bránil, kdyby ho dopadli. To takto nařídil. Velbloudy postavil proti jízdě z této příčiny: koně se bojí velblouda a nevydrží pohled na jeho tvar ani cítit jeho pach. Právě proto vymyslel tu lest, aby Kroisovi jezdectvo bylo bez užitku, a to ta jezda, kterou Lýd nejvíc počítal, že se stane slavným. Jakmile vyrazili k bitvě, uviděli koně velbloudy, cítili je, obrátili se a tak Kroisova naděje byla zbořena. Lýdové se však nestali kvůli tomu zbabělci. Sotva poznali, co se stalo, seskočili z koní a bojovali s Peršany pěšky. Mnoho padlo z obou stran, nakonec však Lýdové, obráceni v útěk, se stáhli do hradeb a byli oblezeni Peršany.

Obklopen takto obléháním poslal Kroisos jiné posly ke spojencům. Dřívější byli vysláni, aby se během pěti měsíců shromáždili v Sardách; tyto nyní posílal, aby s pomocí přispěchali co nejrychleji k obleženému Kroisovi.

Posel tedy vyrazil mezi jinými i k Lakedaimoňanům. V ten čas měli Sparťané svou vlastní rozepři s Argejci o oblast zvanou Thyreai. Byla ta krajina původně argejská, ale Lakedaimoňané ji odřízli a drželi. Argos ji nárokoval, protože ji dřív držel. Vyšli pro ni do boje, a protože ani

jedna strana se nemohla rozhodnout, kdo má přednost, uzavřeli, že si zvolí po třech stech bojovníků z každé strany: čí tři sta zvítězí, ta země jí patří. Ostatní vojsko se stáhlo každé do své vlasti, aby se obě strany, kdyby obě zůstaly, nenechaly svést a nerozhodly bitvu kdo ví kam. Tak se dohodli a odešli, ale vybraní Argejci a Lakedaimoňané mezi sebou utkali. Když bojovali rovně, zůstali ze šesti set naživu tři, dva z Argejců – Alkénor a Chromios – a jediný z Lakedaimoňanů, Othryadés. Noc zasáhla boj. Dva Argejci, mínili se vítězi, utíkali do Argu. Othryadés z Lakedaimoňanů svlékl mrtvé Argejské, odvezl zbroj do svého tábora a zůstal na místě. Druhého dne přišli obě strany, aby zjistily, co se stalo. Obě se chlubily vítězstvím: jedni, že víc jich zůstalo, druzí, že protivníci utekli a jen jejich muž přežil u mrtvol. Došlo nakonec k vlastní bitvě; po velkých ztrátách zvítězili Lakedaimoňané. Argejci, kteří si předtím dle zvyku nechávali dlouhé vlasy, odteď se oholili a vyhlásili zákon s kletbou: žádný Argejec ať si vlasy nenosí a žádná Argejka ať nenosí zlato, dokud zem Thyreai nedostanou zpět. Lakedaimoňané ustanovili opačný zákon: od té doby si nechávají vlasy. Jediný přeživší Othryadés, prý ze studu, že se jeho kamarádi nevrátili, zabil se v Thyreaich.

I takto si tedy stali Lakedaimoňané, když do Sard dorazil hlasatel se žádostí o pomoc. Rozhodli se poslat pomoc, přes zápas, co měli. Jenže právě když měli vyplout a lodě byly nachystané, přišla zpráva, že lýdská pevnost je dobyta a Kroisos chycen. Lakedaimoňané pak, překvapení a sklíčení, přestali s tažením.

Sardy se dobyly takto. Čtrnáctý den obléhání poslal Kyros do tábora jezdce, kteří hlasateli oznámili, že kdo první vyleze na hradbu, dostane dar. Vojsko se o to pokoušelo, ale neuspělo. Když ostatní nechali, zkusil to Mard, muž jménem Hyroiadés, pokoušel se vylézt tou částí akropole, kde nebyla stráž. Nestála tam, protože na té straně byla akropole strmá a nedobytná. Nikdo si tudy nedovedl představit, že by někdo mohl projít. Jedině v tomto místě se bývalo stalo, že Meles, dří-

vější král Sardů, kdy obešel kolem hradeb lva, který se mu narodil z jeho konkubíny – a Telmésští vyvěstili, že kdyby lva vedl i tudy, nebudou Sardy nikdy dobyty – Meles je obešel kolem na všech jiných místech, kudy byla hradba zranitelná, ale toto místo pominul, protože se mu zdálo nedobytné a strmé. To je ta část města obrácená k Tmólu. A tak Hyroiadés Mard, viděl předchozího dne jednoho Lýda, který sem sešel po helmě, co se mu z téhle části valila dolů, a vzal ji – a díky tomu si místo zapamatoval. Vyšplhal pak sám po té straně a stoupaje za ním, i jiní Peršané se dostali nahoru v hojném počtu. Takto se dobyly Sardy a celé město bylo vydrancováno.

Samému Kroisovi se stalo toto: byl u něho jeden syn, o kterém jsem už mluvil, jinak dobrý, ale němý. Kroisos v dřívější době dobrovolně dělal pro něj všechno, co šlo, a mimo jiné poslal i k Delfům, aby se o něm dotázal. Pýthie mu dala tuto věštbu:

„Lýde, mnohých mohutný králi, hlupáku pyšný,
nedoufej, že uslyšíš doma zvuk vytouženého hlasu
svého syna; o tom buď jist, že ti bude lépe,
když mluvit začne; neboť v den zkoušky uslyšíš promluvit.”

Když padalo město, přistoupil k Kroisovi jeden z Peršanů, aby ho zabil, poněvadž ho nerozpoznal. Kroisos ho viděl přijít, přemožen neštěstím, nedbal, lhostejný k smrti. Jeho němý syn, když uviděl, že Peršan jde na jeho otce, strachy a bolestí vykřikl: „Člověče, nezabíjej Kroisa!” Toto byla jeho první slova, ale potom mluvil už po celý svůj život.

Takto tedy Peršané dobyli Sardy, uchvátili samého Kroisa, který panoval čtrnáct let a čtrnáct dní obléhání vydržel, a podle věštby ukončil svou vládu. Vzali ho a přivedli ke Kyrovi. Ten dal postavit velikou hranici, dal na ni vysadit Kroisa v okovech a s ním dvakrát sedm synů Lýdů – zda jsou to oběti nějaké prvotiny z vybraného boha, nebo přání, co měl Kroisos, nebo zda chtěl Kyros vidět Kroisa, pověstného zbožného, zda ho spálí živého, kdo ví, kterého z bohů ho vysvobodí

z toho, být upálen. Kyros to konal, Kroisos stál na hranici, i uprostřed takového zla, přišlo mu na mysl ve svém utrpení, že Solón řekl ne bez boha, že nikdo z živých není šťastný. Když mu to na mysl přišlo, povzdechl si, mlčel pak dlouho a potom třikrát pronesl jméno „Solón". Kyros ho slyšel a nařídil tlumočníkům, aby se Kroisa zeptali, koho to volá. Tlumočníci přistoupili a zeptali se. Kroisos nejprve mlčel, pak když ho dotlačili, řekl: „Toho, s kterým bych si přál, aby všichni panovníci spolu promluvili – a to za hodně peněz." Protože mluvil pro ně nejasně, zeptali se znovu, co tím myslí. Když ho dotírali ptaním, pověděl, jak kdysi přišel do Sard Athéňan Solón, viděl všechen jeho majetek a pokládal ho za nic, jak se mu stalo všechno, jak to Solón řekl – a jak nemluvil tak, že by se obracel k Kroisovi, ale ke všem lidem, zvláště k těm, kteří pokládají sami sebe za šťastné. Zatímco Kroisos tohle vyprávěl, hranice se už zapálila a začala shora hořet. Když Kyros slyšel od tlumočníků, co Kroisos řekl, převrátil se mu rozum, uvědomil si, že on, který je také jen člověk, dává živého jiného člověka, který měl kdysi se vznešeností a bohatství podobnost s ním, do ohně; ale zároveň se zalekl pomsty a uvědomil si, že nic v lidském světě není pevné. Nařídil, aby oheň co nejrychleji uhasili, a aby Kroisa a ty, kdo s ním, dostali dolů. Pokoušeli se, ale nemohli ohně zdolat.

Tehdy – jak vyprávějí Lýdové – Kroisos poznal, že si to Kyros rozmyslel, ale všichni se marně snaží oheň uhasit, zvolal hlasitě k Apollónovi, abys, pokud mu bylo co příjemného od něj darováno, přispěl mu a vysvobodil ho z přítomného zla. Takto se slzami zvolal boha. A z jasného a bezvětrného nebe se najednou shluklo mračno, zuřila bouře a prudký liják oheň uhasil. Když Kyros pochopil, že Kroisos je Bohům milý a dobrý muž, snesl ho z hranice a zeptal se: „Kroise, kdo z lidí tě přesvědčil, abys vytáhl se zbraněmi proti mé zemi a stal se nám nepřítelem místo přítelem?" Kroisos odpověděl: „Králi, já to udělal pro tvou šťastnou hvězdu a pro svou vlastní smůlu; a za ně oboje je vinen řecký bůh, který mě ponoukl do pole. Nikdo totiž není tak hloupý, aby

vybral válku místo míru. V míru synové pohřbívají otce, ve válce otcové syny. Zdá se, že tak bohům bylo milé, aby se to tak stalo."

Toto Kroisos pověděl. Kyros ho odpoutal, posadil si ho vedle sebe a hleděl na něj s úctou; i jeho průvodci se dívali s údivem. Kroisos tiše uvažoval. Potom, obraceje se, uviděl, jak Peršané rabují lýdské město. Řekl: „Králi, mohu říci, co mám na mysli, nebo musím mlčet v této chvíli?" Kyros přikázal, aby mluvil bez obav. Kroisos se zeptal: „Co jen to tak horlivě dělá ten dav lidí?" Kyros odpověděl: „Rabuje tvé město a odnáší tvůj majetek." Kroisos odpověděl: „Ne mé město a ne můj majetek. Nic z toho už přece mně nepatří. Odnáší tvůj majetek."

Kyrovi připadl zájem tohoto zjištění, odkázal ostatní pryč a zeptal se Kroisa, co o celé věci vidí. Kroisos pak řekl: „Jestli bohové dávají, abych tě i teď poučil, cokoliv vím, vyslechni. Peršané jsou od přírody pyšní a chudí. Pokud dáš jim rabovat a získat velké bohatství, čekej od nich toto: kdokoli dostane nejvíc, očekávej od něj vzpouru. Pokud ti to teď vyhovuje, udělej toto: postav u všech bran strážce ze svých tělesných stráží, kteří ať lupičům vezmou kořist a tvrdí, že se musí z této kořisti odvést desátek pro Dia. Takto se vyhneš nenávisti z toho, že jsi je ty sám odvedl ze zisku, a ještě budou tvrdit, že jsi vykonal, co se slušelo, a dají ti radost."

Když Kyros tohle vyslechl, nesmírně se zaradoval, pokládaje jeho radu za dobrou. Vyslovil veliké chválení, přikázal svým strážím, aby provedly, co Kroisos navrhoval. Ke Kroisovi pak řekl: „Kroise, protože nám chceš ty, který jsi králem, prokázat skutky a slovy dobro, žádej, co chceš, a to ti dám hned." Kroisos odpověděl: „Pane, nejvíce mě potěšíš, dovolíš-li mi poslat tuto okova do toho řeckého boha, kterého jsem já nad všemi uctil, zeptat se ho, zda u něho je zvykem klamat ty, kdo mu dělají dobře." Kyros se zeptal, co má bohu vyčítat. Kroisos mu vyprávěl všechen svůj záměr, odpovědi věštírny, zvláště sliby, které mu bůh dal, i obětní dary, a jak se, přemožen věštbou, vydal proti Peršanům. Když vyprávěl, znovu prosil, aby mu to Kyros dovolil vyčítat.

Kyros se zasmál a dovolil mu to – a sám také přidal: „Dovoluji ti, Kroise, aby ses na mě dožadoval cokoliv, co jen budeš chtít."

Kroisos poslal Lýdy do Delf, nařídiv jim položit okovy u prahu chrámu a zeptat se, zda se bůh nestydí vyvěštit Kroisovi, že vyvrátí Kyrovu vládu, zatímco to byla jeho vlastní vláda, kterou vyvrátil, a jestli je u řeckých bohů zvykem být nevděčný.

Když Lýdové tohle přinesli, Pýthie – říkají – odpověděla takto: „Ani bohu není možné utéct určenému osudu. Kroisos nese pokutu za vinu svého pátého předka, který, zbrojnoš Hérakleovcům, poslechl ženskou lest, zabil svého pána a převzal cizí vládu, která mu nijak nepatřila. Apollón sice spěchal, aby neštěstí Sard dopadlo za dětí Kroisa a ne za jeho vlády – a nemohl odvrátit osud. Co však Mojry daly, to splnil a pomohl Kroisovi: o tři roky pozdržel pád Sard, nechej vědět Kroise, že byl o tolik let později zajat, než osud chtěl. Za druhé mu v hranici přispěl. A co se týká věštby, Kroisovi neprávem Apollón vyčítá. On mu totiž pověděl: pokud potáhne proti Peršanům, vyvrátí velkou říši. Kdyby chtěl dobře poradit, měl se znovu zeptat, mluvil-li o vlastní nebo o Kyrově. On však věštbě nerozuměl a znovu se neptal, tak ať se sám obviní. Také věštbu o mezku, kterou Loxiás poslal, nepochopil. Vždyť ten mezek je Kyros: ten se zrodil ze dvou nestejných rodičů, matky vznešenější, otce nižšího. Matka byla Médka, dcera Astyaga, krále Médů, otec Peršan a poddaný Médů, k tomu si vzal ve všem nižší svou paní." Toto Pýthie Lýdům odpověděla; ti se vrátili do Sard a oznámili Kroisovi. Kroisos jako to uslyšel, uznal, že vina je jeho, nikoli bohova.

Takto proběhly Kroisovy záležitosti. Vzácných darů od něho zbylo v Řecku mnoho, ne jen ty, které jsem jmenoval; i v Thébách Boiotů stojí trojnožka, kterou věnoval Apollónovi Isménskému, v Efesu zlaté voly a většina sloupů, a v chrámě Pronaie v Delfách velký zlatý štít. To všechno zůstalo dodnes, jiné dary se poztrácely. Mezi dary, které v chrámu v Branchidech milétských jsou od Kroisa, jak slyším, mají

stejnou váhu i tvar jako ty v Delfách. Ty věci, co poslal Kroisos do Delf a amfiaorovi, byly z vlastního majetku a dědictví po otci. Ostatní dary vznikly ze statku, který patřil nějakému Pantaleonovi, Kroisovu protivníku. Pantaleón byl Alyattův syn, nevlastní bratr Kroisa – Kroisa měla Alyattova žena Kariánka, Pantaleóna Iónka. Když Kroisos převzal po otci vládu, nechal Pantaleóna, který s ním soupeřil o vládu, zahynout trápením na železném česadle – a jeho statek, původně zasvěcený k různým účelům, dal do výše řečených darů. Toto o těchto věcech.

Lýdská země nemá nic tolik divu hodného jako jiné země, nic co by se dalo zapsat, kromě zlatého prachu, který se dostává od Tmólu. Má však jedno dílo, které je po Egypťanech a Babylóňanech dílem lidí nejpozoruhodnějším. Je tam hrobka Alyatta, otce Kroisova, jejíž základ je z velkých kamenů, zbytek je nasypaný násep. Tu stavěli tržní lidé a řemeslníci a prostitutky. Nahoře na hrobě ještě za mých dob zůstávalo pět mezních kamenů, do kterých bylo nápisem zapsáno, co kdo udělal. Udalo se, že největší část vybudovaly dívky-prostitutky. Všechny dívky lidu lýdských pracují jako prostitutky, dokud si neposbírají věno, a potom se samy vydávají. Hrobka je sedm stádií a dvě plétra v obvodu, dvanáct a tři pletra ještě navíc v šířce. Vedle hrobky je velké jezero, které nikdy, jak Lýdové říkají, nevyschne. Nazývá se Gygesovo. Taková je ta pamětihodnost.

Zvyky Lýdů jsou podobné zvykům Řeků, jen ty, co bez pohlavního styku dívky-prostituují. Byli také prvními z lidí, pokud víme, kdo razil zlaté a stříbrné mince a užíval je, a prvními, kdo prodávali v krámcích. Lýdové říkají, že i zábavy, které i dnes se u nich i u Řeků užívají, jsou jejich vynálezem. V ten stejný čas se podle nich objevilo i obydlování Tyrsenie. Takto o tom vyprávějí: za vlády Atya, syna Mánova, krále, vznikl v celé Lýdii velký hlad. Lýdové ho zprvu snášeli vytrvale, ale protože nepolevoval, hledali léky, každý něco jiného. V té době totiž byly vynalezeny hry s kostkami a s míčem a všechny ostatní hry kromě dámových – ty si Lýdové nenárokují. Vymysleli hry proti hladu takto:

v jednom dni hráli celý den, aby nehledali jídlo, v druhém dni jedli a hry odkládali. Takto žili osmnáct let. Jenže hlad neustával, naopak zesiloval. Jejich král rozdělil tedy všechny Lýdy na dvě části a losoval, kdo zůstane a kdo odejde ze země. Nad částí, která měla zůstat, dal vládu sobě samému, nad částí, která měla odejít, dal svého syna, jménem Tyrsenos. Oddělení lotrem sestoupili do Smyrny, postavili lodě, naložili všechny potřebné věci a vypluli hledat obživu a zemi. Prošli mnoho národů a dorazili k Umbrikům, kde založili města, v nichž žijí dodnes. Místo Lýdů se po svém králi, synu Atyově, přejmenovali na Tyrsény. Lýdové se Peršanům poddali.

Po Kyaxarovi, který kraloval čtyřicet let, nastoupil na trůn jeho syn Astyagés. Měl dceru, kterou pojmenoval Mandané. Jednou v noci se mu zdálo, že z ní vytéká tolik vody, že zaplavuje celé jeho město a nakonec i celou Asii. Vyprávěl to mágům, kteří vykládají sny, a to, co mu po pravdě vyložili, ho zděsilo. Když potom Mandané dorostla do věku, aby se vdávala, nedal ji žádnému z Médů podle hodnosti, bál se totiž svého vidění. Dal ji Peršanu Kambysovi, muži z dobrého rodu, mírné povahy – nicméně v jeho očích byl nižší než každý průměrný Méd.

V prvním roce manželství Mandany s Kambysem spatřil Astyagés další vidění. Zdálo se mu, že z pohlaví té dcery vyrostla réva a ta réva pokrývá celou Asii. Když to viděl a vyložili mu to vykladači snů, poslal pro Mandané, byla totiž v jiném stavu. Když přijela, hlídal ji, aby jí vzal to, co porodí: mágové mu totiž ze snu vyvěstili, že potomek jeho dcery bude kralovat místo něho. Astyagés se chtěl ochránit, a proto, jakmile se Kyros narodil, zavolal Harpaga, muže ze svého rodu, nejvěrnějšího ze všech Médů a správce všeho svého majetku, a řekl mu:

„Harpagu, teď ti svěřuji věc, kterou mi musíš splnit; nepodváděj a nedávej přednost jiným před mnou – jinak si zraníš sám sebe. Vezmi to dítě, které porodila Mandané, odnes je ke svému domu a usmrť je. Potom je pochovej, jak sám uznáš za vhodné."

A on odpověděl:

„Králi, nikdy dřív jsem tě v ničem nezklamal a dám si pozor, abych před tebou ani později neudělal nic špatného. Když je tvá vůle, aby se tak stalo, mým úkolem je splnit to řádně."

Takto Harpagos odpověděl. Dítě mu bylo odevzdáno v slavnostním oděvu, aby je zabil. Odešel do svého domu a plakal. Když vstoupil, řekl své ženě všechno, co od Astyaga slyšel. Ona na to:

„Co teď hodláš udělat?"

„Ne to, co mi Astyagés přikázal," odpověděl. „Ani kdyby ještě víc šílel, se nespojím s ním, abych vraždil. Z mnoha důvodů to neudělám: dítě je můj příbuzný, Astyagés je už starý a syna nemá, kdyby po jeho smrti připadla vláda té jeho dceři, které teď chce zabít syna, co jiného mě pak čeká než největší nebezpečí? Pro moji bezpečnost dítě musí zemřít, ale zabít ho musí někdo z Astyagových lidí, ne nikdo od nás."

Jakmile to řekl, poslal hned posla k jednomu z Astyagových pastevců, o němž věděl, že pase stáda v nejvhodnějších lesích, v horách plných divoké zvěře. Jmenoval se Mitradatés a jeho žena byla také otrokyně; řecky by se jí řeklo Kynó, médsky Spakó – médsky se totiž řekne psu „spaka". Pastevec přišel na Harpagův rozkaz co nejrychleji. Harpagos mu řekl:

„Astyagés ti přikazuje, abys vzal toto dítě a položil ho do nejpustšího místa v horách, kde by nejdřív zahynulo. A toto ti ještě přikázal říci: zabiješ-li ho sám, nebo necháš-li ho tam zahynout nějakým jiným způsobem, zemřeš v hrozných mukách. Mám dohlížet, abys to opravdu udělal."

Jakmile to pastevec slyšel, vzal dítě a šel zpátky, až přišel ke své chatrči. Zrovna i jeho vlastní žena byla den po dni čekatelkou porodu – a jak chtělo nějaké boží zařízení, porodila zrovna v tom čase, kdy byl pastevec ve městě. Oba o sebe měli strach: on o ni, že se jí porod nedaří, ona o něho, protože ho dřív Harpagos nikdy nevolal. Když se vrátil, žena, překvapená že ho vidí, se ho hned ptala, proč pro něj Harpagos tak naléhavě poslal. On odpověděl:

„Ženo, přišel jsem do města a slyšel a viděl, co jsem nechtěl vidět a co ať se nikdy nestane v domě našich pánů. Celý Harpagův dům byl plný nářku. Já jsem zděšen vešel dovnitř. Jakmile jsem vstoupil, uviděl jsem dítě, které se škrábalo a plakalo, ozdobené zlatem a v pestrém hávu. Když mě Harpagos spatřil, přikázal mi, abych vzal to dítě co nejrychleji a odnesl je, a abych je položil na nejpustším místě v horách – řekl, že to Astyagés přikázal, a hrozil mi strašlivě, kdybych to nesplnil. Vzal jsem je, nesl jsem je, myslel jsem si, že je některého služebníka. Divil jsem se, že je ozdobené zlatem a v hávu, a také nářku, který byl zřejmý v Harpagově domě. Hned za městem jsem se dozvěděl od služebníka, který mi dítě předával a který mě doprovázel: toto je syn Mandany, dcery Astyagovy, a Kambysa Kyrova syna. Astyagés ho dal zabít. A hle, teď je zde."

A s těmi slovy pastevec dítě odhalil a ukázal. Žena, když viděla, jaké je velké a krásné, se dala do pláče, chytila mu kolena a prosila ho, aby ho nijak nevystavoval. Pastevec řekl, že nemůže jinak: přijdou vyzvědači od Harpaga a zjistí to, strašně zahyne, nesplní-li příkaz. A tak když ji nepřesvědčil, žena mu znovu řekla:

„Jestliže tedy nemohu tě přemluvit, aby nebyl odložen, udělej aspoň toto, když je nezbytné, aby bylo spatřeno odložené dítě: já jsem porodila mrtvé dítě, odnes to a odlož je, a dítě dcery Astyagovy vychovejme jako naše vlastní. Tak nebudeš dopaden, že pánům neposloucháš, a my nebudeme špatně rozhodli: naše mrtvé dítě bude pohřbeno jako královské a to živé neztratí svůj život."

Pastevec pochopil, že žena v této chvíli radí nejlépe, a hned udělal, co řekla. Dítě, které měl zabít, dal své ženě, své mrtvé dítě vložil do koše, v němž přinesl to první, obléknout mu všechny ozdoby toho druhého, odnesl je na nejpustější místo v horách a tam je položil. Třetí den po vystavení dítěte zanechal jednoho ze svých pacholků hlídat tělo, odešel do města k Harpagovi a oznámil mu, že je připraven ukázat mrtvolu dítěte. Harpagos poslal nejvěrnější z gardistů a jejich pro-

střednictvím to vyšetřil a pochoval syna pastevce. Takto byl pochován. A toho, kdo byl později nazván Kyrem, přijala pastevcova žena a vychovávala ho, ale s tím jménem mu dávala nějaké jiné.

Když bylo chlapci deset let, pravda o něm vyšla najevo takto. Hrál si ve vesnici, v níž byly i tyto chlévy, hrál si na cestě s jinými chlapci svého věku. A chlapci si při hře zvolili za svého krále toho, kdo byl údajně synem pastevce. On pak jim rozdělil úkoly: jedni mu měli stavět dům, druzí byli jeho tělesná stráž, jiný „oko krále", jinému dával za úkol přijímat zprávy – každému něco. Jeden z těch chlapců, který si tam s nimi hrál, syn Artembara, muže váženého mezi Médy, neudělal, co mu Kyros přikázal. Kyros přikázal ostatním chlapcům, aby ho chytili. Udělali to, a Kyros s ním zacházel přísně a tvrdě ho sešlehal. Chlapec, jakmile ho pustili, protože se mu stalo něco, co nebyl zvyklý trpět, vzkypěl ještě víc. Došel do města ke svému otci a stěžoval si na to, co ho od Kyra potkalo. Nenazýval ho ovšem Kyrem – to tehdy ještě nebylo jeho jméno – nýbrž synem Astyagova pastevce. Artembarés, rozhorlený, šel k Astyagovi, přivedl i syna a vyprávěl, co se jim stalo nehodného: ukazoval chlapcova záda a říkal:

„Králi, syn tvého pastevce, otroka, nás takto urazil."

Když to Astyagés slyšel a uviděl, chtěl pro vážnost Artembarovu chlapce potrestat. Poslal pro pastevce i pro jeho syna. Když oba předstoupili, Astyagés upřel oči na Kyra a řekl:

„Tak ty, syn takového člověka, ses opovážil urazit syna muže, který je u mne nejpřednější?"

Kyros odpověděl:

„Pane, udělal jsem to po právu. Chlapci té vesnice, mezi nimi byl i on, si při hře mě zvolili za krále. Byl jsem nejvhodnější pro tento úřad. Když ostatní chlapci dělali, co jsem jim přikazoval, on neposlechl, ani nedbal, a tak byl potrestán. Jestliže si tedy zasluhuji za to trest, zde jsem k dispozici."

Jak chlapec takto mluvil, Astyagés měl pocit, že ho poznává: rysy jeho tváře se mu zdály být podobné jeho vlastním, odpovědi vznešenější, než se slušelo na jeho stav – a doba vystavení se mu zdála odpovídat jeho věku. Užaslý sedl mlčky dlouhou chvíli. Když se nakonec vzpamatoval, chtěl pastevce odvolat samotného, aby mohl Artembara propustit. Řekl:

„Artembaro, udělám to tak, aby sis ani ty, ani tvůj syn nemohl stěžovat."

Artembara pustil. Kyra uvedli služebníci dovnitř na Astyagův příkaz. Když zůstal s pastevcem sám, Astyagés se ho zeptal, odkud chlapce vzal a kdo ho vlastně předal. Pastevec řekl, že je jeho vlastní syn a že žena, která ho porodila, je stále u něho. Astyagés řekl, že se špatně rozhoduje, chce-li být vystaven velkému mučení, a dal pokyn gardistům, aby ho chytili. Pastevec, veden na mučení, odhalil pak celou pravdu. Vyprávěl všechno od začátku, pravdivě, a nakonec se dovolával Astyagova odpuštění.

Když pastevec řekl pravdu, Astyagés ho už dál nestíhal, ale velice se zlobil na Harpaga a nařídil gardistům, aby ho zavolali. Harpagos přišel. Astyagés se ho zeptal:

„Harpagu, jak jsi zabil to dítě, syna mé dcery, které jsem ti svěřil?"

Harpagos, když viděl, že je pastevec v paláci, nešel na nepravou stezku, aby se nedal usvědčit, a řekl:

„Králi, když jsem převzal dítě, přemýšlel jsem a hleděl, jak mám splnit tvůj příkaz a jak, zůstanu-li před tebou bez viny, nebudu vrahem tvé dcery ani tebe samotného. Vymyslel jsem to takto: zavolal jsem si pastevce a předal mu dítě, přitom jsem řekl, že ty jsi přikázal, aby je zabil. V tom jsem neublížil, poněvadž jsi to opravdu přikázal. Předal jsem mu je s pokynem, aby je vystavil v pustém místě v horách a hlídal, dokud nezahyne, a ohrozil ho strašně, kdyby nevykonal to, co se mu nařizovalo. Když to pastevec splnil a dítě zahynulo, poslal jsem

nejvěrnější z eunuchů, kteří to viděli, a dal jsem je potom pochovat. Takto to tedy s tím chlapcem bylo, králi, a takto zahynul."

Harpagos řekl pravdu. Astyagés skrývaje hněv, který choval kvůli tomu, co se stalo, nejprve opakoval Harpagovi příběh, jak jej slyšel od pastevce. Potom když ho dokončil, prohlásil, že chlapec žije a že se to tak dobře obrátilo:

„Nelibě jsem totiž nesl," řekl, „co se tomu chlapci stalo, a nemohl jsem lehce snášet, že moje dcera mi dávala za zlé. Protože se tedy osud obrátil k lepšímu, pošli svého syna k tomu chlapci, který právě přišel, a sám – oslavu to máme totiž učinit u bohů, protože dítě žije – přijď na večeři."

Harpagos, když to slyšel, se poklonil a šel domů s velkou radostí, že se jeho prohřešek obrátil k dobrému a že je pozván k slavnostnímu obědu. Jak přišel do domu, zavolal svého jediného syna, chlapce asi třináctiletého, a přikázal mu, aby šel do paláce Astyagova a dělal, co mu ten poručí. Sám pak radostně vyprávěl ženě, co se stalo.

Astyagés, jakmile mu syn Harpagův přišel, poručil ho zařezat, rozporcovat jeho tělo na kusy, část z masa upéct, část uvařit, celé pečlivě upravit a nechat je připravené. Když přišel čas na večeři, přišli druzí hosté a Harpagos; všem jiným i Astyagovi samému byl předložen stůl s jídly z berana, Harpagovi však stůl s masem jeho vlastního syna, všechno kromě hlavy, rukou a nohou. Ty byly uloženy stranou v koši, s víkem. Když se zdálo, že se Harpagos nasytil, Astyagés se ho zeptal, zda chutná pokrm. Harpagos odpověděl, že velmi chutná. Nato ti, kdo měli ty věci udělat, přinesli koš, v němž byla hlava, ruce a nohy Harpagova syna, přistoupili ke stolu a dali mu, aby jej odkryl a vzal si, co chce. Harpagos poslechl, odkryl koš a uviděl zbytek dítěte. Když to viděl, nedal se zděšením odnést a ovládl se. Astyagés se ho zeptal, ví-li, jakého zvířete maso jedl. On odpověděl, že ví a že co dělá Král, je mu libé. Pak sebral, co z masa zbylo, a odešel domů. Odtud, myslím, chtěl shromáždit vše a pochovat.

Takto Astyagés Harpaga potrestal. Ohledně Kyra pak si zavolal zase ty mágy, kteří mu vyložili sen tak, jak jsem řekl. Když přišli, Astyagés se ptal, jak mu sen vyložili. Odpověděli stejně jako dřív: ten chlapec musí vládnout, jestliže žije a dřív nezahyne. Astyagés jim odpověděl:

„Chlapec žije a je zde. Protože si na vesnici hrál, chlapci, co s ním byli, ho udělali králem. Udělal vše, co by udělali skuteční králové: vybral si tělesnou stráž, vrátné, posly a vše jiné, a tak si vedl. Kam vám podle toho mysl míří?"

Mágové řekli:

„Pokud chlapec žije a kraluje bez čikolivek úradku, buď bez obav o něho a mysli si, že žije dobře. Nebude kralovat podruhé: některá z našich věšteb vyšla naprázdno, a všelijaké přemostění snů se splňuje tím nejmenším způsobem."

Astyagés jim odpověděl:

„Já sám, mágové, nejvíc souhlasím s tím, že se sen splnil tím, že chlapec, ačkoli jen jménem král, dostal to jméno. Co máme ale dál dělat? Řekněte mi upřímně, co pokládáte za pro vás nejbezpečnější."

Mágové odpověděli:

„Králi, i nám samým velmi záleží na tom, aby tvá vláda zůstala v moci. Jinak by přešla do rukou cizozemce, a totiž na toho chlapce, který je Peršan. My bychom byli jako Médové otroky Peršanů, nedbaní žádných poct u nich. Pokud jsi tedy tvůj trůn v pořádku, zůstává i naše čest. A tak nám i tobě nejvíc záleží, aby ti dobře šlo. Teď, kdybychom viděli něco strašného, oznámili bychom ti to upřímně. Protože sen vyšel v tak maličké věci, i my jsme pokojní a i tebe nabádáme, aby jsi byl pokojný. Chlapce pošli pryč z očí k Peršanům, k jeho rodičům."

To když Astyagés slyšel, zaradoval se, zavolal Kyra a řekl mu:

„Chlapče, provedl jsem ti křivdu pro sen, který mi nic neznamenal. Tvůj vlastní osud tě zachoval. Teď tedy jdi k Peršanům s dobrou vůlí, pošlu s tebou průvodce. Až tam dojdeš, najdeš svého otce a matku, jiné, než je pastevec Mitradatés a jeho žena."

To když řekl Astyagés, poslal Kyra pryč. Když přišel do domu Kambysova, přijali ho jeho rodiče, a když dozvěděli, kdo je, vítali ho s radostí; mysleli si, že je už dávno mrtev. Ptali se ho, jak byl zachován. On jim vyprávěl, že do té doby to nevěděl, byl totiž klamán, ale cestou se dověděl o celém svém osudu. Myslel si, že je synem Astyagova pastevce, na cestě se od svých průvodců dozvěděl všechno. Řekl, jak ho vychovávala pastevkyně, dával jí všelicos chválit a v celém vyprávění bylo jméno Kyno časté. Rodiče se tedy toho jména chytili, aby ten osud zachování chlapce byl u Peršanů ještě podivuhodnější, a rozšířili zprávu, že vystaveného Kyra vychovávala psice. Odtud se ta historka šířila.

Takto tedy začal ten příběh. Kyros rostl, byl nejudatnější a nejmilovanější svého stáří. Harpagos ho navštěvoval, posílal mu dary, chtěl se pomstít Astyagovi. Neviděl žádnou možnost, jak by soukromý člověk Astyaga potrestal, ale jak viděl Kyra růst, chtěl si ho udělat spojencem a srovnával své vlastní utrpení s utrpením Kyrovým. Postaral se už dříve o toto: protože Astyagés byl pro Médy tvrdý, Harpagos obcházel jednotlivé přední Médy a hlásal, že musí zjednat vládu Kyrovi a Astyaga sesadit. Když mu toto bylo zařízeno a vše připraveno, Harpagos chtěl Kyrovi, který byl mezi Peršany, dát najevo své plány. Nebylo žádné jiné cesty: silnice byla hlídaná. Vymyslel toto. Dovedně upravil zajíce, rozpáral mu břicho, nevyvrhl mu nic z vnitřností a vložil do něho dopis, ve kterém mu to vše vzkazoval. Potom břicho zajíce zašil, dal zajíce svému nejvěrnějšímu služebníku, přemostil mu ho sítěmi, jako by byl lovec, poslal ho k Peršanům a nařídil mu, že jak odevzdá zajíce Kyrovi, že má ústně dodat, aby jej Kyros rozpárá vlastníma rukama a bez svědků.

Vše se tedy stalo. Kyros vzal zajíce, rozpáral ho a přečetl si dopis, který v něm byl. Dopis zněl takto:

„Synu Kambysův – protože nad tebou bdí bohové (jinak bys totiž nedoplul tak daleko štěstěně), potrestej Astyaga, svého vraha. Podle jeho úmyslu bys byl mrtvý; že žiješ, je díky bohům a mně. Myslím, že

už jsi se dozvěděl i o tom, co se dělo s tebou, a cos vytrpěl ode mne, že jsem tě nezabil, nýbrž předal pastevci. Jestli chceš mě poslouchat, čemu panuje Astyagés, nad tím budeš panovat ty. Přesvědč Peršany, aby se vzbouřili, a táhni proti Médům. A jsi-li mnou pro vojevůdce ustanoven ty, nebo některý z vážených Médů, bude všechno podle tvého přání. Oni totiž, odpadnuvše sami od Astyaga, přistoupí k tobě a budou s tebou. Když je zde všechno připraveno, udělej, co jsem řekl, a udělej to rychle."

Vzpoura Peršanů

Když si Kyros dopis přečetl, rozvažoval, jakým nejchytřejším způsobem přesvědčí Peršany, aby se vzbouřili. A to, co mu připadalo nejúčinnější, také udělal. Napsal, co se mu líbilo, na papír, svolal Peršany, otevřel papír a oznámil, že v něm ho Astyagés jmenuje velitelem perských vojsk. „A teď," řekl ve své řeči, „vám přikazuji, Peršané, aby každý z vás přišel se srpem." To Kyros řekl.

V Persii je mnoho kmenů. Ty z nich, které Kyros shromáždil a přemluvil ke vzpouře proti Médům, byli Pasargadové, Marafiové a Maspiové. Na těchto závisí všichni ostatní Peršané. Nejvzácnější kmen jsou Pasargadové, k nim patří rod Achaimenovců, královský dům Peršanů. Ostatní perské kmeny jsou Panthialaové, Deusiaové a Germaniové – ti všichni obdělávají půdu. Dále Daové, Mardové, Dropikové, Sagartiové – všichni kočovní pastevci.

A tak když všichni přišli se srpy, jak jim bylo přikázáno, Kyros jim nařídil, aby za jeden den vymýtili trnitý pozemek v Persii, dlouhý a široký po třech až čtyřech stádiích. Peršané úkol splnili. Potom jim Kyros přikázal, aby se umyli a druhého dne přišli. Mezitím shromáždil na jedno místo kozy, ovce a voly svého otce, dal je zabít a připravit jako hostinu pro perské vojsko, a také víno a všechna nejvhodnější jídla.

Když druhého dne Peršané přišli, dal jim usednout na louku a hodovat. Po jídle se jich zeptal, co se jim víc líbí: včerejší práce nebo dnešní zábava. Odpověděli, že rozdíl je velký: včera měli jenom zlé, dnes jenom dobré. Kyros se chytil toho jejich slova, odhalil svůj záměr

a řekl: „Takový je váš stav, Peršané. Poslechnete-li mne, budete mít tyto dobré věci a desetkrát více bez práce a bez otroctví. Neposlechnete-li, čekají vás nespočetné lopoty jako včera. A tak teď udělejte, co vám říkám, a získejte si svobodu. Já sám jsem byl, myslím, zrozen božím řízením, abych tento úkol provedl, a vás pokládám za muže stejně dobré jako Médové ve válce i jinde. Toto všechno je pravda – proto odpadněte od Astyaga rychle!"

Peršané byli už dávno nespokojeni s tím, že jim Médové vládnou, a teď, když dostali vůdce, rádi získávali svobodu. Astyagés, jakmile uslyšel, co Kyros chystá, poslal pro něj posla. Kyros poslovi odpověděl, aby se vrátil se vzkazem, že Astyagés ho uvidí dříve, než by chtěl. Když to Astyagés slyšel, dal všechny své Médy do zbraní. Boží moc ho tak zaslepila, že zapomněl, co udělal Harpagovi, a jmenoval ho velitelem vojska. A tak když Médové vytáhli a utkali se s Peršany, ti z Médů, kdo nebyli ve spiknutí, bojovali, jiní přešli k nepříteli a většina byla úmyslnými zbabělci a utíkala.

Takto se médské vojsko potupně rozprchlo. Astyagés, jakmile to uslyšel, poslal Kyrovi výhrůžnou zprávu: „Přesto se Kyros nebude radovat." A s těmi slovy vzal mágy, kteří mu sen vyložili a kteří ho přemluvili, aby Kyra pustil, a naroubil je na kůly. Potom dal do zbraně Médy, kteří zůstali ve městě, chlapce i starce. Vyvedl je, utkal se s Peršany a byl poražen. Astyagés sám upadl do zajetí a ztratil médské vojsko, které vedl.

Když byl Astyagés zajat, přišel k němu Harpagos, aby se nad ním vítězil a tupil ho. Mezi jinými hořkými urážkami mu připomněl i hostinu, při níž mu Astyagés dal sníst maso jeho syna, a ptal se, jaké to je být otrokem po tom, co byl králem. Astyagés upřel na Harpaga pohled a řekl: „Ty se opravdu domníváš, že to, co udělal Kyros, je tvé dílo?" „Já jsem," odpověděl Harpagos, „psal ten dopis. Provedení věci je po právu moje." Astyagés mu odpověděl: „Pak stojíš usvědčen jako nejhloupější a nejnespravedlivější muž na světě. Nejhloupější, protože

dáváš jinému trůn, který jsi mohl mít sám, je-li to opravdu tvé dílo. Nejnespravedlivější, protože Médy porobuješ do otroctví pro tu hostinu. Jestliže totiž musel někdo jiný než ty mít královskou moc, pak podle spravedlnosti to měl být nějaký Méd, ne Peršan. Ale takto jsi udělal z Médů, kteří ti neublížili, otroky místo pánů, a z Peršanů, kteří byli otroky, nyní udělal pány Médů."

Takto byl Astyagés sesazen z vlády po pětatřicetiletém kralování. Médové se museli pro Astyagovu krutost poklonit Peršanům. Vládli celé Asii za řekou Hallydou po sto osmadvacet let, od nichž je nutno odečíst dobu, kdy nad nimi panovali Skytové. Později své nynější jednání litovali a vzbouřili se proti Dareiovi, ale v bitvě byli poraženi a vráceni pod jeho vládu. Nyní však, za Astyagova času, Kyros a Peršané povstali proti Médům a od té chvíle vládli Asii. Astyagovi už Kyros neublížil, nechal ho ve svém domě, až Astyagés zemřel.

Toto je příběh narození a výchovy Kyra a toho, jak se stal králem. Potom, jak jsem už vyprávěl, si podmanil Kroisa jako trest za bezdůvodnou křivdu, kterou mu Kroisos způsobil, a po tomto vítězství se stal pánem celé Asie.

Mravy Peršanů

O mravech Peršanů vím toto. Není jejich zvykem stavět sochy a chrámy a oltáře. Ty, kdo to dělají, pokládají za pošetilé, protože se myslím nikdy nedomnívali, že bohové jsou podobní lidem, jak si to myslí Řekové. Celou kopuli nebe nazývají Diem a jemu obětují na nejvyšších vrcholech hor. Obětují také slunci, měsíci, zemi, ohni, vodě a větrům. Jenom těmto bohům od počátku obětovali. Později se naučili obětovat „nebeské" Afrodítě – od Asyřanů a Arabů. Asyřané ji nazývají Mylittou, Arabové Alilat, Peršané Mitra.

A takto obětují těmto bohům: když se chystají obětovat, nestaví oltáře, nerozdělávají oheň, nelijí úlitby, nehrají hudbu, nenosí stuhy ani ječmennou mouku. Když chce někdo obětovat některému z bohů, vede obětní zvíře na otevřený prostor a potom, maje na své tiáře věnec, obvykle myrtový, vzývá boha. Není dovoleno, aby si prosil o dobro jen pro sebe. Modlí se, aby bylo dobře králi a všem Peršanům, počítaje mezi ně i sebe. Pak zvíře rozporcuje kus po kuse a maso uvaří. Prostře nejměkčí trávu, obvykle jetel, a všechno na ni položí. Když to takto uspořádá, přistoupí mág a nad obětí zazpívá píseň o původu bohů, jak ji perská tradice uchovala. Bez mága totiž žádná oběť nemůže být vykonána. Pak za chvíli obětník maso odnese a užívá je, jak chce.

Den, který každý z nich váží nejvíc, je jeho vlastní den narození. V ten den pokládá za správné podat hojnější jídlo než jindy. Boháčům přinesou vola, koně, velblouda nebo osla pečeného celého v peci. Chudí dávají menší druhy dobytka. Chodů mají málo, ale cukrovinek, které následují, mnoho, a všechny nejsou podávány najednou. Proto Per-

šané říkají o Řecích, že vstávají od stolu ještě hladoví, protože se jim nepodává mnoho sladkého. Kdyby se podávalo i to, nikdy by Řekové nepřestali jíst.

Vínu jsou velmi příchylní. Nikdo před druhým nesmí zvracet ani močit – u nich je to zakázáno. Mimoto je u nich zvykem, že se o nejvážnějších věcech radí opilí. A to, s čím při poradách souhlasí, je jim druhého dne, když jsou střízliví, předloženo pánem domu, kde se radili. A jestliže s tím střízliví souhlasí také, podle toho jednají. Pokud ne, odloží to. A to, o čem rozhodli střízliví, rozhodnou nakonec opilí.

Když se dva na cestě potkají, lze podle takového znamení poznat, zda jsou si rovni. Jsou-li si rovni, políbí se bez řeči na ústa. Je-li rozdíl malý, políbí se na tvář. Je-li velký, nižší se nižší pokloní a vzdá tomu druhému hlubokou poctu. Nejvíc váží ty, kdo bydlí nejblíž, pak ty, kdo jsou druzí nejblíž, a tak postupně dále, a odstupňovaně připisují čest podle tohoto pravidla: ty, kdo bydlí nejdál, pokládají za nejméně vážené ze všech. Myslí si totiž, že oni sami jsou ve všech ohledech daleko nejlepší ze všech lidí, že ostatní mají jen poměrný nárok na úctu, a ti, kdo bydlí nejdále, mají tedy úctu nejmenší.

Pod vládou Médů jeden kmen vládl druhému. Médové vládli všem stejně, zvláště těm, kdo bydleli nejblíže. Ti pak vládli svým sousedům, a sousedé zase těm, kdo byli dále, podle téhož schématu, podle něhož Peršané přidělují čest.

Peršané si víc než všichni lidé osvojují cizí mravy. Nosí médský šat, protože je pokládají za krásnější než svůj, a ve válce egyptský pancíř. Jejich přepychové zvyky jsou všeho druhu a všechny převzaté. Od Řeků se naučili pederastii. Každý Peršan si bere mnoho manželek a ještě víc má souložnic.

Po statečnosti v boji je u nich počítáno za nejvznešenější zplodit nejvíc synů. Král každoročně posílá dary tomu, kdo jich má nejvíc. V počtu je totiž podle jejich mínění síla. Své chlapce vychovávají od pěti do dvaceti let a učí je jen tři věci: jízdě na koni, lukostřelbě a mlu-

vení pravdy. Chlapec se před svým otcem neukáže, dokud mu není pět let, až do té doby žije se ženami. Toho je příčina: kdyby chlapec zemřel v době výchovy, otec by si z toho nic nedělal.

Chválím toto pravidlo – a chvályhodné je také to, které nedovoluje ani samému králi usmrtit kohokoli za jednu provinilost, ani jinému Peršanovi způsobit nevyléčitelnou škodu někomu ze svých služebníků za jednu provinilost. Teprve když se po přezkoumání ukáže, že viníkových špatných činů je víc a jsou větší než jeho zásluhy, může dát muž průchod svému hněvu.

Říkají, že nikdo nikdy nezabil svého otce nebo matku. Když se taková věc stala, vždy se při vyšetřování ukáže, že pachatel je buď podstrčený, nebo plod cizoložství. Nelze přece věřit, že by syn zabil svého skutečného rodiče.

Dále: co nesmějí dělat, o tom nesmějí ani mluvit. Lež pokládají za nejhanebnější věc ze všech, a hned po ní dluh. Mají pro to mnoho jiných důvodů, zvláště však tento: dlužník je nutně také nucen lhát. Občan, který má lepru nebo bílou nemoc, nesmí vejít do města ani se stýkat s jinými Peršany. Říkají, že je takto postižen, protože se nějak prohřešil proti slunci. Každého cizince, který onemocní touto nemocí, vyhánějí ze země. A dělají totéž s bílými holuby ze stejného důvodu.

Řeky zvláště ctí. Nebudou do nich močit, plivat ani si v nich mýt ruce, ani nikomu jinému to nedovolí.

Je ještě jedna věc, která se u nich děje. My jsme si jí všimli, i když oni sami ne: jejich jména, která odpovídají povaze jejich osob a jejich urozenosti, končí všechna stejným písmenem, tím, které Dórové nazývají san a Iónové sigma. Zjistíš, podíváš-li se blíž, že ne některá, ale všechna perská jména končí tímto písmenem.

To mohu říci o nich s jistotou. Jsou však jiné věci týkající se mrtvých, které se vyprávějí tajně a nejasně: že těla mrtvých Peršanů se nepohřbívají dřív, než se do nich zahryznou ptáci nebo psi. Že toto je

zvyk mágů, vím jistě – nijak to totiž neskrývají. Jisté je však, že před pohřbením těla do země ho Peršané pomažou voskem.

Tito mágové jsou tak nepodobní egyptským kněžím, jako jsou nepodobní všem ostatním lidem. Kněží totiž pokládají za posvátné nezabíjet nic živého, kromě toho, co obětují. Mágové však vlastníma rukama zabíjejí každou tvorbu kromě psů a lidí. Zabíjejí všechno stejně – mravence a hady, všechno plazivé i létavé – a jsou na to velmi hrdí.

Nechme toto zvyk takový, jaký byl od začátku, a vraťme se k předchozímu vyprávění.

Babylón a jeho dobytí

Když Kyros podrobil celou pevninu, zaútočil na Asyřany. V Asýrii je mnoho jiných velkých měst, ale nejslavnější a nejsilnější byl Babylón, kde bylo zřízeno královské sídlo po zničení Ninive. Babylón byl město, které vám nyní popíši.

Leží na velké rovině. Má tvar čtverce a každá strana má patnáct set stádií; celý obvod města tedy šedesát stádií. Taková je velikost města. A je plánováno způsobem, jaký u žádného jiného města, které známe. Kolem něho se táhne nejprve hluboký a široký příkop plný vody, pak hradba padesát královských loktů široká a dvě stě vysoká. Královský loket je o tři prsty větší než obvyklý.

Dále musím vyprávět, jak byla upotřebena hlína, která se vybagrovala z příkopu, a jak byla hradba stavěna. Jak kopali příkop, dělali z vybrané hlíny cihly, a když jich bylo dost nalisováno, pálili je v pecích. Potom užili horkou smolu jako cement, mezi každou třicátou vrstvou cihel vložili rohož z třtiny a tak vystavěli nejprve okraj příkopu a potom stejným způsobem hradbu samu.

Nahoře, podél okrajů hradby, postavili jednopatrové domy proti sobě, s dostatečným prostorem mezi nimi, aby mohl projet čtyřspřežný vůz. V obvodu hradby je sto bran, všechny z bronzu, s veřejemi a nadpražím z téhož kovu. Je ještě jiné město jménem Is, osm dnů cesty od Babylónu, u něhož je malá řeka Is, přítok Eufratu. Z pramene této řeky vyvstávají s vodou mnohé kusy smoly, a odtud se smola vozila na stavbu babylonské hradby.

Takto tedy byla hradba stavěna. Město je rozděleno na dvě části. Protíná je totiž uprostřed řeka jménem Eufrat, široká, hluboká a prudká, tekoucí z Arménie a vlévající se do Rudého moře. Konce hradby na obou stranách sahají až k řece. Zde se obracejí a odtud se táhne po obou březích řeky plot z pálených cihel.

Město samo je plné domů tříposchoďových a čtyřposchoďových. Ulice, které jím procházejí, i ty, které vedou napříč k řece, i ostatní, jsou všechny přímé. A na konci každé ulice byla v říčním plotu brána, jedna pro každou uličku. Také tyto brány byly z bronzu a také tyto otvíraly přímo k řece.

Tyto hradby jsou vnější brnění města. Uvnitř nich je jiná obvodní zeď, téměř stejně silná jako první, ale užší. Uprostřed jedné půlky města stojí královský palác, obklopený vysokou a silnou zdí. A uprostřed druhé je dodnes posvátný okrsek Dia Béla, čtverec o straně dvě stádia, s bronzovými branami.

Uprostřed tohoto okrsku je vystavěna masivní věž o straně stádion, dlouhá a široká. Z této věže se zvedá druhá, a z ní další, až jich je nakonec osm. Výstup na ně vede spirálou vně výšky věží. Asi v půli výstupu je odpočinek, se sedadly k odpočívání, kde ti, kdo stoupají, usednou a odpočinou si. V poslední věži je velký chrám. V něm stojí veliké lůžko bohatě pokryté a vedle něj zlatý stůl. Není však tam postavena socha, ani v chrámu žádný člověk nepřespává, kromě jediné místní ženy, kterou si bůh ze všech vybere, jak říkají Chaldejové, kteří jsou jeho kněží.

Tíž Chaldejové říkají – mně to nepřipadá věrohodné – že sám bůh přichází do chrámu a odpočívá na lůžku. Totéž se vypráví v Thébách egyptských, jak říkají Egypťané. I tam prý v chrámu Dia Thébského spí žena, a prý ani ta egyptská ani ta babylonská nemá styk s muži. A stejně i prorokyně boha Apollóna v Patarách v Lykii – kdykoli je ustanovena, bývá tam v chrámu zavřena v noci. Nebývá tam ovšem věštění vždy.

V babylonském chrámu je i jiná svatyně dole, kde stojí velký zlatý obraz Dia, sedícího u velkého zlatého stolu, a také podnožka a trůn jsou ze zlata. Zlato celku odhadovali Chaldejové na osm set talentů váhy. Mimo chrám je zlatý oltář. A je i jiný velký oltář, na němž se obětují dospělé kusy stád. Jen mláďata se smějí obětovat na zlatém oltáři; ale na velkém Chaldejové obětují každoročně i tisíc talentů kadidla, když drží svátek tohoto boha.

A v Kyrově době ještě v posvátném okrsku stála socha z pevného zlata vysoká dvacet loktů. Já sám jsem ji neviděl, povídám jen, co říkají Chaldejové. Dareios, syn Hystaspův, chtěl tu sochu vzít, ale neodvážil se. Jeho syn Xerxés ji vzal a usmrtil kněze, který ho varoval, aby se jí nedotýkal. Takto je zařízen tento chrám. Mnoho je v něm i soukromých darů.

Mezi mnoha panovníky tohoto města Babylónu, kteří dokončili stavbu hradeb a chrámů, byly dvě ženy. První z nich žila o pět pokolení dříve než druhá a jmenovala se Semiramis. Ona dala postavit hráze na rovině, pozoruhodné dílo. Před nimi celou rovinu zaplavovala řeka.

Druhá královna, jménem Nitókris, byla moudřejší než první. Zanechala takové památky, jaké vám vylíčím. A nadto, když viděla, že médské království je veliké a neklidné a že mu padly i mnohá města včetně Ninive, přijala taková opatření na ochranu, jaká mohla.

Nejprve se zabývala řekou Eufratem, který protéká středem jejího města. Dříve tekl rovně. Ona však vyhloubila nahoře odbočky a udělala tok řeky tak klikatý, že nyní prochází jednu z asyrských vesnic třikrát. Vesnici, k níž takto Eufrat přitéká, se říká Ardericca. A teď ti, kdo plují z našeho moře do Babylónu, musejí strávit tři dny, než plují po Eufratu, a třikrát přicházejí k téže vesnici.

Takové bylo toto dílo. A na obou březích řeky vybudovala nábřeží podivuhodné svou velikostí a výškou. Potom daleko nad Babylónem vykopala nádrž na jezero, kousek od řeky, kopajíc vždy tak hluboko, až našla vodu, s obvodem tak velkým, že měl padesát dva mil. To, co se

z té díry vybralo, použila k zpevnění obou břehů řeky. A když to měla vše vykopáno, přinesla kameny a kolem celého jezera vybudovala kamenné nábřeží.

Její záměr s tím vším – klikatěním řeky a proměnou té díry v bažinu – byl tento: aby proud byl pomalejší kvůli mnoha zákrutům, které jeho sílu zlomí; aby přístupy do Babylónu byly klikaté; a aby bezprostředně za nimi následovala i dlouhá obchůzka jezera. Všechno toto dílo bylo provedeno v té části země, kde jsou průsmyky a nejkratší cesta z Médie, aby se Médové nesmíchali s jejími lidmi a nedověděli se o jejích záležitostech.

Takto si tedy udělala hlubokou řeku svou ochranou. A toto dílo vedlo k jinému, které k němu přidala. Její město bylo rozděleno na dvě části řekou, která jím protékala uprostřed. Za dřívějších panovníků, když chtěl někdo přejít z jedné části do druhé, musel se přeplavit lodí. A to, myslím, bylo obtížné.

Královna se postarala i o toto. Z téhož díla si udělala další památník své vlády, když bylo kopání nádrže na jezero dokončeno. Dala vytesat velmi dlouhé kameny. A když byly hotové a místo bylo vykopáno, obrátila tok řeky do něho. A zatímco se to plnilo a dřívější koryto bylo suché, obložila břehy řeky ve městě i sestup od brány vedoucí k řece pálenými cihlami, jako byly ty v hradbě. A asi uprostřed města postavila most z kamenů, které byly vybrané, a spojila je dohromady železem a olovem. Každé ráno kladli přes most hraněné trámy, po kterých Babyloňané přecházeli. V noci však byly tyto trámy odstraněny, aby lidé nepřecházeli pořád a navzájem si nekradli. Potom, když se nádrž, kterou udělala pro jezero, naplnila řekou a most byl hotov, Nitókris vrátila Eufrat zpět do jeho původního koryta z jezera. Takto splnila, jak si myslela, svůj účel: tím, že z nádrže udělala bažinu, a občané města měli pro sebe most.

Tatáž královna vymyslela ještě jednu lest. Dala si vybudovat hrobku vysoko nad branou města, u té, která byla nejvíc užívána. Na hrobce

bylo vryto nápis, který zněl: „Jestliže se nějaký budoucí král Babylónu dostane do finanční tísně, ať otevře tento hrob a vezme si tolik, kolik chce. Ale ať ho neotvírá, nedostane-li se do tísně – bude mu z toho hůře."

Hrob zůstával nedotčený, dokud království nepřipadlo Dareiovi. Pokládal za velmi divné, že by tuto bránu nikdy nepoužíval a že by nebral peníze, které tam leží a jejichž nápis sám k tomu vyzývá. Branou nepoužíval proto, že by procházel pod mrtvolou. Když hrob otevřel, žádné peníze tam nenašel, jen mrtvolu s nápisem: „Kdybys nebyl pořád nenasyten tím, co máš, a nehanbil ses, hledaje víc, nebyl bys otevřel hroby mrtvých." Taková žena, jak se vypráví, byla tato královna.

Kyros tedy táhl proti Nitókrinu synovi, který zdědil jméno svého otce Labyneta a vládu Asýrie.

Když Veliký král táhne do pole, jde dobře zásoben jídlem a dobytkem z domova. Nese s sebou i vodu z řeky Choaspu, který teče kolem Sús – jediné řeky, z níž král pije. Tato voda Choaspu je převařená a mnoho čtyřkolových vozů tažených mezky ji vozí ve stříbrných nádobách za králem, ať kdykoli a kamkoli jde.

Když Kyros na pochodu k Babylónu došel k řece Gyndu – ta pramení v horách Matiénských a teče zemí Dardanejskou do jiné řeky, Tigridu, který zase teče kolem města Opidy a vlévá se do Rudého moře – chtěl Gyndes přejít. Byla tam plavební. Tu se jeden z jeho posvátných bílých koní bezstarostně vrhl do řeky, aby se dostal přes ni, ale proud ho zahltil a strhl pod sebe a odnesl.

Pro tuto zpupnost řeky se Kyros velmi rozzlobil a prohlásil, že udělá řeku tak slabou, aby jí mohly i ženy přecházet, aniž si namočily kolena. Pronesl tuto hrozbu, pochod proti Babylónu zastavil a svoje vojsko rozdělil na dvě části. Nakreslil čáry plánující sto osmdesát kanálů běžících všemi směry z obou břehů Gyndu. Potom na čárách vojsko postavil a dal mu kopat. Protože tam bylo veliké množství lidí, šlo to rychle. Ale strávili tam celé léto, než to bylo hotovo.

Potom na počátku následujícího jara, když Kyros potrestal Gyndes rozdělením na tři sta šedesát kanálů, vytáhl konečně proti Babylónu. Babyloňané se vyhrnuli ven a čekali ho. Když se při svém pochodu k jejich městu přiblížil, utkali se s ním, ale byli poraženi a zahnáni dovnitř města. Tam měli zásoby na mnoho let předem, protože už dávno věděli, že Kyros není muž bez ambicí, a viděli, že útočí stejně na všechny národy. A proto nyní obléhání byli lhostejní. A Kyros nevěděl, co dělat, protože byl příliš dlouho zdržován a nedosahoval žádné výhody.

Zda mu někdo poradil v jeho těžkosti, nebo zda sám přišel na to, co má udělat, nevím. Udělal však toto. Postavil své vojsko na místě, kde řeka vchází do města, a jinou část vojska za městem, kde řeka z města vychází, a nařídil mužům, aby vstoupili do města korytem Eufratu, až uvidí, že je brodné.

Když je takto rozmístil a dal tento rozkaz, sám odtáhl s těmi ze svého vojska, kteří nemohli bojovat. Když došel k jezeru, Kyros naložil s ním i s řekou právě tak, jako to kdysi dělala babylonská královna: svedl řeku kanálem do jezera, které bylo bažinou, a snížil tok tak, že se dřívější koryto dalo brodit.

Jakmile se to stalo, Peršané, kteří byli umístěni s tímto cílem, vstoupili do Babylónu korytem Eufratu, které bylo tenkrát sníženo asi do výše mužova stehna. Kdyby ovšem Babyloňané věděli dopředu, nebo se dozvěděli, co Kyros chystá, dovolili by Peršanům vstoupit do města a byli by je zcela zničili. Byli by totiž uzavřeli všechny brány, které otvíraly na řeku, nasedli na hradby, které běžely podle břehu řeky, a chytili by své nepřátele do pasti.

Takto však Peršané zasáhli nepřipravené. A protože bylo město tak veliké, obyvatelé vnějších částí byli přemoženi, kdežto obyvatelé středu nevěděli nic. Celý ten čas tančili a slavili svátek, který právě tehdy padl, až se dozvěděli pravdu – příliš dobře.

Výprava proti Massagetům

Když Kyros podrobil i tento národ, chtěl podrobit Massagety. O nich se vypráví, že jsou veliký a mocný národ, usazený na východě, k východu slunce, za řekou Araxem, naproti Issedonům. Někteří také říkají, že jsou skythský kmen.

Araxes je podle jedněch větší, podle druhých menší než Istros. Vypravuje se, že je v něm mnoho ostrovů velikosti Lesbu a na nich muži, kteří v létě žijí z různých kořenů, které vykopávají, v zimě pak z plodů, které posbírali z stromů, když byly zralé, a uložili si je. A je prý tam znám i strom nesoucí plody s takovým účinkem: lidé se shromáždí ve skupinách kolem ohně, hodí plody do plamenů, a kouř, který z nich stoupá, je opíjí stejně jako Řeky víno. Čím víc plodů hodí do ohně, tím víc jsou opilí, až nakonec vstanou k tanci a zpívají. Takový je prý jejich způsob života.

Araxes teče ze země Matiénů a vlévá se čtyřiceti ústími, všechna kromě jednoho se vlévají do bažin a močálů, kde prý žijí lidé, kteří jedí syrové ryby a nosí jako obvyklý oděv tulení kůže. Jediný z proudů Araxu teče čistým řečištěm do Kaspického moře. To je moře samo pro sebe, nespojené s druhým mořem. To, po němž plují Řekové, i moře za Héraklovými sloupy, které nazývají Atlantským, i Rudé moře – to vše je jedno moře.

Kaspické moře je však oddělené. Jeho délka je taková, že veslová lod projede za patnáct dní, a jeho šířka, v nejširším místě, je osm dní cesty. Podél jeho západního břehu se táhne pohoří Kavkazu, které má víc a vyšších vrcholů než kterékoli jiné pohoří. Mnoho a nejrůznějších ná-

rodů bydlí v Kavkazu, většina z nich žije z plodů lesa. Rostou tam prý stromy, jejichž listy lidé drtí, mísí s vodou a používají k malování postav na své šaty. Tyto postavy nelze smýt a vydrží tak dlouho jako vlna, jako by do ní byly utkány od počátku. Muži a ženy se tam stýkají veřejně jako zvířata stáda.

Toto moře zvané Kaspické je na západě sevřeno Kavkazem. Na východě, ke slunci, se od jeho břehu táhne nekonečná rovina, kam oko dohlédne. Větší část této široké roviny je území Massagetů, proti nimž Kyros horlil vést své vojsko. Mnoho vážných důvodů ho k tomu nutilo a povzbuzovalo. Nejprve jeho zrození, pro něž se zdál být něčím víc než pouhým smrtelníkem. A pak jeho vítězství v jeho válkách: žádný národ, který se Kyros rozhodl napadnout, mu nemohl uniknout.

V té době vládla Massagetům královna jménem Tomyris, jejíž muž byl mrtev. Kyros poslal poselstvo s předstíranou žádostí, aby ji dostal za ženu. Ale Tomyris jeho návrhu nepřijala, dobře chápajíc, že nechce ji, ale království Massagetů. A tak když se lest nevydařila, Kyros táhl k Araxu a otevřeně se chystal napadnout Massagety. Dal postavit přes řeku most pro vojsko a na pontonech, které most tvořily, dal postavit věže.

Zatímco se tím zaměstnával, poslala mu Tomyris hlasatele s tímto vzkazem: „Králi Médů, přestaň se hnát za tím, co ženeš. Nemůžeš vědět, zda dokončení toho díla bude k tvému prospěchu. Přestaň a vládni své vlastní zemi, a snes to, že vidíš, jak my vládneme těm, kterým vládneme. Nechceš-li tuto radu přijmout a radši děláš cokoli, jen abys nezůstal v klidu – pak, chceš-li si tolik zkusit sílu Massagetů, zastav teď svoje stavění mostu a nech nás ustoupit tři dny cesty od Araxu. A až to bude provedeno, přejdi do naší země. Nebo chceš-li raději nás přijmout do své země, pak ustup ty sám, jak jsem řekla."

Když to Kyros slyšel, svolal přední Peršany a předložil jim tu věc. Žádal, aby ho poradili, co má udělat. Všichni mluvili ke stejnému kon-

ci, naléhali na něj, aby nechal Tomyridu a její vojsko vstoupit do jeho země.

Ale Lýd Kroisos, který byl přítomen, byl jejich radou nelibě dotčen a mluvil proti. „Králi," řekl, „slyšel jsi už ode mne, že protože mě Zeus dal tobě, odvrátím podle svých sil všelikou pohromu, kterou vidím hrozit tvému domu. Mojí učitelkou bylo neštěstí. Jestliže si tedy myslíš, že ty a vojsko, které vedeš, jste nesmrtelní, pak ti nemám co radit. Jestliže však víš, že ty a ti, kterým vládneš, jste jen lidé, musím ti nejdřív připomenout toto: lidské štěstí stojí na kole, které se otáčí a nedovolí témuž člověku vzkvétat navěky.

Je-li tomu tak, pak nejsem téhož mínění jako tito tvoji ostatní rádcové. Nebezpečí je toto: pokud dovolíme nepříteli vstoupit do tvé země, prohraješ-li bitvu, ztratíš i své panství. Vyhrají-li totiž Massagetové, nevrátí se zpět, ale potáhnou proti tvým krajinám. A zvítězíš-li ty nad nimi, je to menší vítězství, než kdybys přešel do jejich země a rozehnal je a pronásledoval. Zvažuji totiž jejich šance proti tvým a předpokládám, že až porazíš své nepřátele, potáhneš k sídlu Tomyřiné moci.

A nad to vše, co jsem ukázal, bylo by hanebné a nesnesitelné, aby Kyros, syn Kambysův, ustoupil a dal přednost ženě. A tak, zdá se mi, bychom měli přejít a jít kupředu, dokud oni budou ustupovat. A potom bychom je měli zkusit přemoci takto. Jak slýchám, Massagetové nemají zkušenost s dobrými věcmi perskými a nikdy neokusili, co stojí za touhu. Radím ti tedy: naporcuj maso mnoha ovcí a koz z našich stád do velkorysých porcí pro tyto muže, uvař je a servíruj ho jako hostinu v našem táboře. Naplň mnoho mís neředěným vínem a vším druhem jídla. Potom nechej své vojsko ustoupit zpátky k řece a nechej za sebou tu nejméně cennou část. Nemýlím-li se v úsudku, až Massagetové uvidí tolik dobrých věcí, oddají se jim hodováním, a bude pak na nás vykonat velké věci."

Tak se střetly dvě mínění. Kyros opustil svůj dřívější záměr a zvolil Kroisův. Oznámil Tomyři, aby odtáhla své vojsko, protože on přejde a napadne ji. A tak odtáhla, jak dřív slíbila.

Potom svěřil Kroisa péči svého vlastního syna Kambysa, kterému měl zanechat vládu, a Kambysovi řekl, aby Kroisa ctil a zacházel s ním dobře, kdyby přechod přes řeku proti Massagetům nedopadl dobře. S těmito pokyny poslal oba zpátky do Persie, a on a jeho vojsko překročili řeku.

Když přešel Araxes, zdálo se mu v té noci, co spal v zemi Massagetů, že vidí nejstaršího Hystaspova syna s křídly na ramenou, jedním zastíněného Asie, druhým Evropu. Hystaspés, syn Arsamův, byl Achaimenovec, a jeho nejstarší syn byl Dareios, tehdy asi dvacetiletý. Tento Dareios zůstal v Persii, nebyl ještě ve věku, aby táhl do pole.

Když se Kyros probudil, zvážil své vidění, a protože mu připadalo velmi důležité, poslal pro Hystaspa a soukromě mu řekl: „Hystaspo, chytil jsem tvého syna, že proti mně a mé vládě osnuje. Řeknu ti, jak to vím jistě. Bohové o mne pečují a předem mi ukazují, co má přijít. Minulou noc jsem viděl ve snu tvého nejstaršího syna s křídly na ramenou, zastíněného tím jedním Asie a druhým Evropu. Z tohoto vidění není možno jinak, než že proti mně osnuje. Pospěš tedy do Persie a hleď, aby, až se vrátím po podrobení této země, jsi ho přivedl přede mne k výslechu v této věci."

Toto řekl Kyros, myslíce, že Dareios proti němu osnuje. Ve skutečnosti mu nebe ukazovalo, že on sám tam zemře, kde je, a Dareios zdědí jeho království. Hystaspés odpověděl: „Králi, kéž se nenarodí žádný Peršan, který by proti tobě osnoval. A pokud by takový byl, kéž hned zahyne. Učinils z Peršanů svobodné lidi místo otroků, pány místo poddaných. Jestliže však tvé vidění skutečně znamená, že můj syn chystá vzpouru, dávám ti ho, abys s ním naložil, jak chceš."

Po té odpovědi a po přechodu Araxu šel Hystaspés do Persie, aby pro Kyra hlídal syna. Kyros potom postoupil den cesty od Araxu a jed-

nal podle Kroisovy rady. Vrátil se s dobrou částí perského vojska zpět k Araxu a za sebou nechal ty, kteří byli neužitečné. Třetina massagetského vojska napadla ty, kdo byli zanecháni, a navzdory odporu je zničila. Když přemohli své nepřátele a uviděli připravenou hostinu, posadili se a hodovali. Jakmile se nasytili jídla a vína, usnuli. Pak je Peršané napadli, mnoho jich zabili a ještě víc jich zajali živých. Mezi nimi i syna královny Tomyridy, jménem Spargapisés, vůdce Massagetů.

Když se Tomyris doslechla, co se stalo s jejím vojskem a jejím synem, poslala Kyrovi hlasatele s tímto vzkazem: „Kyre, nenasytný krve, nebuď pyšný na to, co jsi udělal. Není to k chlubení, že jsi plodem vinné révy – kterým se vy Peršané naplňujete a tak zuříte, že vám při vstupu vína do těla vycházejí z úst zlá slova – že jsi tedy touto drogou obelstil mého syna, ne silou zbraní v bitvě. Teď přijmi ode mne dobrou radu: vrať mi syna a odejdi z této země bez trestu, i když jsi ublížil třetině massagetského vojska. Pokud ne, přísahám ti při slunci, pánu Massagetů, že i tebe, který ses krve nikdy nenasytil, krve do syta napojím."

Kyros tuto výstrahu, když mu byla opakována, odbyl. Spargapisés, syn královny Tomyridy, když víno ze sebe vypudil a poznal svou žalostnou situaci, požádal Kyra, aby byl zbaven pout. A toto mu bylo dovoleno. Jakmile však byl zbaven pout a mohl užívat svých rukou, sám se usmrtil.

Takový byl konec Spargapisův. Tomyris, protože ji Kyros neposlechl, shromáždila všechny své síly a utkala se s ním. Tuto bitvu já pokládám za nejprudší, jakou kdy mezi ne-Řeky zápasili. Vlastně jsem se dozvěděl, že to tak bylo.

Nejprve totiž stříleli šípy proti sobě z dálky. Potom, když se jim šípy vyčerpaly, vyrazili proti sobě a bojovali oštěpy a meči. A dlouho stáli v boji a žádná strana neustupovala. Nakonec však Massagetové nabyli převahy. Větší část perského vojska byla tam na místě zničena a sám Kyros tam padl, po tom co kraloval o rok méně než třicet let.

Tomyris naplnila měch lidskou krví a hledala mezi perskými mrtvými Kyrovo tělo. Když je našla, strčila jeho hlavu do měchu a tupila mrtvého těmito slovy: „Já žiji a v bitvě jsem tě porazila, ty jsi mě však zničil – zajal jsi mi syna lstí. Jak jsem však vyhrožovala, dávám ti krve do syta."

Mnoho příběhů se o Kyrově smrti vypravuje. Tento, který jsem řekl, pokládám za nejvěrohodnější.

Massagetové jsou v kroji a ve způsobu života podobní Skythům. Jsou jízdní i pěší, oštěpaři i lučištníci. Zvykem je nosit bitevní sekery. Vždy užívají zlato a bronz. Všechny jejich hroty oštěpů a šípů a bitevní sekery jsou bronzové, kdežto ozdoby jejich pokrývek hlavy, opasků a páskových podvazků jsou zlaté. Stejně vybavují i své koně, chrání jim prsa bronzovými pancíři a dávají zlato na uzdy, udidla a lícní plátky. Nikdy nepoužívají železo a stříbro, protože ho v jejich zemi vůbec není. Zlata a bronzu je naopak hojnost.

A ještě o jejich mravech: každý muž si bere ženu, ale ženy jsou společné všem. Řekové tvrdí, že toto je skythský zvyk; není, ale je to zvyk Massagetů. Když tam muž zatouží po ženě, pověsí svůj toulec před její vůz a bez obav se s ní stýká.

Nemají pevně stanovenou mez života. Když je však muž velmi starý, celá jeho rodina se sejde a zabije ho spolu s kusy stáda. Potom maso uvaří a hodují na něm. To se u nich pokládá za nejšťastnější smrt. Když někdo zemře na nemoc, nejí ho, pochovají ho do země a naříkají, že se nedožil toho, aby byl zabit.

Nikdy nesejí semeno. Jejich pokrmem jsou jejich stáda a ryby, které v hojnosti chytají z Araxu. Nápojem je jim mléko. Slunce je jediný bůh, kterému se klaní. Jemu obětují koně, protože, jak soudí, je nejrychlejší z bohů a dávají mu nejrychlejšího ze smrtelných tvorů.

Kambysés táhne na Egypt

Kyrův syn Kambysés vedl vojsko svých poddaných – mezi nimi i iónských a aiolských Řeků – proti tomuto Amasovi z této příčiny. Kambysés poslal do Egypta hlasatele a žádal Amasa o jeho dceru. Žádal to na radu jednoho Egypťana, který mu to poradil ze zášti vůči Amasovi, protože ho Amasés ze všech egyptských lékařů vybral, odtrhl od ženy a dětí a poslal nahoru do Persie, když Kyros žádal Amasa o nejlepšího egyptského očního lékaře. Tak ten Egypťan ze zášti svou radou přiměl Kambysa, aby žádal Amasa o jeho dceru. Buď, že by Amasés byl zarmoucen, kdyby ji dal, nebo by si Kambysés udělal nepřítele, kdyby ji nedal.

Amasés, zastrašen mocí Persie a vylekán, nemohl ani dceru dát, ani ji odepřít. Dobře totiž věděl, že ji Kambysés neberou za ženu, nýbrž za konkubínu. Když to zvážil, udělal toto: byla jedna dcera dřívějšího krále Apria, ze zbývající z toho rodu, dost vysoká a hezká, jménem Nitétis. Tuto dívku Amasés ozdobil šaty a zlatem a poslal ji Kambysovi jako svou vlastní dceru.

Po čase, když ji objímal a oslovoval ji dcero Amase, mu dívka řekla: „Králi, nerozumíš, jak tě Amasés oklamal. Oblékl mě do nádhery a poslal mi tě jako svou vlastní dceru, zatímco já jsem dcera Apria, panovníka, proti němuž se Amasés spolu s Egypťany vzbouřil a zabil ho."

Tato řeč a tento zločin obrátily Kyrova syna Kambysa, hněvem rozzuřeného, proti Egyptu. Tak to tedy říkají Peršané.

Ale Egypťané, kteří říkají, že Kambysés byl synem této dcery Apria, se k němu hlásí jako k jednomu ze svých. Prý to byl Kyros, kdo žádal

Amasa o jeho dceru, ne Kambysés. Co však říkají, je falešné. Určitě nejsou nevědomi dvou věcí: za prvé, že jejich zvykem není, aby vládli nelegální potomci, když jsou legální. Za druhé, že Kambysés byl synem Kassandany, dcery Farnaspa, který byl Achaimenovec, a ne té egyptské ženy. Falšují však příběh, snažíce se vylíčit se jako příbuzní rodu Kyrova. Taková je pravda té věci.

Vypravuje se i tento příběh, mně nevěrohodný: že jedna z perských žen, která přišla navštívit Kyrovy ženy, viděla u Kassandany ty vysoké a půvabné děti, co u ní stály, a vyjádřila svůj obdiv příliš okázalými slovy. Nato prý Kassandané, žena Kyrova, řekla: „Ačkoli jsem matkou takových dětí, Kyros mě nectí a ctí svou novou ženu z Egypta." Takto mluvila ve své zahořklosti proti Nitétidě. A Kambysés, nejstarší z jejích synů, řekl: „Pak, matko, až dorostu, obrátím celý Egypt vzhůru nohama." Když to řekl, bylo mu asi deset let a ženy žasly. Pamatoval si to. A tak když dorostl a stal se králem, podnikl výpravu proti Egyptu.

Kambysés v Egyptě (I.14–16)

Desátý den po pádu obklíčeného města Memfidy vzal Kambysés Psammenita, krále egyptského, který kraloval šest měsíců, a zavřel ho s dalšími Egypťany ve vnější části města, aby ho ponížil. Když ho tam uvěznil, zkoušel Psammenitova ducha takto, jak teď ukážu.

Oblékl královu dceru jako otrokyni a poslal ji s džbánem pro vodu, spolu s jinými dívkami z rodin předních mužů, všechny oblečené jako královská dcera. Když dívky procházely plačíc a naříkajíc před svými otci, všichni ostatní odpovídali pláčem a nářkem, vidouce, jak jsou jejich děti zneuctěny. Ale Psammenitos, který to viděl na vlastní oči a všemu rozuměl, se jen sklonil k zemi.

Když nosičky vody prošly, nechal Kambysés ještě vyjít syna Psammenitova před něho s dvěma tisíci stejně starých Egypťanů, všech s provazy kolem krku a s udidly v ústech. Byli vedeni k potrestání za ty Mytilejské, kteří zahynuli s lodí v Memfidě. Takový byl totiž rozsudek královských soudců, že smrt každého muže se platí smrtí deseti urozených Egypťanů.

Když Psammenitos uviděl, jak procházejí, a pochopil, že jeho syn je veden na smrt, všichni Egypťané, kteří s ním seděli, plakali a projevovali své utrpení. Ale on udělal, co udělal při pohledu na dceru.

Když tito prošli, stalo se, že jeden z jeho druhů, muž přes své nejlepší dny, který ztratil všechen svůj majetek a měl jen to, co chudý mít může, a žebral od vojska – tento muž šel kolem Psammenita, syna Amasova, a Egypťanů uvězněných v okraji města. Jakmile ho Psamme-

nitos spatřil, dal se do hlasitého pláče, bil se do hlavy a volal svého přítele jménem.

Byli tam ovšem postavení muži, kteří Psammenita hlídali a Kambysovi oznamovali vše, co dělal při každém průchodu. Kambysés se nad tím podivil a položil mu po poslu tuto otázku: „Psammenite, pán Kambysés chce vědět, proč jsi, když jsi viděl svou dceru v hanbě a syna jít na smrt, nekřičel ani neplakal, projevil jsi však tolik citu k žebrákovi, který není ani tvůj příbuzný?" Tak se posel ptal.

Psammenitos odpověděl: „Synu Kyrův, moje soukromá bolest byla příliš veliká na pláč, nešťastnost mého druha však zasluhuje slzy – muž, který spadl z blahobytu a hojnosti do žebráctví, přišed na práh stáří."

Když to posel oznámil, Kambysovi a jeho dvoru, jak se vypravuje, se zdála odpověď dobrá. A Egypťané vypravují, že Kroisos také plakal – doprovázel totiž Kambysa do Egypta – a ti Peršané, kteří tam byli, plakali také. Kambysés sám pocítil něco soucitu a nařídil, aby syn Psammenita byl ušetřen z těch, kteří měli být popraveni, a aby Psammenitos sám byl přiveden z okraje města před něho.

Ti, kdo pro něho šli, zjistili, že syn už není naživu, že byl jako první popraven. Psammenita však přivedli a vedli před Kambysa. A tam žil a nic násilného se mu po zbytek života nestalo. A kdyby byl rozuměl tomu, aby si hleděl svého, byl by znovu dostal Egypt ke správě. Peršané jsou totiž ochotní ctít syny králů. I když se králové proti nim vzbouří, vracejí jejich synům královskou moc.

Je mnoho dokladů, že je to jejich zvykem, zvláště návrat otcovy královské moci Thannyrovi, synu Inarovu, a také Pausirovi, synu Amyrtaiovu. Nikdo přitom Peršanům víc neublížil než Inaros a Amyrtaios.

Jenže Psammenitos osnoval zlo a dostal za to zasloužený díl. Byl totiž přistižen, jak zvedá vzpouru mezi Egypťany. Když o tom Kambysés uslyšel, Psammenitos vypil býčí krev a zemřel. Takový byl jeho konec.

Z Memfidy šel Kambysés do města Sáis, dychtivý udělat přesně to, co udělal. Vstoupil do domu Amasa, dal vynést tělo Amase z jeho pohřebního místa. Když to bylo provedeno, dal rozkaz, aby je bičovali, vytrhávali vlasy, bodali do něj ostny a zneuctívali ho všemi způsoby. Když se unavili, Kambysés dal rozkaz spálit je. Byl to svatokrádežný rozkaz: Peršané totiž pokládají oheň za boha. Ani jeden z obou národů nepokládá za správné pálit mrtvé – Peršané z právě uvedeného důvodu, protože, jak říkají, je nespravedlivé dávat mrtvé tělo člověka bohu. Egypťané pak proto, že věří, že oheň je živou šelmou, která stráví vše, co chytí, a nasycena se zemře spolu s tím, čím se krmila. Nijak však u nich není zvykem dávat mrtvé šelmám. Právě proto balzamují mrtvolu, aby neležela a nenasytila červy.

Tak to, co Kambysés přikázal, bylo proti zvyku obou národů. Egypťané však tvrdí, že toto se nestalo Amasovi, ale jinému Egypťanovi stejného věku jako Amasés, kterého Peršané trápili v domnění, že trápí Amasa. Jejich příběh je takový, že Amasés se z věštby dověděl, co se s ním po smrti stane, a tak aby tomu osudu unikl, pohřbil tohoto mrtvého, toho, co byl bičován, blízko dveří uvnitř své vlastní hrobky a přikázal svému synovi, aby on sám byl položen v nejvzdálenějším koutu hrobky. Já si myslím, že tyto Amasovy rozkazy, ohledně pohřebního místa a muže, nebyly vůbec dány, a Egypťané věří v ně marně.

Po tomto Kambysés plánoval tři výpravy: proti Karchédoňanům, Ammóňanům a proti „dlouhověkým" Aithiopům, kteří obývají tu část Libye, co leží u jižního moře. Po úvaze se rozhodl poslat loďstvo proti Karchédoňanům, část pozemního vojska proti Ammóňanům. Do Aithiopie pak chtěl nejprve vyslat vyzvědače, aby zjistili, co je pravdy na vyprávění o Slunečním stole v té zemi, a aby ohledali vše ostatní pod záminkou, že přinášejí dary aithiopskému králi.

Sluneční stůl je prý něco takového: za městem je louka, naplněná uvařeným masem všech čtyřnožců. V noci se o to starají vážení muži z města, aby maso vystavili. Celý den pak přichází, kdo chce, a hoduje

na něm. Lidé v té zemi říkají, že toto maso tvoří sama země. Takový je příběh Slunečního stolu.

Když Kambysés rozhodl, že vyšle vyzvědače, poslal nejprve pro ty Rybožrouty z města Elefantiny, kteří rozuměli aithiopské řeči. Zatímco pro ně posílal, nařídil loďstvu, aby plulo proti Karchédonu. Foiničané však řekli, že to neudělají, neboť je vážou pevné přísahy a plout proti svým vlastním potomkům by bylo zločinem bezbožnosti. A protože Foiničané nebyli ochotní, ostatní nebyli dost silní. Takto Karchédoňané unikli porobě od Peršanů. Kambysés totiž nechtěl použít proti Foiničanům sílu, protože se poddali Peršanům dobrovolně a celé loďstvo stálo na nich. I Kypřané přišli dobrovolně na pomoc Peršanům proti Egyptu.

Když Rybožrouti z Elefantiny dorazili na Kambysovo zavolání, poslal je do Aithiopie s pokyny, co mají říci, a nesli s sebou jako dary rudý plášť, kroucený zlatý náhrdelník, náramky, alabastrovou skříňku s kadidlem a hliněný džbán s palmovým vínem. Aithiopové, k nimž je Kambysés poslal, prý jsou nejvyšší a nejkrásnější ze všech lidí. Jejich způsob volby krále se liší od všech jiných, stejně jako celé jejich zákony. Pokládají za hodného stát se jejich králem toho, koho uznají za nejvyššího a za majícího sílu úměrnou své postavě.

Když Rybožrouti dorazili mezi tyto muže, dali dary jejich králi a řekli: „Kambysés, král Peršanů, chce se stát tvým přítelem a spojencem. Poslal nás k tobě s pokynem, abychom tě oslovili, a nabízí ti jako dary tyto věci, které si rád užívá i on sám."

Aithiop však pochopil, že přišli jako vyzvědači, a řekl jim: „Perský Král vás neposílá s dary proto, že by si vážil mého přátelství. Ani vy nemluvíte pravdu, ani on není spravedlivý. Kdyby byl spravedlivý, nedychtil by po zemi jiné než své a nesnažil by se zavést do otroctví muže, kterými mu nebyla ublížena. A teď mu dejte tento luk a tento vzkaz: ‚Král Aithiopů radí Králi Peršanů, aby přitáhl se zdrcující přesilou proti dlouhověkým Aithiopům tehdy, až Peršané budou moci na-

táhnout luk této délky stejně snadno jako já. Do té doby ať děkuje bohům, že nenavádějí syny Aithiopů přidávat si k jejich zemi další.'"

A s těmi slovy luk vybavil a dal mužům, co přišli. Pak vzal rudý plášť a zeptal se, co to je a jak je udělán. Když mu Rybožrouti po pravdě pověděli o barvě a procesu barvení, řekl, že lidé i jejich šat jsou plní klamu. Potom se vyptal na kroucený zlatý náhrdelník a náramky. Když mu Rybožrouti pověděli, jak jsou zhotoveny, král se usmál. Pokládal je za okovy a řekl: „Máme silnější řetězy než tyto." Za třetí se ptal na kadidlo. Když popsali jeho výrobu a užívání, odpověděl totéž co o plášti. Když však došel k vínu a ptal se na jeho výrobu, byl tímto nápojem nadmíru potěšen. Zeptal se dále, jaké jídlo jí jejich král a jakého nejvyššího věku se Peršan dožívá. Řekli mu, že jejich král jí chleba, a ukázali mu, jak roste pšenice. Řekli, že plný věk, kterého se člověk může dožít, je osmdesát let.

Aithiop odpověděl, že se nemají co divit, že žijí tak málo let, když jedí hnůj. Tolik by prý nemohli ani žít, kdyby je neosvěžoval ten nápoj – ukazujíc na víno. V tom prý Peršané Aithiopy předčí.

Rybožrouti se pak zeptali Aithiopa na délku života a stravu. Řekl, že většina z nich se dožívá sto dvaceti let a někteří i více. Jejich jídlem je vařené maso, nápojem mléko. Vyzvědači užasli nad těmi lety. Nato je prý král dovedl k prameni, v němž když se umývali, byli lesklí jako po oleji. Voněl fialkami. Tak lehká prý byla ta voda, že nic na ní neplulo – ani dřevo, ani nic lehčího než dřevo. Vše šlo ke dnu. Jestliže je ta voda opravdu taková, jak vypravují, pak je pravděpodobné, že jejich stálé používání jim prodlužuje život.

Když pramen opustili, král je dovedl do vězení, kde byli všichni muži spoutáni zlatými okovy. U těchto Aithiopů totiž není nic tak vzácného a drahého jako bronz. Potom, po prohlídce vězení, viděli i to, co se nazývá Sluneční stůl.

Nakonec si prohlédli aithiopské rakve. Jsou prý vyrobeny z alabastru, jak nyní popíši: ztraceného způsobí vysušit, buď jak to dělají

Egypťané, nebo nějakým jiným způsobem, pak jej pokryjí sádrou a vymalují ho co nejvěrněji podobu živého muže. Potom jej vloží do dutého sloupu z alabastru, který mají v hojnosti vykopávat ze země a snadno se opracovává. Tělo je vidět ve sloupu skrz alabastr, nijak nevydává zápach ani nic nepříjemného, a jasně se v něm ukazují všechny jeho části, jako by to byl sám ten člověk. Nejbližší příbuzní uchovávají sloup v domě po celý rok, dávají mu z prvotin a obětují mu. Pak sloupy vynesou a postaví je kolem města.

Když si vše prohlédli, vrátili se vyzvědači zpět. Když to vše oznámili, Kambysés se rozzlobil a hned táhl proti Aithiopům. Nestaral se o zásoby, ani neuvažoval, že se chystá vést své vojsko na konec světa. Protože však nebyl při smyslech, ale v šílenství, vydal se hned, jakmile uslyšel od Rybožroutů. Řeky, kteří s ním byli, nechal zůstat tam, kde byli, a vzal s sebou celé pozemní vojsko.

Když došel na pochodu do Théb, oddělil asi padesát tisíc mužů z vojska a nařídil jim porobit Ammóňany a spálit věštírnu Diovu. Sám táhl dál do Aithiopie se zbytkem vojska. Dřív však, než jeho vojsko ukročilo pětinu cesty, mu docházelo všechno, co bylo v cestě k zajištění. Když jim došly potraviny, jedli soumary, až jim nezbyl ani jeden. Nyní, kdyby byl Kambysés, když to pochopil, změnil mínění a vedl vojsko zpět, byl by moudrým mužem alespoň po své první chybě. Takto však šel pořád vpřed, nedbaje ničeho.

Vojáci se udržovali naživu tím, že jedli trávu, dokud mohli z země něco dostávat. Když však došli do pouště, někteří udělali strašnou věc: losem vybírali jednoho z deseti a snědli ho. Kambysés, jak to uslyšel, se bál, aby se nestali lidožrouty. Výpravu proti Aithiopům vzdal a vrátil se do Théb, se ztrátou mnoha svého vojska. Z Théb sešel do Memfidy a Řekům dal rozkaz, aby odpluli.

Tak dopadla výprava proti Aithiopii. Co se týká těch, kdo byli vysláni proti Ammóňanům, vyrazili a šli z Théb s průvodci. Je známo, že dorazili do města Oázy, obývané Samany z aischrioniovského kmene,

sedm dní cesty od Théb přes písečnou poušť. To místo se v řeckém jazyce nazývá Ostrovy blažených.

Až sem prý vojsko došlo. Dál – kromě samotných Ammóňanů a těch, co od nich slyšeli – nemůže nikdo nic říci. Nedorazili totiž ani k Ammóňanům, ani se nevrátili.

Ammóňané však sami povídají toto: když Peršané přecházeli od Oázy pouští, aby je napadli, a byli asi v půli cesty mezi jejich zemí a Oázou, během snídaně se zvedl veliký a prudký jižní vítr, který je pohřbil pod masami písku, které s sebou nesl. Tak zmizeli z očí. Takový je ammónský příběh o tomto vojsku.

Když se Kambysés vrátil do Memfidy, objevil se v Egyptě ten Apis, kterého Řekové nazývají Epafos. Při jeho zjevení si Egypťané oblékli nejlepší šat a slavili svátek. Když Kambysés viděl Egypťany takto si počínat, byl pevně přesvědčen, že tyto projevy radosti jsou nad jeho neštěstím, a svolal správce Memfidy. Když předstoupili, zeptal se jich, proč se Egypťané takto chovají ve chvíli, kdy se vrátil se ztrátou tolika svého vojska, zatímco nedělali nic takového, když byl v Memfidě dříve.

Správcové mu řekli, že se jim objevil bůh, který se zjevuje po dlouhých dobách, a že se celý Egypt raduje a slaví svátek, kdykoli se tak zjeví. Nato Kambysés řekl, že lžou, a potrestal je za jejich lež smrtí.

Když je dal popravit, zavolal si kněze. Když mu dali stejnou odpověď, řekl, že kdyby ochočený bůh přišel k Egypťanům, byl by to věděl. A bez dalších slov nařídil kněžím přivést Apida. Šli ho tedy přivést.

Tento Apis neboli Epafos je tele narozené z krávy, která už nemůže znovu počít. Jak říkají Egypťané, kráva otěhotní světlem z nebe a potom porodí Apida. Znaky tohoto telete zvaného Apis jsou tyto: je černé, na čele má třírohou bílou skvrnu, na zádech podobu orla, chlupy ocasu jsou dvojnásobné a pod jazykem uzel.

Když kněží Apida přivedli, Kambysés – byl totiž skoro šílený – vytáhl dýku a chtěl tele bodnout do břicha, ale píchl ho do stehna. Potom se smál a řekl kněžím: „Hlupáci, to jsou vaši bohové? Tvorové

z masa a krve, kteří cítí železné zbraně? To je bůh hodný Egypťanů. Co se vás týká, pykáte za to, že jste si ze mne tropili posměch." A nařídil těm, kterých to byla povinnost, aby kněze dobře zbičovali a aby zabili každého jiného Egypťana, který by slavil.

A tak egyptský svátek skončil, kněží byli potrestáni a Apis ležel v chrámu a zemřel na ránu ve stehně. Když ran zemřel, kněží ho pochovali bez Kambysova vědomí.

Kambysés, jak Egypťané říkají, se pro tento ohavný čin okamžitě pomátl na rozumu, ačkoli i před tím nebyl rozumný. Jeho prvním zlým činem bylo zničit svého vlastního bratra Smerdise, kterého poslal z Egypta do Persie ze žárlivosti, protože Smerdis jediný dokázal natáhnout luk, který Rybožrouti přinesli od Aithiopa, o dva prsty dál. Žádný jiný Peršan ho tak natáhnout nemohl.

Když Smerdis odešel do Persie, viděl Kambysés ve snu vidění, v němž se mu zdálo, že přišel posel z Persie a oznámil mu, že Smerdis, sedící na královském trůně, dotýká se hlavou nebes. Z obavy o sebe, aby ho bratr nezabil a nestal se králem, poslal Prexaspa, nejdůvěryhodnějšího ze svých Peršanů, do Persie, aby ho zabil. Prexaspés šel do Sús a zabil Smerdise. Jedni říkají, že ho vyvedl na lov, jiní, že ho přivedl k Rudému moři a tam ho utopil.

Toto, říkají, byl první ze zlých skutků Kambysových. Potom zničil svou vlastní sestru, která přišla s ním do Egypta a kterou si vzal za ženu. Vzal si ji takto: byl zamilován do jedné ze svých sester, a když si ji chtěl vzít za ženu – protože byl jeho záměr proti zvyklostem – svolal královské soudce a tázal se, zda je nějaký zákon, který by přikazoval tomu, kdo si to přeje, oženit se se svou sestrou.

Tito královští soudci jsou muži vybraní z Peršanů, kteří úřadují, dokud nezemřou nebo nejsou usvědčeni z nějaké nespravedlnosti. Oni rozhodují spory v Persii a vykládají zákony země. Všechny věci jsou jim svěřovány.

Tito odpověděli Kambysovi s odpovědí jak spravedlivou, tak chytrou: řekli, že nemohou najít žádný zákon, který by přikazoval bratrovi oženit se se svou sestrou. Našli však zákon, který dovoluje Králi Persie dělat, co se mu líbí. Tak, ačkoli se Kambysa báli, nezlomili zákon, a aby se zachránili z jisté smrti za jeho dodržení, našli jiný zákon, který pomáhá tomu, kdo si chce brát sestry.

A tak si Kambysés vzal předmět své touhy. Ne dlouho poté si vzal i další sestru. A byla to ta mladší z nich, která přišla s ním do Egypta a kterou nyní zabil.

O její smrti se povídají dvě verze, jako o smrti Smerdisově. Řekové říkají, že Kambysés dal lvíčeti bojovat se štěnětem a že ta žena to pozorovala. Když štěně prohrávalo, jeho bratr přetrhl vodítko, přišel na pomoc, a oba psi společně lvíče přemohli. Kambysa prý to podívání potěšilo, ale žena, která vedle seděla, zaplakala. Kambysés to zpozoroval a zeptal se, proč pláče. Řekla, že se jí při pohledu na to, jak štěně pomáhá svému bratrovi, vybavilo, že pro Smerdise nebude mstitele, a plakala. Pro to – jak říká řecký příběh – ji Kambysés zabil.

Egyptský příběh je však takový, že když oba seděli u stolu, žena vzala salát a otrhala mu listy. Potom se zeptala svého muže, zda se mu více líbí vzhled s listy nebo bez listů. „S listy," řekl. Nato odpověděla: „A přesto jsi obral Kyrův dům právě tak holý jako tento salát." Rozzlobený, prý skočil na ni, těhotnou, a potratila a zemřela na zranění, které jí způsobil.

Takové byly Kambysovy šílené činy proti vlastnímu domu. Zda byly spáchány kvůli Apidovi, nebo vyrostly z mnoha neduhů, které člověka postihují – nelze říci. O něm se totiž vypráví, že byl od narození stižen onou tíživou nemocí, kterou někteří nazývají „posvátnou". A není pak nepravděpodobné, že když bylo jeho tělo těžce stižené, i jeho mysl byla nemocná.

Teď povím o jeho šílených jednáních s ostatními Peršany. Řekl, jak vypravují, Prexaspovi – kterého si zvláště vážil, jenž mu přinášel vše-

chny zprávy a jehož syn měl velmi váženou funkci Kambysova číšníka – takto řekl Prexaspovi:

„Jaký druh muže, Prexaspe, si o mně myslí Peršané a jak o mně mluví?"

„Pane," řekl Prexaspés, „ve všem ostatním tě velmi chválí, ale říkají, že máš příliš rád víno."

Tak oznámil o Peršanech. Král rozzlobeně odpověděl: „Jestliže Peršané říkají, že mě moje záliba ve víně dohání ke zuřivosti a šílenství, pak se zdá, že jejich dřívější výrok byl také lež."

Před tím totiž, když u něho seděli někteří Peršané i Kroisos, Kambysés se ptal, jaký druh muže si myslí, že je ve srovnání s Kyrem, jeho otcem. Odpověděli: „Kambysés je lepší muž. Má totiž všechny Kyrovy statky a získal navíc Egypt a moře." Tak řekli Peršané. Ale Kroisos, který byl přítomen a byl s jejich úsudkem nespokojen, promluvil ke Kambysovi takto: „Mně, synu Kyrův, nepřipadáš jako rovný svému otci. Nemáš totiž ještě syna takového, jakého on po sobě zanechal v tobě."

To Kambysa potěšilo a Kroisův úsudek pochválil.

Vzpomenuv si na to, řekl Prexaspovi ve svém hněvu: „Rozsuď tedy, zda Peršané mluví pravdu, nebo zda spíš jsou sami bez rozumu, když o mně takto mluví. Tam v předsíni stojí tvůj syn. Nyní, jestli vystřelím a probodnu mu srdce, dokáže to, že Peršané se mýlí. Pokud minu, pak řekni, že mají pravdu a já jsem bez smyslů."

A s těmi slovy natáhl luk, zasáhl chlapce a dal pokyn, aby otevřeli padlé tělo a prohlédli ránu. Když se našla střela v srdci, Kambysés se radostně zasmál a řekl otci chlapce: „Je jasné, Prexaspe, že jsem při zdravém rozumu a Peršané jsou šílení. Teď mi řekni: jakého muže na světě jsi kdy viděl, že by takto přesně střelil?"

Prexaspés prý odpověděl: „Pane, myslím, že ani sám bůh by nemohl tak přesně střelit."

Tak si tehdy Kambysés počínal. Jindy vzal dvanáct Peršanů, rovných nejvznešenějším v zemi, usvědčil je z nějaké menší provinilosti a pohřbil je zaživa až po krk.

Pro tyto činy se mu Lýd Kroisos cítil vhodný udělat výtku a oslovil ho takto: „Pane, neobětuj vše mládí a náladě, nýbrž ovládej se. Opatrnost je dobrá, prozíravost je moudrá. Zabíjíš však muže vlastní země, které jsi usvědčil z menší viny, a zabíjíš chlapce. Děláš-li to často, dej si pozor, aby se Peršané proti tobě nevzbouřili. Mne tvůj otec Kyros naléhavě prosil, abych ti radil a dával rady, které pokládám za dobré."

Kroisos mu dal tuto radu z dobré vůle. Kambysés však odpověděl: „Opravdu si troufáš radit i mně? Ty, kdo jsi tak dobře spravoval svou vlastní zemi a dával krásné rady mému otci – říkals mu, když Massagetové byli ochotní přejít do našich zemí, aby přešel Araxes a napadl je. Takto jsi způsobil vlastní zkázu, špatnou vládou nad svou zemí, a Kyrovu, který ti důvěřoval. Tomu budeš litovat. Dávno jsem čekal na vhodnou chvíli, abych si s tebou poradil."

A s tím vzal luk, aby ho zastřelil. Kroisos však vyskočil a utekl. A protože ho Kambysés nemohl zastřelit, nařídil svým lidem, aby ho chytili a zabili. Oni, znajíce Kambysovu náladu, Kroisa ukryli, chtíce ho ukázat a dostat dary za jeho záchranu, kdyby Kambysés litoval a žádal Kroisa. Kdyby však nelitoval ani nechtěl Kroisa zpět, zabili by Lýda.

Nedlouho poté Kambysés chtěl Kroisa zpět. Když to služebníci slyšeli, řekli mu, že Kroisos je ještě naživu. Kambysés řekl, že z toho má radost. Ale ti, kteří Kroisa zachránili, nemají uniknout beztrestně, nýbrž mají být zabiti. A tak se stalo.

Kambysés spáchal mnoho takových šílených činů proti Peršanům i spojencům. Zůstával v Memfidě a tam otvíral starodávné rakve a prohlížel mrtvá těla. Vešel i do chrámu Héfaistova a tropil si z tam stojícího obrazu posměch. Tento obraz Héfaista je nejvíce podobný foinickým Pataikům, které Foiničané vozí na přídích svých trirémí.

Popíši to pro toho, kdo tyto postavy neviděl: je to podoba trpaslíka. Vešel i do chrámu Kabirů, kam nikdo nesmí vstoupit kromě kněze. Zdejší obrazy dokonce spálil s hořkým posměchem. Tyto jsou také podobné obrazům Héfaista a prý jsou to jeho synové.

Pokládám tedy v každém směru za dokázané, že Kambysés byl zcela nepříčetný. Jinak by si nikdy nedovolil zesměšňovat náboženství a zvyk. Kdyby bylo dáno všem národům na výběr, který se jim ze všech zvyků zdá nejlepší, každý by si po přezkoumání dal na první místo svůj vlastní. Tak každý je přesvědčen, že ty jeho jsou daleko nejlepší. Nelze proto předpokládat, že by se někdo kromě šílence takovým věcem posmíval.

Jeden důkaz mezi mnohými podám, z něhož lze usoudit, že všichni lidé toto přesvědčení o svých zvycích chovají. Když byl Dareios králem, zavolal si Řeky, kteří s ním byli, a zeptal se jich, za jakou cenu by snědli mrtvá těla svých otců. Odpověděli, že neexistuje cena, za niž by to udělali. Potom zavolal Dareios ty Indy, kteří se nazývají Kallatiové, kteří jedí své rodiče, a zeptal se jich, co by je přimělo, aby své otce po smrti spálili. Indové hlasitě vykřikli, aby o tak hrozném činu nemluvil.

Tak pevně zakořeněné jsou tyto víry. A správně je, myslím, řečeno v Pindarově básni, že zvyk je pán všech.

Po tom, co se Kyrův syn Kambysés pomátl na rozumu, zatímco byl ještě v Egyptě, dva bratři-mágové se proti němu vzbouřili. Jednoho z nich zanechal Kambysés jako správce svého domu. Tento muž se nyní vzbouřil, protože pochopil, že smrt Smerdisova je držena v tajnosti a že o ní ví málokdo, většina si myslí, že je stále naživu. Proto chystal, jak získat královskou moc. Měl bratra, jak jsem řekl společníka ve vzpouře. Ten bratr byl zevnějškem velmi podobný Kyrovu synu Smerdisovi, kterého zabil jeho bratr Kambysés. A byl mu podobný nejen vzhledem, ale měl i stejné jméno – Smerdis.

Patizeithés, mág, přesvědčil toho muže, že vše pro něj zařídí. Přivedl bratra a posadil ho na královský trůn. Potom poslal hlasatele do

všech stran, z nichž jeden měl jít do Egypta a vyhlásit vojsku, že od této chvíle musí poslouchat ne Kambysa, nýbrž Smerdise, syna Kyrova.

Tak byla tato zpráva prohlašována všude. Hlasatel, kterému bylo přikázáno jít do Egypta, nalezl Kambysa a jeho vojsko v Ekbatanech v Sýrii. Vystoupil před všechny a prohlásil poselství, které mu dal mág.

Když Kambysés slyšel, co hlasatel řekl, myslel si, že to je pravda, a že Prexaspés, poslaný zabít Smerdise, to neudělal, nýbrž podvedl Kambysa. Řekl, upřev oči na Prexaspa: „Tak takto, Prexaspo, jsi vyplnil mé rozkazy?"

„Ne," řekl Prexaspés. „Není to pravda, pane, že by se tvůj bratr Smerdis proti tobě vzbouřil. Nemohl mít s tebou žádný spor, ani malý ani velký. Já jsem udělal, cos přikázal, a sám jsem ho pohřbil vlastníma rukama. Jestliže tedy mohou mrtví vstávat, očekávej, že proti tobě povstane Astyagés Méd. Pokud jsou však věci jako obvykle, žádné zlo pro tebe od Smerdise nevzejde. Nyní je moje mínění toto: pronásledujme toho hlasatele a vyslechněme ho, abychom se dozvěděli, od koho přišel s prohlášením, že musíme Smerdise poslouchat jako svého krále."

Kambysovi se Prexaspova rada líbila. Hlasatel byl hned pronásledován a přiveden. Když přišel, Prexaspés mu položil otázku: „Chlape, říkáš, že tvé poselství je od Kyrova syna Smerdise. Teď mi řekni toto, a budeš odejít bez trestu: byl to Smerdis sám, kdo ti to přikázal, nebo některý z jeho služebníků?"

„Od té doby, co král Kambysés pochodoval do Egypta," odpověděl hlasatel, „jsem Smerdise, syna Kyrova, nikdy neviděl. Mág, kterého Kambysés nechal správcem svého domu, mi dal poselství se slovy, že je vůlí Smerdise, syna Kyrova, abych vám to oznámil."

Tak mluvil hlasatel, říkaje celou pravdu. Kambysés řekl: „Prexaspo, protože jsi vyplnil, co ti bylo řečeno, jako dobrý muž jsi bez viny. Ale kdo může být tento Peršan, který se proti mně bouří a přivlastňuje si jméno Smerdise?"

Prexaspés odpověděl: „Myslím, pane, že chápu, co se tu stalo. Vzbouřenci jsou mágové, Patizeithés, kterého jsi zanechal správcem svého domu, a jeho bratr Smerdis."

Pravda těch slov a snu zasáhla Kambysa ve chvíli, kdy uslyšel jméno Smerdis. Zdálo se mu totiž, že k němu přišlo poselství, že Smerdis sedící na královském trůně se hlavou dotýká nebes. Pochopil, že svého bratra zabil zbytečně, a hořce pro Smerdise plakal. Když si poplakal a sklesl pod vší svou neštěstěm, vyskočil na koně s úmyslem táhnout hned do Sús proti mágovi.

Jak vyskakoval na koně, kryt mu spadl z pochvy meče a nahá čepel ho zranila do stehna, v tom místě, kde kdysi zranil egyptského boha Apida. V přesvědčení, že je zranění smrtelné, Kambysés se zeptal, jak se jmenuje město, kde je. Řekli mu, že se jmenuje Ekbatana.

Dříve mu totiž přišla věštba z Búto, že svůj život ukončí v Ekbatanech. Kambysés myslel, že to znamená, že zemře v stáří v médských Ekbatanech, svém hlavním městě. Jak však dopadlo, věštba předpověděla jeho smrt v Ekbatanech syrských. A tak když se nyní zeptal a dozvěděl jméno města, úder zranění a neštěstí, které k němu přišlo od mága, ho přivedl k smyslům. Pochopil věštbu a řekl: „Zde má Kambysés, syn Kyrův, zemřít."

Toho dne už víc neřekl. Asi po dvaceti dnech však poslal pro nejvýznačnější Peršany, kteří byli u něho, a oslovil je takto:

„Peršané, musím vám sdělit něco, co jsem co nejpřísněji tajil. Když jsem byl v Egyptě, zdál se mi sen, který kéž bych neměl. Zdálo se mi, že od nás doma přišel posel oznámit mi, že Smerdis sedí na královském trůně a dotýká se hlavou nebes. Potom jsem se obával, aby mi můj bratr neuchvátil vládu, a jednal jsem s větším chvatem než rozvahou. Není totiž v moci lidské přirozenosti utéci před tím, co má přijít. Já však slepý jsem byl, poslal jsem Prexaspa do Sús zabít Smerdise. Když tato velká křivda byla vykonána, žil jsem bez obav, nikdy jsem si

nemyslel, že by po odstranění Smerdise mohl proti mně povstat jiný muž.

Ale naprosto jsem nerozuměl tomu, co se mělo stát. Zabil jsem svého bratra bez potřeby a své království jsem přesto neztratil méně. Byl to totiž mág Smerdis, o němž mi božstvo ve snu varovalo, že se vzbouří. Nyní mu bylo mnou provedeno totéž, co nemohu změnit, a chci, abyste věřili, že Smerdis, syn Kyrův, už nežije. Mágové vládnou království – ten, kterého jsem zanechal správcem svého domu, a jeho bratr Smerdis. Ten muž, který měl být mým mstitelem za potupu, kterou jsem utrpěl od mágů, zemřel nespravedlivým osudem rukama svých příbuzných. Protože už není naživu, nutnost mě tlačí uložit vám, muži Persie, místo něho poslední přání svého života.

Při bozích svého královského domu žádám vás všechny, zvláště ty Achaimenovce, kteří jsou tu, abyste nenechali vládu znovu padnout do médských rukou. Jestliže ji dostali lstí, vezměte jim ji zpět lstí vlastní. Jestliže ji získali silou, pak silou ještě silnější ji vezměte zpět. A uděláte-li to, kéž vaše země nese plody, vaše ženy a stáda ať jsou požehnána potomstvem, zůstanete-li svobodnými navěky. Pokud však království nezískáte zpět, ani se o to nepokusíte, prosím, aby se vám všechno obrátilo naopak, a navíc, aby každý Peršan skončil tak jako já."

Tak řekl Kambysés a hořce plakal nad vším, co ho potkalo.

Když Peršané viděli svého krále plakat, trhali si šat, který měli na sobě, a nahlas a dlouze bědovali. Když potom kost sešla a stehno rychle hnilo, odneslo to Kambysa, syna Kyrova, který vládl celkem sedm let a pět měsíců, avšak zcela bezdětný, bez mužského nebo ženského potomka.

Peršanům, kteří byli přítomni, bylo zcela nevěrohodné, že by mágové byli pány království. Mysleli si, že Kambysés jim chtěl svým vyprávěním o Smerdisově smrti oklamat, aby celá Persie byla v boji proti němu.

A tak věřili, že to byl Kyrův syn Smerdis, kdo se stal králem. Prexaspés totiž usilovně popíral, že by zabil Smerdise – protože nyní, když byl Kambysés mrtev, pro něho nebylo bezpečné říkat, že vlastnoručně zabil syna Kyrova.

Po Kambysově smrti vládl mág, předstíraje, že je Smerdis stejného jména, syn Kyra, bez obav sedm měsíců, které zbývaly z osmi let Kambysovy vlády. V té době tak prospíval všem svým poddaným, že ho po jeho smrti všichni asijci kromě Peršanů chtěli zpět. Posílal totiž ke každému národu, kterému vládl, a vyhlásil tři roky bez vojenské služby a bez daní.

Takové bylo jeho prohlášení na začátku vlády. V osmém měsíci však byl odhalen tímto způsobem.

Byl jeden Otanés, syn Farnaspův, muž tak urozený a bohatý jako kterýkoli Peršan. Tento Otanés byl první, kdo odhadl, že mág není Kyrův syn Smerdis, a kdo on vlastně je. Důvodem bylo, že nikdy neopouštěl pevnost ani nezval před sebe žádného předního Peršana. A tak když tuto podezřelou domněnku pojal, Otanés udělal toto: Kambysés měl za ženu jeho dceru, jménem Faidymé. Tutéž dívku měl nyní mág a žil s ní, i se všemi ostatními ženami Kambysovy. Otanés poslal k té dceři a zeptal se, s jakým mužem leží – s Kyrovým synem Smerdisem, nebo s nějakým jiným? Poslala zpět vzkaz, že neví. Nikdy totiž Kyrova syna Smerdise neviděla a nevěděla, kdo je její lehník.

Potom Otanés poslal druhé poselství: „Jestliže ty sama Kyrova syna Smerdise neznáš, zjisti od Atossy, s kým žije ona i ty. Jistě přece zná vlastního bratra."

Na to jeho dcera odpověděla: „Nemohu se spojit s Atossou ani s žádnou jinou ženou domu. Jak se totiž tento muž, ať je to kdokoli, stal králem, poslal nás každou žít zvlášť, na své určené místo."

Když to Otanés uslyšel, viděl ještě jasněji, jak věc stojí. Poslal jí tedy třetí zprávu: „Dcero, tvůj urozený rod ti ukládá riskovat cokoli, co ti otec přikáže. Jestliže tento muž není Smerdis, syn Kyrův, ale ten, koho

mám podezřelého, nesmí ti zůstat beztrestně nic z toho, že s tebou spí a sedí na perském trůně. Nyní tedy, až s tebou bude ležet a uvidíš, že spí, osahej mu uši. Má-li uši, buď jista, že žiješ se Smerdisem, synem Kyrovým. Nemá-li však, pak je to Smerdis mág."

Faidymé odpověděla přes posla, že na to podstupuje velké riziko. Kdyby se totiž ukázalo, že žádné uši nemá, a ona by byla při jejich hledání dopadena, určitě by ji zabil. Nicméně to udělá. Slíbila tedy svému otci.

Mágovi Smerdisovi dal Kyros, syn Kambysův, za své vlády uříznout uši z nějakého vážného důvodu. A tak Faidymé, dcera Otanova, splnila slib svému otci. Když přišla na řadu, aby šla k mágovi, přišla do jeho postele a ohmatala mágovy uši, zatímco hluboce spal. Bez velké námahy se ujistila, že žádné uši nemá, a jakmile bylo ráno, poslala to říci svému otci.

Otanés si pak vzal stranou dva Peršany nejvyšší hodnosti, které pokládal za nejhodnější důvěry, Aspathina a Gobrya, a vyprávěl jim celý příběh. Oni, jak se zdá, také tušili, že to tak je, a nyní ochotně věřili, co jim Otanés odhalil.

Rozhodli, že každý zavolá do důvěry toho Peršana, kterému nejvíc věří. Otanés přivedl Intafrena, Gobryas Megabyza, Aspathinés Hydarna. Když jich bylo šest, dorazil do Sús Dareios, jehož otec Hystaspés byl podřízeným místodržitelem Peršanů. Když přišel, těch šest Peršanů se rozhodlo zahrnout i Dareia.

Těch sedm se tedy sešlo, dali si navzájem záruky věrnosti a mluvili spolu. Když přišla řada na Dareia, aby řekl své mínění, promluvil takto:

„Myslel jsem, že jediný vím, že je to mág, kdo je králem, a že syn Kyrův Smerdis je mrtev. A proto jsem pospíchal přijít, abych způsobil mágovu smrt. Ale protože se ukazuje, že víte vy i ne pouze já, pokládám za nezbytné jednat teď hned a neodkládat."

Otanés odpověděl: „Synu Hystaspův, máš dobrého otce a sám se zdáš být v ničem mu podřadný. Nepospíchej s tímto podnikem bez rozmyšlení, nýbrž veď to opatrněji. Musí nás být víc, kdo to zkusí."

Na to Dareios odpověděl: „Vážení pánové, kteří jste tu, jestliže uděláte, jak říká Otanés, vězte, že strašně zahynete. Někdo totiž mága informuje, hledaje si obohatit sám sebe. Měli jste to udělat sami. Ale protože jste se rozhodli svěřit se jiným a zahrnuli jste mě, buď jednáme ještě dnes, nebo – rozumějte – jestliže tento den uplyne, nikdo jiný vás přede mnou nezradí. Já sám vás totiž mágovi zradím."

Na to Otanés odpověděl, vida Dareiovu vehementnost: „Protože nás nutíš spěchat a nebudeš snášet žádnou prodlevu, řekni nám teď sám, jak se dostaneme do paláce a jak je napadneme. Víš přece sám – i kdybys je neviděl, slyšel jsi – že kolem jsou rozestavené stráže. Jak projdeme kolem stráží?"

„Otane," odpověděl Dareios, „je mnoho věcí, které nelze popsat slovy, ale činem. A jsou jiné věci, které lze popsat slovy, z nichž ale nic skvělého nevzniká. Víš dobře, že stráže, které jsou postavené, snadno projdeš. Nikdo nám neodmítne průchod, buď z úcty, nebo ze strachu, kvůli tomu, kdo jsme. A navíc – mám sám nejlepší záminku pro vstup. Řeknu totiž, že jsem právě dorazil z Persie a mám pro krále zprávu od svého otce. Kdy je nutné lhát, lži. Chceme totiž oba totéž, lháři i mluvčí pravdy. Jedni lžou, aby získali důvěru a výhodu lží, zatímco druzí mluví pravdu, aby získali nějakou výhodu pravdou a byli více důvěřováni. Tak dosáhneme stejných konců různými prostředky. Kdyby byla naděje výhody vzata, mluvčí pravdy by byl stejně připraven lhát jako lhář mluvit pravdu.

Nyní, pokud nás některý z hlídačů nechá dobrovolně projít, bude to pro něho později lepší. Kdokoli se nám však pokusí odporovat, pokládejme ho za nepřítele, a vrazme se dovnitř a začněme své dílo."

Nato Gobryas řekl: „Přátelé, kdy budeme mít lepší příležitost získat zpět královskou moc, nebo, nemůžeme-li, zemřít? My Peršané jsme

totiž vládnuti Médem, mágem, a mužem, který nemá uši. Ti z vás, kdo byli s Kambysem na smrtelné posteli, pamatujete si prokletí, které tenkrát vyslovil Peršanům, kdyby se nepokoušeli získat zpět královskou moc. My jsme Kambysovi tehdy nevěřili, mysleli jsme si, že nás chce oklamat. Teď je však můj hlas ten, že budeme sledovat Dareiův plán a neopustíme tuto radu k ničemu jinému, než abychom napadli mága hned."

Tak řekl Gobryas, a všichni s jeho slovy souhlasili.

Zatímco dělali tyto plány, náhodou se stalo toto. Mágové se po rozvaze rozhodli udělat si přítelem Prexaspa, protože ho Kambysés poranil a protože on jediný věděl o smrti Kyrova syna Smerdise, byl totiž sám jeho vrahem. Mimoto proto, že byl ve velké vážnosti mezi Peršany. Z těchto důvodů ho zavolali a snažili se udělat ho přítelem. Zavázali ho zárukami a přísahami, aby věc držel u sebe a nikomu neprozradil jejich klam vůči Peršanům. Slíbili mu dát všechno v hojnosti. Když Prexaspés souhlasil, mágové ho navrhli druhé věci: ať svolají shromáždění všech Peršanů před palác, a on nechť vystoupí na věž a prohlásí, že to je Smerdis, syn Kyrův, a nikdo jiný, kdo je králem Persie. Dali mu tento úkol, protože ho pokládali za nejvíc důvěryhodného u Peršanů a protože často tvrdil, že Kyrův syn Smerdis je naživu, a vraždu popíral.

Když Prexaspés řekl, že je ochoten udělat i toto, svolali mágové Peršany, přivedli ho na věž a dali mu promluvit. Nato zapomněl úmyslně na všechny pokyny mágů a vyprávěl Kyrovu linii od Achaimena dolů. Když došel nakonec k Kyrovu jménu, vylíčil všechno dobro, které ten král udělal Persii. Když to vyprávění skončil, odhalil pravdu: řekl, že ji dřív skrýval, protože pro něho nebylo bezpečné říci, co se stalo, ale v tomto okamžiku ho nutnost nutí odhalit to. Řekl, že sám, donucen Kambysem, zabil Kyrova syna Smerdise a že moc mají mágové. Potom pronesl strašnou kletbu na Peršany, kdyby nezískali trůn zpět

a nepomstili se na mázích, a vrhl se střemhlav dolů z věže. Tak zahynul Prexaspés, muž, kterého si vždy vážili.

Těch sedm Peršanů, když se rozhodlo napadnout mágy hned a nezdržovat, pomodlilo se k bohům a vyrazilo, nic nevědouce o tom, co se stalo s Prexaspem. Když urazili půl cesty, dozvěděli se, co se Prexaspovi stalo. Potom se tam, stojíce u cesty, dohadovali. Otanova skupina žádala, aby čekali a nenapadali, zatímco události jsou v pohybu. Dareiova skupina chtěla jít přímo a udělat, co se rozhodlo, bez odkladu.

Zatímco se dohadovali, uviděli sedm párů jestřábů, jak honí a trhají dva páry supů. Když to viděli, všech sedm souhlasilo s Dareiovým míněním a šli dál do paláce, povzbuzeni ptáky.

Když přišli k bráně, stalo se tak, jak Dareios očekával. Stráže z úcty k předním mužům v Persii a nic netušíce, že by jim z nich mohla přijít nějaká potíž, je nechaly projít, kteří měli boží vedení, a nikdo se jich na nic neptal. Když přišli ke dvoru, potkali eunuchy, kteří nesou zprávy. Ti se těch sedmi ptali, proč přišli, a zatímco se jich vyptávali, hrozili hlídačům, že je nechali projít, a zdržovali těch sedm, kteří chtěli jít dál.

Těch sedm si dalo slovo, tasili nože a bodli eunuchy, kteří jim bránili v cestě, a běželi k mužskému pokoji.

Oba mágové byli uvnitř a radili se o důsledcích Prexaspova činu. Když viděli eunuchy ve zmatku a slyšeli jejich křik, oba vyskočili. Když si uvědomili, co se děje, obrátili se k obraně. Jeden utíkal, aby stáhl luk, druhý šel po oštěpu. Pak začal boj.

Ten, co popadl luk, zjistil, že mu není k ničemu, protože byli protivníci blízko a tlačili se jeden na druhého. Druhý se však bránil oštěpem a zranil Aspathina ve stehně a Intafrena v oku. Intafrenés přišel o oko, ale nebyl zabit. Tak jeden z mágů zranil tyto dva. Druhý, protože mu luk nebyl k ničemu, utekl do komnaty vedle mužského pokoje a chtěl zavřít dveře. Dva ze sedmi s ním vrazili do pokoje, Dareios

a Gobryas. Zatímco Gobryas s mágem zápasil, Dareios stál bezmocně v tmě a bál se, že by bodl Gobrya.

Gobryas, vida Dareia stát bezmocně, se zeptal, proč nepomůže. On řekl: „Protože se o tebe bojím, abych tě nebodl."

A Gobryas odpověděl: „Vraz mečem, i když projde oběma."

A Dareios poslechl, bodl nožem a nějak zasáhl mága.

Když zabili oba mágy a usekli jim hlavy, zraněné tam nechali kvůli jejich slabosti a kvůli hlídání pevnosti. Pětka z nich, nesouc hlavy mágů, vyběhla ven s velkým křikem a vytřesením, volala všechny Peršany na pomoc, říkala, co udělala, a ukazovala hlavy. Zároveň zabíjeli každého mága, který se jim postavil do cesty.

Peršané, když se dozvěděli, co těch sedm udělalo a jak je mágové oklamali, rozhodli se následovat daný příklad, tasili dýky a zabíjeli všechny mágy, které mohli najít. Kdyby je nezastavil pád noci, nenechali by naživu žádného mága. Tento den je největším svátkem, který všichni Peršané stejně drží. Slaví v něm veliký svátek, který nazývají Masakrem mágů. Během svátku žádný mág nesmí vycházet, během toho dne mágové zůstávají ve svých domech.

Když se zmatek uklidnil a uplynulo pět dní, vzbouřenci proti mágům drželi radu o celkovém stavu věcí. Při ní zazněly názory, které se některým Řekům zdají nevěrohodné, ale není pochyb o tom, že byly proneseny.

Otanés byl pro to, aby vládu předali perskému lidu. „Zdá se mi," řekl, „že už nad námi nemůže být jediný vládce. To není ani příjemné ani dobré. Viděli jste Kambysovu zpupnost, kam až došla, a dostali jste svůj díl mágovy zpupnosti. Jak může být monarchie vhodnou věcí, když vládce může bez trestu dělat, co chce? Dejte tuto moc nejlepšímu muži na zemi, a strhne ho k neobvyklým myšlenkám. Zpupnost se v něm plodí z dobrých věcí, jež má po ruce. A závist je od narození zakořeněna v člověku. Když získá tyto dvě věci, má úplné zlo. Nasycen dělá mnoho ztřeštěností, některé ze zpupnosti, některé ze závisti.

A přece – absolutní vládce by měl být bez závisti, maje všechny dobré věci. Stává se však opakem toho vůči svým občanům: závidí nejlepším, že žijí a vzkvétají, raduje se z nejhorších svých spoluobčanů a je nejlepším důvěrníkem pomluvy. Ze všech lidí je nejvíc nekonzistentní: ctíš-li ho umírněně, zlobí se, že mu nedáváš dost pozornosti; dáš-li mu nadmíry pozornost, zlobí se, protože ho oslavuješ. Mám ale ještě horší věci říci o něm: převrátí otcovské obyčeje, znásilňuje ženy a bezohledně zabíjí.

Vláda množství má však na prvém místě nejhezčí jméno ze všech – rovnost – a nedělá na druhém místě žádnou z věcí, které dělá panovník. Určuje úřady losem, drží moc odpovědnou a vede veškeré rozhodování veřejně. A tak dávám své mínění, abychom skončili s monarchií a vyvýšili množství, neboť pro většinu je všechno možné."

Takové bylo Otanovo rozhodnutí. Megabyzos však vyzýval, aby se obrátili k oligarchii. „Souhlasím," řekl, „se vším, co Otanés říká proti vládě jednoho. Ale když ti říká dát moc množství, jeho úsudek odchýlí se od nejlepšího. Nic není hloupější a násilnější než zbytečný dav. Aby muži, utíkající před zpupností tyrana, padli za oběť zpupnosti neřízeného davu, je nesnesitelné. Cokoli dělá ten jeden, dělá s poznáním, pro ten druhý však poznání není možné. Jak mohou mít poznání ti, kteří se nenaučili ani viděli, co je nejlepší, kteří se ale ženou střemhlav vpřed jako řeka v povodni?

Nechme demokracii těm, kteří Persii škodí. Zvolíme si však skupinu nejlepších mužů a dáme jim moc. My sami přece budeme mezi nimi, a mezi nejlepšími muži je pravděpodobné, že budou nejlepší rady."

Takové bylo Megabyzovo rozhodnutí. Dareios byl třetí, kdo vyslovil své mínění. „Zdá se mi," řekl, „že Megabyzos mluví dobře o demokracii, ale ne o oligarchii. Jestliže se totiž navrhují tři a všechny jsou kvůli argumentu v nejlepším stavu – nejlepší demokracie, nejlepší oligarchie a nejlepší monarchie – pokládám monarchii za zdaleka nejlepší.

Nelze popsat nic lepšího než vládu jednoho nejlepšího muže. Užívaje nejlepšího úsudku, bude vládnout davu s dokonalou moudrostí a nejlépe utajovat plány proti nepřátelům.

V oligarchii však, kdy touha mnoha mužů dobře sloužit státu produkuje mezi nimi hořkou nenávist, neboť každý si přeje být první a prosadit svá mínění, výsledkem je prudká nenávist, z té frakce, z frakce zabíjení, a od zabíjení se vrátí k monarchii. A tím se ukazuje, kolik lepší je monarchie.

Když opět vládne lid, je nemožné, aby se neobjevila ničemnost. Když se objeví ničemnost vůči státu, nenásleduje mezi ničemnými nenávist, nýbrž pevná spolčení. Ti, kdo chtějí státu škodit, se spolčují, aby to dělali spolu. Tak to pokračuje, dokud se někdo z lidu nepostaví a nezastaví je. Stane se proto modlou lidu – a modlou se stane monarchem. A i tím se ukazuje, že monarchie je nejlepší.

Ale řekněte mi, odkud k nám přišla svoboda a kdo nám ji dal – lid, oligarchie, nebo jediný vládce? Já tedy věřím, že my, kteří jsme byli osvobozeni skrze jediného muže, máme udržet takovou vládu, a navíc nenarušit otcovské obyčeje, které jsou dobré. To by nebylo lepší."

Dareios se stává králem

Když se měli ze tří možností rozhodnout, čtyři ze sedmi mužů dali přednost poslední. Nato Otanés, jehož návrh dát Peršanům rovnost byl poražen, promluvil mezi všemi takto:

„Druhové, je jasné, že jeden z nás musí být udělán králem. Ale já s vámi soutěžit nebudu. Nechci ani vládnout, ani být vládnut. Jestliže se však vzdám svého nároku na království, kladu podmínku, aby ani já, ani žádný z mých potomků nebyl podřízen někomu z vás."

Těchto podmínek šest ostatních souhlasilo. Otanés se zápasu nezúčastnil, nýbrž stál stranou. A dodnes jeho dům zůstává svobodný a je vládnut jen potud, pokud sám chce být, dokud nepřestupuje perský zákon.

Zbytek těch sedmi uvažoval, jakým nejspravedlivějším způsobem učinit krále. Rozhodli, že jestliže se stane králem jiný z těch sedmi než Otanés, Otanés a jeho potomci dostanou roční dar médského šatu a všeho ostatního, co Peršané pokládají za nejcennější. Důvod toho rozhodnutí byl ten, že on první věc vymyslel a spiklence shromáždil. Pro Otana tedy zvolili tuto zvláštní poctu.

Pro ně všechny však ustanovili, že kterýkoli z těch sedmi může, pokud chce, vstoupit do královského paláce bez ohlášení, kromě chvíle, kdy král spí se ženou. A král nesmí si vzít manželku kromě z rodů spiklenců. Co se týká volby krále, rozhodli, že je uděláno králem ten, čí kůň se po tom, co budou všichni v sedlech v předměstí města, při východu slunce první zařičí.

Dareios měl bystrého štolbu, jmenoval se Oibarés. Když se rada rozešla, Dareios mu řekl: „Oibare, rozhodli jsme se v otázce království udělat toto: králem bude ten, čí kůň, až budeme všichni v sedlech v předměstí města, zařičí při východu slunce první. Pokud máš nějakou obratnost, vymysli, jak my a nikdo jiný tuto cenu můžeme vyhrát."

„Pane," odpověděl Oibarés, „pokud o tom má rozhodovat tato věc, buď v klidu a měj klidnou mysl. Nikdo jiný před tebou králem nebude, takové triky mám."

„Pak," řekl Dareios, „pokud máš trik, jak říkáš, použij ho a neodkládej. Zítra je totiž den rozhodnutí."

Když to Oibarés slyšel, udělal toto. Za soumraku přivedl jednu klisnu, kterou měl kůň Dareiův zvláště rád, a uvázal ji v předměstí města. Potom přivedl Dareiova koně, přiváděl ho opakovaně k té klisně a nakonec ho na ni nechal vskočit.

Za úsvitu přijela šestka na koních, jak se dohodli. Když vyjeli předměstím a došli na místo, kde minulé noci byla uvázána klisna, Dareiův kůň vyběhl vpřed a zařičel. A jak to udělal, zablýskalo se a zahřmělo z čistého nebe. Tato znamení daná Dareiovi byla pokládána za předem určená a učinila jeho volbu dokonalou. Jeho druhové seskočili z koní a poklonili se mu.

Někteří říkají, že toto byl Oibarův plán. Je však ještě jiný příběh v Persii: Oibarés prý si natřel rukou pohlaví té klisny a potom si tu ruku držel v šatech, dokud šestka při východu slunce nebyla v sedlech. Pak si ruku vyndal a držel ji k nozdrám Dareiova koně, který hned supěl a řičel.

Tak byl Dareios, syn Hystaspův, udělán králem. Celá Asie, kterou Kyros nejdřív a Kambysés po něm si podmanili, mu byla poddána, kromě Arabů. Ti se nepoddali Peršanům jako otroci, nýbrž byli s nimi spojeni přátelstvím, protože Kambysovi dovolili průchod do Egypta, do něhož Peršané bez souhlasu Arabů nemohli vstoupit.

Dareios si vzal za ženy z nejvznešenějších rodů Persie, oženil se s Kyrovými dcerami Atossou a Artystónou. Atossa byla dříve ženou svého bratra Kambysa a potom mága. Artystóné byla panna. Oženil se i s dcerou Kyrova syna Smerdise, jménem Parmys, a s dcerou Otanovou, který odhalil pravdu o mágovi. A všechno bylo plné jeho moci.

Nejprve dal udělat a postavit kamenný reliéf, na kterém byl vytesán jezdec s tímto nápisem: „Dareios, syn Hystaspův, s pomocí znamenitého koně a Oibara, svého štolby, získal panství Persie."

Marathón

Takto se do války zapletly Athény a Aigina. Peršan se zabýval svými vlastními věcmi. Jeho sluha mu nestále připomínal, aby pamatoval na Athéňany, Pisistratovci po jeho boku Athéňany pomlouvali. Dareios chtěl vzít tuto záminku k podmanění všech Řeků, kteří mu nedali zem a vodu. Zbavil velitelství Mardonia, který na své výpravě špatně dopadl, a jmenoval jiné vojevůdce k vedení svých vojsk proti Athénám a Eretrii: Datise, Méda rodem, a vlastního synovce Artafrena, syna Artafrenova. Rozkaz, který jim dal při odchodu, byl porobit Athény a Eretrii a přivést otroky před něho.

Když tito jmenovaní vojevůdci na cestě od krále dorazili do Aleijské roviny v Kilikii se svým velikým a dobře vystrojeným vojskem, utábořili se tam. Dohnalo je i veškeré loďstvo, které bylo každému přiděleno. Přišly i transportní lodě pro koně, které v minulém roce Dareios přikázal svým poplatným poddaným připravit. Naložili koně na ně, nasedli s pozemním vojskem na lodě a odpluli do Iónie s šesti sty trirémami. Odtud si drželi kurz ne podél pevniny a přímo k Hellespontu a Thrákii, nýbrž vyrazili ze Samu a pluli iónským mořem od ostrova k ostrovu. To, podle mého mínění, bylo proto, že se nejvíc báli plavby kolem Athosu, protože v minulém roce jim tam vznikla veliká pohroma, když tam drželi kurz. Mimoto Naxos byl ještě nepodmaněn a nutil je k tomu.

Když se přiblížili k Naxu z iónského moře a dostali se k zemi – protože Peršané chtěli zaútočit nejprve na Naxos – Naxiané pamatujíce, co se stalo dřív, utekli do hor místo aby na ně čekali. Peršané porobili

všechny, které chytili, a spálili jim chrámy i město. Když to udělali, vypluli na ostatní ostrovy.

Zatímco toto dělali, i Déliané opustili Délos a utekli na Ténos. Protože se výprava blížila k zemi, Datis šel napřed a nařídil loďstvu, aby zakotvilo ne u Délu, nýbrž naproti vodě u Rhenaie. Když se dozvěděl, kde jsou Déliané, poslal k nim hlasatele s tímto vyhlášením: „Svatí muži, proč jste utekli a tak špatně jste odhadli můj úmysl? Je to totiž má vlastní touha a králův rozkaz mi, abych neublížil zemi, kde se oba bohové narodili, ani zemi samé, ani jejím obyvatelům. Vraťte se tedy nyní do svých domovů a žijte na svém ostrově." Toto vyhlásil Délianům a potom nahromadil na oltář tři sta talentů kadidla a spálil ho.

Potom Datis odplul se svým vojskem proti Eretrii nejprve, bera s sebou Ióny a Aiolany. Když odrazil, byl Délos otřesen zemětřesením. Jak Déliané říkají, bylo to jediné zemětřesení před mojí dobou. Toto znamení bylo seslané z nebe – jak si myslím – jako předtucha zel, která přicházela na svět. Po tři pokolení, totiž za Dareia, syna Hystaspova, Xerxa, syna Dareiova, a Artaxerxa, syna Xerxova, se v Řecku stalo víc zel než za dvacet pokolení před Dareiem. Jedna přicházela od Peršanů, druhá z válek o přednost mezi hlavami národů samých. Nebylo tedy divu, že zemětřesení na Délu bylo, když předtím nebylo. Byla také věštba o Délu, kde bylo napsáno: „Pohnu i Délem, dřív nepohnutým."

Vyjeli z Délu na moře, cizozemci přistáli u ostrovů a odtud se u nich sebrali vojsko, berouce syny ostrovanů za rukojmí. Když ve své plavbě kolem ostrovů přistáli u Karysta, Karysťané jim nedali žádné rukojmí a odmítli se k nim přidat proti sousedním městům – mysleli tím Eretrii a Athény. Peršané je oblehli a plenili jejich zem, až i Karysťané přešli na jejich stranu.

Když se Eretrijci dozvěděli, že perská výprava pluje, aby je napadla, požádali Athéňany o pomoc. Athéňané pomoc neodmítli, nýbrž jim dali za obránce čtyři tisíce nájemných farmářů, kteří měli pozemky chalkidských koňařů. Zdá se však, že všechny plány Eretrijců byly

chatrné. Poslali k Athéňanům pro pomoc, ale jejich rady byly rozdělené. Někteří plánovali opustit město a vydat se do výšek Euboie, druzí osnovali zradu v naději, že získají výhody od Peršanů. Když Aischinés, syn Nóthonův, přední muž v Eretrii, se dozvěděl o obou plánech, řekl Athéňanům, kteří přišli, jak věci stojí, a žádal je, aby se vrátili do své země, aby nezahynuli jako ostatní. Athéňané Aischinovu radu uposlechli.

Zachránili se přechodem na Óropos. Peršané se plavili k Temenu, Choereai a Aigileii, všechny v eretrijském území. Když přistáli, hned vyložili koně a připravili se zaútočit na nepřátele. Eretrijci neměli v úmyslu vycházet ven a bojovat. Jejich veškerá starost bylo bránit hradby, jestli to dokážou, neboť převládalo mínění nenechávat město. Hradby byly silně napadány a šest dní padli mnozí na obou stranách. Sedmého dne však dva Eretrijci dobré pověsti, Euforbos, syn Alkimachův, a Filagros, syn Kineův, zradili město Peršanům. Vešli do města, drancovali a spálili chrámy jako pomstu za chrámy spálené v Sardách. Mimoto porobili obyvatele města, podle Dareiova rozkazu.

Když porobili Eretrii, Peršané pár dní čekali a potom odpluli do Attiky, naléhavě postupujíce v očekávání, že Athéňanům udělají přesně to, co udělali Eretrijcům. Marathón bylo v Attice místo nejvhodnější k jízdě koňů a nejblíž Eretrii, a tak je tam vedl Hippias, syn Pisistratův.

Když se to Athéňané dozvěděli, také oni vyšli pochodem k Marathónu, s desíti vojevůdci. Desátý byl Miltiadés. Jeho otec Kimón, syn Stésagorův, byl vyhnán z Athén Pisistratem, synem Hippokratovým. Během exilu získal olympijskou cenu v čtyřspřeží. Tímto vítězstvím získal stejnou cenu jako jeho nevlastní bratr Miltiadés. Na dalších olympijských hrách vyhrál se stejnými koňmi, ale dovolil, aby byl Pisistratos vyhlášen vítězem. Když vítězství přenechal Pisistratovi, vrátil se z exilu ke svému majetku pod příměřím. Po získání ještě další olympijské ceny se stejnými koňmi byl zavražděn Pisistratovci, protože Pisistratos už nežil. Zavraždili ho tak, že nastražili muže v noci

u radnice. Kimón byl pohřben před městem, naproti silnici zvané „Skrze dutinu", a naproti němu jsou pohřbeny klisny, které vyhrály tři olympijské ceny.

Stésagorés, starší Kimónův syn, byl tehdy u svého strýce Miltiada v Chersonésu vychováván. Mladší byl s Kimónem v Athénách a dostal jméno Miltiadés po Miltiadovi, zakladateli Chersonésu.

Byl to tento Miltiadés, kdo byl nyní vojevůdcem Athéňanů, poté co přišel z Chersonésu a vyvázl ze dvojí smrti. Foiničané ho pronásledovali až k Imbru, pokládajíce za velmi důležité ho chytit a přivést ke králi. Unikl jim, a když dorazil do své vlastní země a myslel, že je v bezpečí, tam ho potkali jeho nepřátelé. Přivedli ho před soud a stíhali ho za tyranii v Chersonésu, byl však zproštěn obžaloby a lidem zvolen athénským vojevůdcem.

Když byli ještě ve městě, vojevůdci nejprve poslali do Sparty hlasatele Filippida, Athéňana a dálkového běžce, který toto měl za povolání. Jak Filippidés sám řekl, když přinesl Athéňanům zprávu, když byl na Parthenijské hoře nad Tegeou, potkal Pana. Pán zavolal Filippida jménem a vybídl ho zeptat se Athéňanů, proč mu nevěnují žádnou pozornost, i když je k Athéňanům přízniv a často jim prokázal službu, a v budoucnu bude. Athéňané uvěřili, že tyto věci jsou pravdivé. Když zbohatli, založili posvátný okrsek Pana pod Akropolí. Od toho poselství ho usmiřují ročními oběťmi a během s pochodněmi.

Tento Filippidés byl ve Spartě den po tom, co opustil Athény, té chvíle, kdy byl vyslán vojevůdci. Řekl, že se mu objevil Pán. Přišel k úředníkům a řekl: „Lakedaimoňané, Athéňané vás žádají, abyste jim přišli na pomoc a nedovolili nejstaršímu městu mezi Řeky upadnout do otroctví rukou cizozemců. Už i teď byla Eretrie zotročena a Řecko slabší o významné město." Řekl jim, co mu bylo nařízeno říci, a oni se rozhodli poslat Athéňanům pomoc. Nemohli to však udělat hned, neboť nebyli ochotní porušit zákon. Byl to devátý den měsíce rostoucího

a řekli, že devátého nemohou vycházet do války, dokud není kruh měsíce plný.

Čekali tedy na úplněk. Zatímco Hippias, syn Pisistratův, vedl cizozemce k Marathónu. V minulé noci měl Hippias sen, v němž spal se svou matkou. Z toho snu usoudil, že se vrátí z exilu do Athén, získá svou vládu zpět a zemře jako starý muž ve své vlastní zemi. Takto vyvodil ze snu. Potom jako průvodce vylodil otroky z Eretrie na ostrově Styřanů zvaném Aigileia a dal zakotvit lodím, které přistávaly u Marathónu, a sešikoval cizozemce, kteří se vylodili na zem.

Jak se tím zabýval, kýchal a kašlal víc než obvykle. Protože byl starý muž, většina jeho zubů byla uvolněná a jeden z nich ztratil silou svého kašle. Zub spadl do písku a vynaložil velké úsilí, aby ho našel, ale zub nemohl být nalezen. Zasténal nahlas a řekl těm, co stáli u něho: „Tato zem není naše a nebudeme ji moci podmanit si. Můj zub má vše, co z ní bylo moje."

Hippias se domníval, že tak se jeho sen splnil. Zatímco se Athéňané šikovali v okrsku Héraklově, dorazili Platajané na pomoc v plné síle. Platajané se postavili pod ochranu Athéňanů, a Athéňané pro ně podstoupili mnoho prací. Udělali to takto: když byli Platajané tlačeni Thébany, pokusili se nejprve postavit se pod ochranu Kleomena, syna Anaxandridova, a Lakedaimoňanů, kteří se tam zrovna nacházeli. Ti je však nepřijali, se slovy: „Žijeme příliš daleko a naše pomoc by vám byla studeným útěchou. Mohli byste být zotročeni mnohokrát, než by se o tom někdo z nás dozvěděl. Radíme vám, abyste se postavili pod ochranu Athéňanů, protože jsou vaši sousedé a nejsou špatní v pomáhání." Lakedaimoňané tuto radu dali nikoli tolik z přízně k Platajcům, jako aby způsobili Athéňanům problémy s Boióťany.

Lakedaimoňané tedy dali tuto radu Platajcům, kteří ji neuposlechli nemuseli. Když Athéňané obětovali dvanácti bohům, usedli u oltáře jako prosebníci a postavili se pod ochranu. Když to Thébané slyšeli, vytáhli proti Platajcům, ale Athéňané jim přišli na pomoc. Jak se chys-

tali k boji, Korinťané, kteří tam byli, jim v tom zabránili a dojednali smíření. Protože obě strany si přály, aby rozhodli, určili hranice země za podmínky, že Thébané nechají na pokoji ty Boióťany, kteří nebyli ochotní být zapsáni jako Boióťané. Po tomto rozsudku Korinťané odešli.

Boióťané zaútočili na Athéňany při odchodu, byli však v bitvě poraženi. Athéňané šli za hranice, které Korinťané stanovili pro Plataje, stanovivše řeku Asopos jako hranici pro Thébany ve směru Platají a Hysiai. A tak se Platajci postavili pod ochranu Athéňanů dříve uvedeným způsobem, a nyní přišli na pomoc u Marathónu.

Athénští vojevůdci byli rozděleného mínění. Někteří naléhali nebojovat, protože bylo na útok proti médskému vojsku příliš málo lidí. Druzí, mezi nimi i Miltiadés, naléhali bojovat. Tak byli v rozkolu a chudší plán převažoval.

Jedenáctý muž měl hlas – zvolen losem polemarchem Athén. Podle starodávného zvyku Athéňané dali jeho hlasu stejnou váhu jako hlasům vojevůdců. Polemarchem byl v této době Kallimachos z Afidny.

Miltiadés se k němu obrátil a řekl: „Kallimachu, nyní je ve tvých rukou porobit Athény nebo je udělat svobodnými, a tím zanechat pro všechny budoucí pokolení památku, jaké nenechali ani Harmodios a Aristogeitón. Nyní se Athéňané ocitli v nejhorším nebezpečí od chvíle, co začali existovat. Jestliže se poddáme, je jasné, co nás čeká, až budeme vydáni do rukou Hippiovi. Jestliže však město zvítězí, bude mít první místo mezi řeckými městy. Řeknu ti, jak se toto může stát a jak rozhodující hlas v této věci připadl tobě. Deset vojevůdců má rozdělené mínění, jedni naléhají zaútočit, druzí ne. Jestliže nyní nezaútočíme, očekávám, že na Athéňany padne veliká rozepře a otřese jejich duchem, co je povede k medismu. Zaútočíme-li však teď, dřív než se Athéňané zkazí nějakou skrytou věcí, můžeme bitvu vyhrát, budou-li bohové spravedliví. To vše se týká tebe a závisí na tobě takto: budeš-li se mnou hlasovat, bude tvá země svobodná a tvé město první v Řec-

ku. Přidáš-li se k těm, kdo se chtějí vyhnout bitvě, dostaneš opak všech dobrých věcí, které jsem vyjmenoval."

Těmito slovy si Miltiadés Kallimacha získal. Polemarchův hlas byl počítán a bylo rozhodnuto zaútočit. Potom vojevůdci, kteří hlasovali pro boj, předávali předsednictví Miltiadovi, jak každému přišel jeho den. On úřad přijal, útok však neudělal, dokud nepřišel jeho vlastní den předsedat.

Když předsednictví přišlo k němu, sešikoval Athéňany k bitvě. Polemarchos Kallimachos velel pravému křídlu, jak bylo tehdy athénským zvykem. Ostatní kmeny byly očíslovány za sebou. Platajci byli zařazeni jako poslední, drželi levé křídlo. Od té bitvy, kdykoli Athéňané konají oběti o svátcích každé čtyři roky, athénský hlasatel se modlí za dobré věci pro Athéňany a Platajce dohromady.

Jak byli Athéňané sešikováni u Marathónu, stalo se, že jejich bojová linie byla stejně dlouhá jako linie Médů. Střed, kde byla linie nejslabší, byl jen pár řad hluboký. Ale každé křídlo bylo silné počtem.

Když byli uspořádáni a oběti byly příznivé, Athéňané byli vysláni vpřed a vyrazili na cizozemce v běhu. Prostor mezi vojsky nebyl menší než osm stádií. Peršané viděli, jak běží do útoku, a chystali se je přijmout. Mysleli, že Athéňané jsou zcela šílení, neboť viděli, jak jich je málo a jak rychle běží bez jízdy a lučištníků.

Tak si cizozemci mysleli. Když však Athéňané všichni dohromady padli na cizozemce, bojovali způsobem hodným zápisu. Toto jsou první Řekové, o nichž víme, kteří proti nepříteli použili běh. Jsou také první, kdo vydrželi pohled na médský šat a muže v něm. Až do té chvíle totiž samotná zmínka o Médech vyvolávala v Řecích paniku.

Dlouho se u Marathónu bojovalo. Ve středu linie zvítězili cizozemci, kde byli Peršané a Sakové sešikováni. Zvítězili tam a prorazili pronásledováním do vnitrozemí. Na obou křídlech však zvítězili Athéňané a Platajci. Ve vítězství nechali rozprchlé cizozemce utéct a stáhli křídla, aby bojovali s těmi, kteří prorazili středem. Athéňané zvítězili, po-

tom pronásledovali utíkající Peršany a shazovali je dolů. Když došli k moři, žádali oheň a chytali se perských lodí.

V tomto zápase byl zabit Kallimachos, polemarchos, statečný muž, a z vojevůdců zemřel Stésiláos, syn Thrasylův. Kynegeiros, syn Euforionův, tam padl, s rukou useknutou sekerou, jak chytal lodní pryskylici. Mnoho jiných slavných Athéňanů tam také padlo.

Takto Athéňané přemohli sedm lodí. Cizozemci se zbytkem odrazili, vyzvedli eretrijské otroky z ostrova, kde je nechali, a pluli kolem Súnia v naději, že se dostanou k městu dřív než Athéňané. V Athénách bylo obvinění, že toto vymysleli podle plánu Alkmaiovců, kteří prý zařídili, aby zvedli štít jako signál, jakmile budou Peršané na lodích.

Pluli kolem Súnia. Athéňané však pochodovali zpět, aby bránili město, jak nejrychleji jim nohy stačily, a dostali se tam dřív než cizozemci. Přišli ze svatého okrsku Hérakleova u Marathónu a utábořili se v posvátném okrsku Hérakleově v Kynosarges. Cizozemci kotvili u Falera, athénského námořního přístavu té doby. Když tam zůstali, odpluli zpět do Asie.

V bitvě u Marathónu bylo zabito asi šest tisíc čtyři sta cizozemců a sto devadesát dva Athéňanů. Tolik jich padlo na každé straně. Stal se tam tento div: Athéňan Epizélos, syn Kúfagorův, bojoval jako statečný muž v bitvě, když byl zbaven zraku, aniž byl zasažen nebo udeřen kdekoli na těle. Od té chvíle až po zbytek svého života byl slepý. Slyšel jsem, že vypravuje o svém neštěstí tento příběh: viděl, jak proti němu stojí vysoký ozbrojený muž, jehož brada zastínila mu štít. Fantom však šel kolem něho a zabil muže vedle něho. Dozvěděl jsem se, že toto je příběh, který Epizélos vypráví.

Datis odplul se svým vojskem do Asie, a když dorazil do Mykonu, viděl ve spánku vidění. Co bylo to vidění, se nevypráví. Jakmile se však den rozednil, Datis dal prohledat lodě. Našel na foinické lodi pozlacený obraz Apollóna a zeptal se, odkud byla ta kořist vzata. Když se dozvěděl, z jakého chrámu pochází, odplul svou vlastní lodí na Délos.

Déliané se už vrátili na svůj ostrov, a Datis postavil obraz do chrámu, s pokynem Délianům, aby ho odvezli do thébského Délia, naproti Chalkidě přes vodu. Datis dal tento rozkaz a odplul. Déliané však tu sochu nikdy neodvezli. Dvacet let později Thébané ji přivedli do Délia na rozkaz věštírny.

Když Datis a Artafrenés dorazili do Asie na své plavbě, zavedli porobené Eretrijce do Sús. Před zajetím Eretrijců král Dareios byl na ně hrozně rozzloben, že mu udělali bezdůvodnou křivdu. Když je však viděl před sebou poddané, nic jim neudělal, nýbrž usadil je ve svém vlastním panství zvaném Ardericca v kissijské zemi. Toto místo je dvě stě deset stádií od Sús a čtyřicet od studny trojího druhu. Z té se čerpá asfalt, sůl a olej takto: vyberáse rumpálem, s napůl kožešinou místo vědra. To se spouští do studny a potom nalévá do nádrže. Odtud se tři věci oddělují: asfalt a sůl se hned sráží, olej, který Peršané nazývají „rhadinaké", je tmavý a páchnoucí. Tam Dareios usadil Eretrijce, a žili na tom místě do mé doby, zachovávajíce svou starodávnou řeč. Takový byl osud Eretrijců.

Po úplňku přišly do Athén dva tisíce Lakedaimoňanů ve velkém spěchu, takže třetí den po odchodu ze Sparty byli v Attice. Přišli však na bitvu příliš pozdě. Chtěli si prohlédnout Médy, a tak šli do Marathónu a dívali se na ně. Potom se vrátili, chválíce Athéňany a jejich dílo.

Xerxés se rozhoduje

Když zpráva o bitvě u Marathónu došla k Dareiovi, synu Hystaspovu – který již tak byl na Athéňany velmi rozlobený kvůli jejich útoku na Sardy – byl ještě víc rozzloben a dychtivý vyslat výpravu proti Řecku. Ihned poslal posly do všech měst a nařídil jim vystrojit vojsko, s pokynem, aby každé poskytlo mnohem víc lodí, koní, zásob a dopravních plavidel než předtím. Po tři roky byla Asie v pohybu kvůli těmto zprávám, nejlepší muži byli zapsáni do služby proti Řecku a činili přípravy.

Ve čtvrtém roce se Egypťané, které si Kambysés podmanil, vzbouřili proti Peršanům. Nato Dareios ještě více dychtil vyslat výpravy proti oběma zemím.

Zatímco Dareios chystal výpravy proti Egyptu a Athénám, mezi jeho syny vznikla velká rozepře o nejvyšší moc v zemi. Měli za to, že než vojsko vytáhne, musí vyhlásit dědice koruny podle perského zákona. Dareiovi se narodili před jeho královstvím tři synové z první ženy, dcery Gobryovy, a čtyři další po tom, co se stal králem, od Atossy, dcery Kyrovy.

Artobazanés byl nejstarší z dřívějších synů, Xerxés z pozdějších. Jako synové různých matek byli rivalové. Artobazanés uváděl, že je nejstarší ze všech Dareiových potomků a že je všude obvyklé, aby vládl nejstarší. Xerxés argumentoval, že je synem Kyrovy dcery Atossy a že to byl Kyros, kdo získal Peršanům svobodu.

Zatímco Dareios otálel s rozhodnutím, stalo se, že v této době přišel do Sús Démarátos, syn Aristónův, dobrovolný vyhnanec z Lakedaimonie poté, co ztratil spartské království. Když se dozvěděl o sporu

mezi Dareiovými syny, přišel – jak se vypráví – a poradil Xerxovi, aby dodal k tomu, co říká, i toto: že se narodil, když Dareios byl již králem a vládcem Persie, kdežto Artobazanés, když byl Dareios ještě poddaný. Proto není ani rozumné, ani spravedlivé, aby někdo měl královské přednostní právo před ním. I ve Spartě je zvykem, že narodí-li se synové dříve, než se jejich otec stane králem, a jiný syn se narodí později, když je otec králem, patří následnictví na trůnu později narozenému.

Xerxés následoval Démarátovu radu a Dareios shledal jeho argument spravedlivým a prohlásil ho králem. Podle mého mínění by se však Xerxés stal králem i bez této rady, Atossa totiž držela úplnou moc.

Když Dareios vyhlásil Xerxa králem, chystal se na svou výpravu. V roce po tom však a po vzpouře Egypta ho uprostřed příprav zasáhla smrt, po celkem šestatřicetileté vládě. Nebylo mu dopřáno potrestat ani vzbouřené Egypťany, ani Athéňany.

Po Dareiově smrti královská moc přešla na jeho syna Xerxa. Xerxés nejprve nebyl vůbec dychtivý táhnout proti Řecku, bylo to proti Egyptu, kdo svolal vojsko. Ale Mardonios, syn Gobryův, Xerxův bratranec a syn Dareiovy sestry, byl u krále a měl na něj vliv jako nikdo jiný z Peršanů. Argumentoval takto:

„Pane, nepřísluší se, aby Athéňané zůstali nepotrestáni za své činy – po všem zlém, co udělali Peršanům. Nyní udělej, co máš po ruce. Potom, až ovládneš zpupnost Egypta, veď svá vojska proti Athénám, abys mohl mít dobrou pověst mezi lidmi a aby se jiní v budoucnu stříhali vpádu do tvého panství."

Byl to argument pro pomstu. Nadále však dodával, že Evropa je nesmírně krásná země, nesoucí všechny druhy ovocných stromů, země nejvyšší vznešenosti, nehodná žádného smrtelníka vlastníka než Krále.

Toto říkal, protože dychtil po dobrodružství a chtěl být správcem Řecka. Nakonec Xerxa opracoval a přesvědčil ho. Pomohly i jiné věci. Přišli posli z Thessálie od Aleuaovců a zvali krále do Řecka s největší naléhavostí. Pisistratovci, kteří přišli do Sús, předložili stejné prosby jako Aleuaovci, nabízeli Xerxovi dokonce víc než oni. Přišli do Sard s Onomakritem, athénským věštcem, který uspořádal věštby Músaia. Smířili s ním své dřívější nepřátelství. Onomakritos byl totiž z Athén vyhnán Hipparchem, synem Pisistratovým, když ho Lasos z Hermiony dopadl, jak vkládá do spisů Músaiových věštbu ukazující, že ostrovy u Lemnu se měly ponořit do moře. Proto ho Hipparchos vyhnal, i když byli dřív blízcí přátelé. Nyní dorazil s Pisistratovci do Sús, a kdykoli se dostal před krále, Pisistratovci o něm mluvili ve vznešených slovech a on recitoval ze svých věšteb. Všechno, co věstilo pohromu Peršanovi, nechával nevyřčeno, vybíraje a recitujíce takové věštby, které byly nejpříznivější, vyprávěje, jak Hellespont musí být přemostěn Peršanem a popisuje výpravu. Takto vážil svými věštbami, zatímco Pisistratovci a Aleuaovci dávali svá mínění.

Když byl přemluven, aby vyslal výpravu proti Řecku, Xerxés nejprve táhl proti vzbouřencům v roce po smrti Dareiově. Podmanil si je a uložil Egyptu mnohem těžší otroctví než za Dareiova času. Předal jej Achaimenovi, svému vlastnímu bratrovi a Dareiovu synu. Tento Achaimenés byl později zabit Libyjcem Inarem, synem Psammetichovým.

Po dobytí Egypta, chystaje se nyní vzít na starost výpravu proti Athénám, Xerxés svolal zvláštní shromáždění nejvznešenějších Peršanů, aby zjistil jejich mínění a oznámil svou vůli před nimi všemi. Když se shromáždili, Xerxés k nim promluvil takto: (následuje jeho dlouhý projev o pomstě a nutnosti dobýt Řecko).

Po něm řekl Mardonios: „Pane, překonáváš nejen všechny Peršany, kteří byli, ale i všechny, kdo mají přijít. Mimo to, žes se vynikajícím a pravdivým způsobem vypořádal se všemi ostatními věcmi, nedovolíš

Iónům, kteří bydlí v Evropě, aby se nám smáli, k čemuž nemají právo. Bylo by divné, kdybychom my, kteří jsme si podmanili a udělali otroky ze Saků, Indů, Aithiopů, Asyřanů a mnoha jiných velkých národů – ne proto, že by nám způsobili křivdu, nýbrž jenom z touhy přidat k své moci – nepomstili se Řekům za bezdůvodné křivdy. Čeho se bát? Jaký shluk sil? Jakou mnohost peněz? Víme, jak oni bojují, víme, že jejich moc je slabá; jejich syny jsme si už podmanili, ty, kdo bydlí v naší zemi a říká se jim Iónové, Aiolové a Dórové. Já sám jsem to zkusil, když jsem vedl výpravu proti těm lidem na rozkaz tvého otce. Dokud jsem byl na pochodu, nikdo mi nevyšel do boje, i když jsem došel až k Makedonii."

Takto Mardonios uhladil Xerxovo rozhodnutí a přestal. Ostatní Peršané mlčeli, netroufajíce se vyslovit názor opačný tomu, co bylo předloženo. Potom Artabanos, syn Hystaspův, strýc krále, promluvil. Spoléhaje na své postavení, řekl dlouhý projev, v němž před výpravou varoval, odvolávaje se na Kyrovu nevydařenou výpravu proti Massagetům, Kambysovu proti Aithiopům a svoji vlastní zkušenost s Dareiem proti Skythům. Varoval před mořskou pohromou, kdyby přišla bouře. Varoval před oběma živly – zemí i mořem – které jsou proti výpravě. Dávat na vzrušenou mládí ve velké věci je zlé.

Tak mluvil Artabanos. Xerxés hněvivě odpověděl: „Artabane, ty jsi bratrem mého otce. To tě zachrání od odměny, která by patřila hloupým slovům. Pro tvůj zbabělý nedostatek ducha ti však ukládám tuto hanbu: nepůjdeš se mnou a mým vojskem proti Řecku, nýbrž zůstaneš zde se ženami. Já sám vykonám všechno, co jsem řekl, bez tvé pomoci. Nebuď synem Dareiovým, synem Hystaspovým, synem Arsamovým, synem Ariaramnovým, synem Teispovým, synem Kyrovým, synem Kambysovým, synem Teispovým, synem Achaimenovým, nepomstím-li se Athéňanům. Dobře totiž vím, že zůstaneme-li v míru, oni ne. Určitě vtrhnou do naší země, jestliže usuzujeme z toho, co už udělali – spálili Sardy a vtrhli do Asie. Není možné, aby se jedna z nás vrátila. Dělat nebo trpět – to je náš úkol, aby to, co je naše, bylo pod Řeky,

nebo to, co je jejich, bylo pod Peršany. Není střední cesta v naší rozepři. Čest tedy žádá, abychom se pomstili za to, co nám bylo uděláno. Tak se dozvím, jaké to zlo, které mě potká, až potáhnu proti těmto Řekům – mužům, které i Pelops Fryg, otrok mých předků, podmanil tak dokonale, že jejich země se po dnes nazývá jménem jejich dobyvatele."

Diskuze šla tak daleko. Potom přišla noc a Xerxa bodla Artabanova rada. Když o tom v noci přemýšlel, viděl jasně, že vyslat vojsko proti Řecku není jeho věc. Učinil toto druhé rozhodnutí a usnul. Potom v noci spatřil toto vidění: zdálo se Xerxovi, že nad ním stojí vysoký a hezký muž a říká: „Měníš tedy, Peršane, své mínění a nepovedeš výpravu proti Řecku, i když jsi provolal mobilizaci vojska? Není pro tebe dobré měnit své mínění, a nikdo tu nebude, aby ti to odpustil. Nech svou cestu po té, kterou jsi se včera rozhodl."

Tak mluvilo vidění a Xerxovi se zdálo, že mizí. Když se den rozednil, král o tento sen nedbal, a svolal Peršany, které už shromáždil, a oslovil je takto: „Peršané, odpusťte mi, že točím a vrtkám ve svém úmyslu. Ještě jsem nepřišel k plnosti své moudrosti a nikdy nejsem bez lidí, kteří mě vyzývají, abych udělal, co jsem řekl. Je pravda, že když jsem slyšel Artabanovo mínění, můj mladistvý duch hned vzplanul a vybouchl jsem s nemístnou a nespravedlivou odpovědí někomu staršímu, než jsem já. Nyní však vidím svou chybu a budu následovat jeho úsudku. Buďte v klidu, protože jsem změnil své mínění ohledně pochodu proti Řecku."

Když to Peršané slyšeli, zaradovali se a poklonili se mu. Když však přišla noc, totéž vidění stálo znovu nad Xerxem, jak spal, a řeklo: „Synu Dareiův, zřejmě ses zřekl pochodu svého vojska před Peršany a udělal má slova za nic, jako bys je nebyl slyšel? Věz jistě, že nepovedeš-li své vojsko hned, tento bude výsledek: jak jsi se stal velikým a mocným v krátkém čase, tak v okamžiku budeš opět srazen."

Velmi vyděšen viděním, Xerxés vyskočil z postele a poslal posla, aby zavolal Artabana. Když přišel, Xerxés řekl: „Artabane, na okamžik jsem byl nerozumný, a odpověděl jsem na tvou dobrou radu hloupými slovy. Po nedlouhé době jsem litoval a viděl, že by bylo správné následovat tvou radu. Ale ačkoli chci, nemohu to udělat. Od chvíle, co jsem se otočil a litoval, mi vidění přichází do spánku a nedovolí mi udělat, co radíš. Právě teď mi vyhrožovalo a odešlo. Pokud nyní nějaký bůh posílá to vidění a je jeho plným potěšením, aby se tato výprava proti Řecku stala, totéž vidění bude kroužit kolem tebe a dá ti totéž přikázání jako mně. Věřím, že tohle se nejpravděpodobněji stane, vezmeš-li všechen můj šat, posadíš se na můj trůn a potom si lehneš spát v mojí posteli."

Xerxés to řekl. Artabanos však nechtěl uposlechnout prvního příkazu, mysle si, že pro něho není správné sednout na královský trůn. Nakonec byl donucen a udělal, co mu bylo řečeno. Dlouze svou nevoli vyslovil.

Tak mluvil Artabanos a udělal, co mu bylo řečeno, doufaje dokázat marnost Xerxových slov. Oblékl Xerxův šat a sedl si na králův trůn. Zatímco spal, přišel k němu ve spánku týž sen, který trápil Xerxa. Stál nad ním a mluvil takto: „Jsi ty ten, kdo odrazuje Xerxa od pochodu proti Řecku, protože se o něho staráš? Ani v budoucnu, ani teď neunikneš beztrestně za to, že se snažíš odvrátit, co se musí stát. Xerxovi samému bylo vyhlášeno, co ho potká, nebude-li poslouchat."

S touto hrozbou mělo vidění spálit mu oči rozpálenými železy. Vyskočil s hlasitým výkřikem, sedl si k Xerxovi a řekl mu celou historii toho, co viděl ve snu. Potom řekl: „Králi, protože jsem viděl, jak jen člověk může, kolikrát bývá vyšší zasažen nižším, zakazoval jsem ti dávat volnou cestu svému mladistvému duchu, věda, jaké zlo je mít mnoho tužeb, a pamatujíc konec Kyrovy výpravy proti Massagetům a Kambysovy proti Aithiopům. Sám jsem pochodoval s Dareiem proti Skythům. Věda to, soudil jsem, že máš jenom zůstat v míru, aby tě vši-

chni lidé pokládali za šťastného. Ale protože je tu nějaké boží podnícení a zdá se, že bohové označili Řecko ke zkáze, sám měním a opravuji svůj úsudek. Oznam nyní boží poselství Peršanům a nařiď jim poslouchat tvůj první rozkaz k patřičným přípravám. Udělej to, aby na tvé straně nic nechybělo k splnění božího poslání."

Po tomto, oba povzbuzeni viděním. Když přišel den, Xerxés to vše sdělil Peršanům. Artabanos nyní veřejně povzbuzoval ten průběh, který on sám předtím veřejně nedoporučoval.

Xerxés byl teď odhodlán k výpravě. Potom spatřil ve spánku třetí vidění, které mágové vyložili jako týkající se celé země, aby označovalo, že všichni lidé budou jeho otroky. Toto bylo vidění: Xerxovi se zdálo, že je korunován olivovou větví, jejíž výhonky se rozšiřují po celé zemi. A pak koruna z jeho hlavy, kde byla položena, zmizí.

Mágové to vyložili tímto způsobem. Hned každý jednotlivý muž Peršanů, kteří byli shromážděni, odjel do své vlastní provincie, a tam používal všechen zápal k splnění králova příkazu, každý toužíce dostat slíbené dary. Takto Xerxés shromáždil své vojsko, prohledávaje každou část kontinentu.

Most přes Hellespont

Potom se Xerxés chystal pochodovat do Abydu. Mezitím jeho muži stavěli most přes Hellespont z Asie do Evropy. V Chersonésu, který leží u Hellespontu, mezi městem Séstem a Madytem, je široký ostroh, co vybíhá do moře naproti Abydu. Zde o něco později Athéňané, když Xanthippos, syn Arifronův, byl jejich vojevůdcem, vzali Artayxta, Peršana a správce Séstu, a ukřižovali ho zaživa. Měl totiž ve zvyku přivádět ženy přímo do chrámu Protesilaa v Elaiú a tam dělat bezbožné skutky.

Muži, kteří dostali tento úkol, dělali mosty od Abydu až k tomu ostrohu. Foiničané jeden ze lněných kabelů, Egypťané druhý z papyru. Od Abydu k opačnému břehu je vzdálenost sedm stádií. Ale sotva byla úžina přemostěna, strhla se velká bouře a rozlámala a rozehnala vše.

Když o tom Xerxés slyšel, byl velmi rozzlobený a rozkázal, aby Hellespont dostal tři sta ran bičem a aby byl do moře vhozen pár okovů. Dokonce jsem slyšel, že poslal železa, aby Hellespont vypálili. Nařídil jim, aby při bičování pronášeli slova nehorázná a troufalá: „Hořká vodo, náš pán tě tak trestá, protože jsi mu udělala křivdu, i když ti žádnou neudělal. Král Xerxés přes tebe přejde, ať chceš nebo nechceš. V souladu se spravedlností ti nikdo neobětuje, protože jsi kalná a slaná řeka."

Nařídil, aby moře dostalo tyto tresty, a aby dohlížitelé mostu přes Hellespont byli dekapitováni.

Takto to udělali ti, kdo byli ustanoveni k té nevděčné cti. Noví inženýři se dali do výroby mostů. Udělali je takto: aby odlehčili napětí ka-

belů, umístili vedle sebe padesátiveslové lodě a trirémy, tři sta šedesát pro most nejblíž Pontu, tři sta čtrnáct pro druhý. Všechny ležely šikmo k linii Pontu a souběžně s proudem Hellespontu. Po spojení lodí nechali spustit velmi veliké kotvy. Jak z konce lodí na straně Pontu, aby držely proti větrům vanoucím z toho moře, tak z druhého konce, k západu a Egejskému moři, aby držely proti západním a jižním větrům. Nechali úzký otvor pro proplouvání v linii padesátiveslových lodí a trirém, aby ten, kdo chtěl, mohl malým plavidlem plout do Pontu nebo z něj. Potom napnuli kabely ze země, kroutili je napnuté dřevěnými rumpály. Nedrželi už jako dřív oba druhy odděleně, nýbrž přidělili každému mostu dva kabely ze lnu a čtyři z papyru. Všechny měly stejnou tloušťku a jemný vzhled, ale lněné byly úměrně těžší. Jeden loket vážil talent.

Když byla úžina takto přemostěna, nařezali kmeny dřeva na délku rovnou šířce plovoucích podpěr, a položili je v pořádku na napjaté kabely. Po jejich umístění je upevnili. Potom nahromadili klestí na most. Když to vše bylo rozmístěno, nasypali na ně zem a udupali ji. Potom udělali na obou stranách plot, aby se soumaři a koně neděsili pohledu na moře pod sebou.

Když byly mosty a práce u Athosu připraveny a oba náspy u vjezdů kanálu, postavené proto, aby příboj nezanášel vjezdy vybraného průchodu, i kanál sám byly hlášeny jako zcela hotové, vojsko přezimovalo. Na začátku jara se vojsko připravilo a vyrazilo ze Sard, aby pochodovalo do Abydu. Jak odcházelo, slunce opustilo své místo na nebi a bylo neviditelné, i když obloha byla bez mraků a velmi jasná, a den se obrátil v noc. Když to Xerxés viděl a všiml si toho, byl znepokojen, zeptal se mágů, co to vidění znamená. Prohlásili mu, že bůh ukazuje Řekům opuštění jejich měst. Slunce bylo totiž prorokem Řeků, jako měsíc jejich vlastním. Xerxés se tomu nadmíru zaradoval a pokračoval ve svém pochodu.

Jak Xerxés vedl své vojsko pryč, Pythios Lýdský, vyděšený nebeským viděním a povzbuzen dary, které obdržel, přišel k Xerxovi a řekl: „Pane, mám přednu, kterou si od tebe přeji, snadnou pro tebe splnit a vzácnou pro mě dostat."

Xerxés předpokládal, že by Pythios žádal cokoli jiného než to, co žádal, a odpověděl, že žádost splní, a vybídl ho prohlásit, co si přeje. Když to Pythios slyšel, dodal si odvahy a řekl: „Pane, mám pět synů a všichni jsou nuceni pochodovat s tebou proti Řecku. Prosím tě, králi, slituj se nade mnou v mém pokročilém věku a propust jednoho z mých synů, nejstaršího, ze služby, aby se o mne a o můj majetek postaral. Vezmi ostatní čtyři s sebou, a kéž se vrátíš se všemi plány vykonanými."

Xerxés se velmi rozzlobil a odpověděl takto: „Ničemo, vidíš mě, jak sám pochoduji proti Řecku, bera s sebou své syny, bratry, příbuzné a přátele. Ty, můj otrok, který měl následovat mě se vším svým domem a dokonce se svou ženou – mluvíš ke mně o svém synu? Buď si dobře jist, že duch muže sídlí v jeho uších. Když slyší dobrá slova, naplňuje celé tělo potěšením. Když slyší opak, nabobtná hněvem. Když jsi mi prokázal dobrou službu a sliboval víc, nebudeš se nikdy chvástat, že jsi překonal svého krále v otázce dobrodiní. Nyní, kdy jsi se obrátil k nestydatosti, dostaneš menší odměnu, než si zasloužíš. Ty a čtyři tvoji synové jste zachráněni svou pohostinností. Ale budeš potrestán životem toho, kterého si nejvíc přeješ ponechat."

S touto odpovědí hned nařídil těm, co byli pověřeni, aby šli najít nejstaršího z Pythiových synů a rozpůlili ho, a potom položili polovinu jeho těla na pravou stranu silnice a druhou polovinu na levou, aby mezi nimi prošlo vojsko.

Toto udělali a vojsko prošlo mezi tím. První šel vozatajský trén a soumaři. Za nimi smíšené vojsko všech druhů národů, ne podle svých oddílů, nýbrž všichni smíseni dohromady. Když prošla víc než polovina, zůstal volný prostor. Potom nejprve přišlo tisíc jezdců, vy-

braných ze všech Peršanů. Potom tisíc oštěpařů, vybraných lidí jako ostatní, nesoucích své oštěpy obráceně. A po nich deset koní odrůdy zvané Néseiští, nejvelkolepěji vybavených. Koně se nazývají Néseiští, protože v Médii je široká rovina toho jména, kde se chovají velké koně.

Za těmi desíti koňmi bylo místo posvátného vozu Diova, taženého osmi bílými koňmi, s povozníkem následujícím koně pěšky a držícím otěže. Žádný smrtelný muž totiž nesmí nasednout na to sedadlo. Po těchto přišel sám Xerxés na voze taženém Néseiskými koňmi. Vedle něho byl jeho povozník, jménem Patiramfés, syn Otanův, Peršan.

Tímto způsobem Xerxés vyjel ze Sard. Ale kdykoli ho napadla myšlenka, sestoupil z vozu do nosítek. Za ním šlo tisíc oštěpařů nejlepší a nejušlechtilejší krve Persie, nesouce své oštěpy obvyklým způsobem. Po nich tisíc vybraných perských jezdců. A po jízdě deset tisíc, kteří byli pěší, vybraní z ostatních Peršanů. Tisíc z nich mělo zlatá jablka granátová na násadcích oštěpů místo hrotu a obklopovali ostatní. Devět tisíc, kteří byli uvnitř nich, měli stříbrná jablka granátová. Ti, kdo nesli své oštěpy obráceně, také nesli zlatá jablka granátová. A ti, kdo následovali nejblíže Xerxa, měli zlatá jablka.

Po těch deseti tisících přišlo deset tisíc perských jezdců v šiku. Po nich byl prostor dvou stádií, a potom zbytek davu následoval, všichni smíseni dohromady.

Z Lýdie vojsko vzalo svůj kurz k řece Kaiku a zemi Mýsie. Opustivši Kaikos, šli přes Atarneus do města Karény, drže horu Kanu na levici. Odtamtud cestovali přes rovinu Théby, procházeli městem Adramyttion a pelasgickým městem Antandros. Potom přišli do území Ília, s Idou po levici. Když se zastavili na noc u paty Idy, snesla se na ně bouře hromů a blesků, zabila velký dav z nich tam.

Když vojsko přišlo k řece Skamandru, která byla první řekou po začátku jejich pochodu ze Sard, co nestačila jejich potřebám a nebyla dostatečná pro vojsko a dobytek k pití – když přišli k té řece, Xerxés vystoupil k Priamově tvrzi, maje touhu ji vidět. Když ji viděl a ptal se

na všechno tam, obětoval tisíc kusů dobytka Athéně Ilijské. Mágové vylili úlitby hrdinům. Potom se stala v noci v táboře panika. Když byl den, pokračovali odtud. Nalevo si drželi města Rhoiteion, Ofrynion a Dardanos, které sousedí s Abydem, a napravo teukrijské Gergitovce.

Když byli u Abydu, Xerxés chtěl vidět celé své vojsko. Vysoké sídlo z bílého kamene bylo pro něj postaveno na kopci, zbudované lidmi z Abydu na králův rozkaz. Sedl si tam a díval se dolů na mořský břeh. Prohlížel si své vojsko a loďstvo. Při prohlížení si přál vidět, jak lodě závodí. Udělaly to, a vyhráli Foiničané ze Sidónu. Xerxa potěšil závod a jeho výprava.

Když viděl celý Hellespont pokrytý loděmi a všechny břehy a roviny u Abydu plné mužů, Xerxés se nejdřív prohlásil za blaženého, a potom se rozplakal.

Všiml si toho jeho strýc Artabanos, který na začátku vyslovil své mínění svobodně a radil Xerxovi, aby netáhl proti Řecku. Vida, jak Xerxés pláče, zeptal se ho a řekl: „Králi, jaká je vzdálenost mezi tím, co děláš teď, a tím, co bylo před chvílí! Vyhlásil ses blaženým, a pláčeš."

Xerxés řekl: „Byl jsem pohnut soucitem, když jsem uvažoval o krátkosti vší lidské životní doby. Z celého tohoto davu mužů ani jeden nebude naživu za sto let."

Artabanos odpověděl: „V jednom životě máme hlubší zármutek než ten. Jak jsou naše životy krátké, není žádná lidská bytost ani zde, ani jinde, tak šťastná, že by jí nenapadlo, často a ne jen jednou, přát si sobě spíš smrt než život. Neštěstí padají na nás a nemoci nás obtěžují. Udělají život, i když krátký, dlouhým. Život je tak bídná věc, že smrt se stala nejžádoucnějším útočištěm pro lidi. Bůh se v tom ukazuje závistný, dávaje nám jenom ochutnávku sladkosti žití."

Rozhovor Xerxa a Artabana

Xerxés odpověděl: „Artabane, lidský život je takový, jak ho definuješ. Nemluvme o tom víc, ani si nepamatujme zlé v našem nynějším vzkvétajícím stavu. Ale řekni mi toto: kdybys neviděl ve svém snu tak jasně to vidění, byl bys stále zastával své dřívější mínění a radil mi, abych netáhl proti Řecku, nebo bys změnil svou mysl? Pojď, řekni mi to pravdivě."

Artabanos odpověděl: „Králi, kéž vidění, které se mi zjevilo ve snu, přinese takový konec, jaký si oba přejeme. Ale i teď jsem plný strachu a sebe sama kvůli mnoha důvodům, zvláště když vidím, že dvě největší věci na světě jsou tvoji největší nepřátelé."

Xerxés na to odpověděl: „Jsi posedlý? Jaké jsou tyto dvě věci, které říkáš, že jsou mojí největšími nepřáteli? Je něco špatně s počty mého pozemního vojska? Zdá se, že řecké vojsko bude mnohokrát větší než naše? Nebo si myslíš, že naše loďstvo bude kratší než jejich? Nebo je chyba v obou? Jestliže se ti naše moc zdá v tom chybět, bylo by nejlepší svolat jiné vojsko co nejrychleji."

Artabanos odpověděl: „Králi, není žádná chyba, kterou by člověk zdravého úsudku našel buď v tomto vojsku, nebo v počtu tvých lodí. Pokud shromáždíš víc, ty dvě věci, o kterých mluvím, se stanou ještě víc tvými nepřáteli. Tyto dvě jsou země a moře. Moře nikde nemá přístav, jak odhaduji, který by mohl přijmout toto loďstvo a zachránit tvé lodě, kdyby přišla bouře. A nemusí být jen jeden takový přístav, ale mnoho jich podél země, kolem které plujete. Protože nejsou přístavy schopné přijmout tě, pochop, že lidé jsou podřízeni náhodě a nejsou

jejími pány. Mluvil jsem o jedné ze dvou věcí. Teď ti povím o té druhé. Země je tvůj nepřítel takto: pokud nic nestojí v tvé cestě a nebrání ti, země se stane více tvým nepřítelem čím dál postoupíš, stále neznaje, co leží dál. Žádný člověk není nikdy spokojen s úspěchem. A tak říkám, že pokud se ti nikdo nepostaví, zvětšování tvého území a čas na jeho získání ti porodí hlad. Nejlepší muž je ten, kdo je bázlivý při plánování, protože bere v úvahu vše, co se mu může stát, ale smělý v jednání."

Xerxés odpověděl: „Artabane, tyto věci definuješ rozumně. Ale neboj se všeho, ani neber všechno v úvahu stejně. Pokud bys chtěl všechno brát stejně v úvahu při každé příležitosti, nikdy bys nic neudělal. Lepší je dělat vše odvážně a trpět půlku toho, čeho se bojíš, než se bát všech náhod a tak nikdy nic nevytrpět. Pokud se však hádáš s čímkoli, co bylo řečeno, a nemůžeš předložit bezpečné stanovisko, musíš být prokázán stejně mýlícím se jako ten, kdo zastává opačné mínění. Jak může někdo jen smrtelný vědět, kde je bezpečnost? Myslím, že to je nemožné. Ti, kdo mají vůli jednat, nejčastěji vyhrávají odměny, ne ti, kdo váhají a berou v úvahu všechny náhody. Vidíš, jakou moc Persie dosáhla. Kdyby ti králové, kteří přišli přede mnou, zastávali taková mínění jako ty, nebo pokud by taková mínění nezastávali, ale měli rádce jako tebe, nikdy bys neviděl naše osudy v jejich nynější výši. Ale je to tak, že tito králové riskovali a přivedli je do této výše. Velké úspěchy se nedobývají jinak než velkými riziky. A tak uděláme, jak udělali oni. Cestujeme v nejkrásnějším ročním období a vrátíme se domů jako dobyvatelé celé Evropy, bez hladu nebo jiné škody kdekoli. Nejprve neseme s sebou dostatečné zásoby na pochodu. Za druhé, budeme mít jídlo těch, do jejichž země a národa vpadneme. Táhneme totiž proti mužům, kteří obdělávají půdu, ne proti nomádům."

Nato Artabanos řekl: „Králi, vidím, že nám nedovolíš se bát žádného nebezpečí. Vezmi ode mne tuto radu, protože je potřeba mnoha řečí, když jsou naše záležitosti tak velké. Kyros, syn Kambysův, si podmanil

a učinil poplatnými Persii všechny Ióny kromě Athéňanů. Radím ti, abys nijak nevedl tyto Ióny proti zemi jejich otců. I bez jejich pomoci jsme totiž dobře schopni přemoci naše nepřátele. Jestliže přijdou s naším vojskem, musí se buď chovat velmi nespravedlivě, zotročovat svou mateřskou obec, nebo velmi spravedlivě, pomáhat jí k svobodě. Jednají-li velmi nespravedlivě, nepřinášejí nám žádnou velkou výhodu, ale jednáním velmi spravedlivě mohou tvému vojsku velkou škodu způsobit. Vezmi si k srdci pravdu toho starého výroku, že konec každé věci se neukazuje v jejím počátku."

Xerxés odpověděl: „Artabane, ve všech svých prohlášeních jsi nejvíc mýlíš, když se obáváš, že by Iónové mohli změnit strany. Máme pro ně nejbezpečnější záruku. Ty a všichni, kteří pochodovali s Dareiem proti Skythům, můžete to dosvědčit. Měli moc zničit nebo zachránit celé perské vojsko. Prokázali svou spravedlnost a věrnost, bez zlého úmyslu. Mimoto, protože zanechali své děti, ženy a majetek v naší zemi, nemusíme uvažovat jako možné, že by udělali nějakou násilnou změnu. Zbav se té obavy. Zachovej pevné srdce a hlídej mou domácnost a vládu. Jedině tobě svěřuji symboly svého království."

Xerxés toto řekl a poslal Artabana zpět do Sús. Potom poslal pro nejvýznačnější Peršany, a když byli přítomni, řekl: „Peršané, shromáždil jsem vás, abych vznesl tento požadavek: nesete se chrabře a nikdy neposkvrňte velké a slavné dřívější úspěchy Peršanů. Buďme každý a všichni horliví, protože dobro, které hledáme, je společné všem. Z těchto důvodů vám přikazuji přiložit ruce k válce usilovně. Vím, že táhneme proti statečným mužům, a pokud je přemůžeme, je jisté, že žádné jiné lidské vojsko nám nebude odolávat. Nyní tedy přejdeme, po modlitbě k bohům, kteří vládnou Persii jako své přidělené říši."

Celý ten den dělali přípravy na přechod. Druhý den čekali, až uvidí vycházet slunce, pálili všechny druhy kadidla na mostech a posypávali cestu myrtovými ratolestmi. Při východu slunce Xerxés z zlaté nádoby

vylil úlitbu do moře, modle se ke slunci, aby ho nepotkala žádná nehoda, která by mu zabránila podmanit Evropu dříve, než dosáhne jejích nejzazších hranic. Po modlitbě vrhl nádobu do Hellespontu, a s ní zlatou mísu a perský meč zvaný „akinakes". Nemohu rozhodnout, zda je vhodil do moře jako obětní dary slunci, nebo litoval bičování Hellespontu a dával dary moři jako oběti smíření.

Když toto udělali, přešli. Pěší a jízda všichni mostem nejblíž Pontu, soumaři a zásobovací vlak mostem k Egejskému moři. Deset tisíc Peršanů, všichni s věnci, vedlo cestu. Po nich smíšené vojsko různých národů. Celý ten den tito přecházeli. Druhého dne nejprve přešli jezdci a ti, co nesli své oštěpy obráceně. Ti měli také věnce. Po nich posvátní koně a posvátný vůz. Potom sám Xerxés s oštěpaři a tisíci jezdci, a po nich zbytek vojska. Mezitím lodě vypluly a přepluly na opačný břeh. Slyšel jsem také, že král přešel jako poslední.

Když Xerxés přešel do Evropy, díval se na své vojsko přecházející pod bičem. Sedm dní a sedm nocí to přecházelo, bez přestávky. Vypráví se, že když Xerxés přešel Hellespont, muž z Hellespontu zvolal: „Zeve, proč jsi vzal podobu perského muže a změnil své jméno na Xerxa, vedeš celý svět s sebou odstranit Řecko z jeho místa? Mohl jsi to udělat bez těchto prostředků."

Démarátos radí Xerxovi

Když Xerxés přešel celé své loďstvo a vyšel z lodi, poslal pro Démaráta, syna Aristónova, který byl na výpravě s ním proti Řecku. Zavolal ho a řekl: „Démaráte, teď je mi libé zeptat se tě, co chci vědět. Jsi Řek a, jak mi říkáš jak ty, tak jiní Řekové, s nimiž jsem mluvil, pochází z neposlední ani nejslabší řecké obce. Řekni mi tedy: budou Řekové nabízet bitvu a stavět se mi? Myslím, že i kdyby se všichni Řekové a všichni muži západních zemí shromáždili, nejsou dost mocní, aby odolali mému útoku, pokud nebudou sjednoceni. Přesto chci slyšet od tebe, co o nich říkáš."

Na tuto otázku Démarátos odpověděl: „Králi, mám mluvit pravdu, nebo se ti chtít líbit?" Xerxés mu dal mluvit pravdu a řekl, že to pro něho nebude nepříjemnější, než bylo dříve.

Démarátos to slyšel a řekl: „Králi, protože mi dáváš mluvit celou pravdu a říci, co později neukáže se falešné – v Řecku je chudoba vždy přítomná, ale odvaha je získávána jako ovoce moudrosti a silného zákona. Užíváním té odvahy se Řecko brání chudobě i tyranii. Nyní chválím všechny Řeky, kteří přebývají v těch dórských zemích, ale nemluvím o nich všech, nýbrž jen o Lakedaimoňanech.

Nejprve: nikdy nepřijmou od tebe podmínky, které by přinesly otroctví Řecku. Za druhé: setkají se s tebou v bitvě, i když všichni ostatní Řekové budou na tvé straně. Neptej se mě, kolik je těch mužů, kteří to mohou udělat. Budou s tebou bojovat, ať mají vojsko tisíce mužů, nebo víc, nebo míň."

Když to slyšel, Xerxés se usmál a řekl: „Jaká divná věc k řeknutí, Démaráte, že tisíc mužů by bojovalo s tak velkým vojskem! Pojď teď, řekni mi toto: říkáš, že jsi byl králem těch mužů. Jsi ochoten právě ted bojovat s deseti muži? Pokud je však tvůj stav zcela takový, jak ho definuješ, ty jako jejich král by sis měl právem střetnout s dvojnásobným počtem podle vašich zákonů. Jestliže je každý z nich protějškem deseti mužům mého vojska, pak je mi jasné, že ty jsi protějškem dvaceti. Takto bys dokázal, že to, co říkáš, je pravda. Ale pokud vy, Řekové, kteří tak vyvyšujete sebe sama, jste jenom jako ty a ostatní, kdo přišli mluvit se mnou, a jste také stejné velikosti, pak se stříhej, aby slova, která jsi mluvil, nebyla jen prázdnými chlubami.

Podívejme se na to se vší rozumností: jak by tisíc, nebo deset tisíc, nebo dokonce padesát tisíc mužů, pokud jsou všichni stejně svobodní a ne pod vládou jednoho muže, mohli odolávat tak velkému vojsku, jako je mé? Pokud vy, Řekové, je pět tisíc, byli bychom pořád víc než tisíc na jednoho. Kdyby byli pod vládou jednoho muže podle našeho zvyku, mohli by ze strachu před ním být lepší, než jsou od přírody, a pod donucením biče by mohli jít proti většímu počtu horších mužů. Ale pokud je necháme volné, neudělali by ani jedno. Já sám si myslím, že i kdyby byli stejní počtem, bylo by pro Řeky těžké bojovat jenom proti Peršanům. To, o čem mluvíš, se u nás nachází samo, i tam není běžné, ale vzácné. Je mezi mými perskými oštěpaři některý, kdo rád bude bojovat se třemi Řeky najednou. Nemáš o tom znalost a mluvíš mnoho nesmyslů."

Na to Démarátos odpověděl: „Králi, od začátku jsem věděl, že pravda ti bude nevítaná. Ale protože jsi mě nutil mluvit tak pravdivě, jak jsem mohl, řekl jsem ti, jak to stojí u Sparťanů. Ty sám nejlépe víš, jakou lásku k nim chovám – oloupili mě o můj úřad a výsady mého domu a udělali ze mne bezměstského vyhnance. Tvůj otec mě přijal a dal mi dům i prostředky k životu. Není rozumné pro rozumného

muže odmítat dobrou vůli, kdykoli se zjevuje. Spíše ji chová ve velké přízni.

Já sám neslibuji, že mohu bojovat s deseti muži nebo se dvěma, a ani bych dobrovolně nebojoval s jedním. Pokud by to však bylo nutné, nebo pokud by mě nějaký velký boj pohnal, nejraději bych bojoval s jedním z těch mužů, kteří tvrdí, že jeden je protějškem třem Řekům. Tak je to s Lakedaimoňany. Když bojují jednotlivě, jsou tak stateční, jako kterýkoli živoucí muž. Když bojují společně, jsou nejlepšími válečníky na zemi. Jsou svobodní, přesto ne zcela svobodní: zákon je jejich pánem, kterého se bojí daleko víc, než se tvoji muži bojí tebe. Dělají cokoli, co přikazuje. A jeho rozkaz je vždy stejný: nikdy nesmějí utíkat z bitvy před žádným davem mužů, nýbrž musí zůstat na svém místě a tam zvítězit nebo zemřít. Pokud ti připadám, že mluvím hloupost, když to říkám, nechť pak budu mlčet. Je to pod donucením, co jsem teď mluvil. Ale kéž se vyplní tvé přání, králi."

Tak Démarátos odpověděl. Xerxés udělal z té věci žert a neukázal žádný hněv, poslal ho pryč laskavě. Po rozhovoru s Démarátem a po jmenování Maskama, syna Megadostova, správcem Doriska, sesadil správce, kterého jmenoval Dareios. Xerxés pochodoval se svým vojskem skrze Thrákii k Řecku.

Řekové se zbrojí; věštba Themistoklova

Deklarovaný záměr královy výpravy byl zaútočit na Athény, ale ve skutečnosti bylo jeho cílem celé Řecko. To Řekové dlouho předtím věděli, ale ne všichni se k té věci stavěli stejně. Ti z nich, kdo zaplatili Peršanovi daň zemí a vodou, byli dobrého ducha, protože si mysleli, že jim cizinec neublíží. Ti však, kdo daň odmítli, byli vystrašeni, neboť v Řecku nebylo dost lodí, aby se postavily jejich vetřelci. Mimoto většina z nich neměla žaludek na zápas s válkou, ale spěchala se postavit na stranu Peršana.

Zde jsem nucen vyslovit názor, který bude většině nepříjemný, ale neopustím říci, co se mi zdá pravdivé. Kdyby Athéňané byli zasaženi panikou pohrůzkou nebezpečí a opustili svou zem, nebo kdyby ji neopustili a zůstali a vydali se Xerxovi, nikdo by se nepokusil odolávat králi po moři. A co by se stalo na zemi, pokud by nikdo neodolal králi po moři, je snadné určit. I kdyby Peloponéssané vybudovali přes Isthmos ne jednu, nýbrž mnoho hradeb pro svou obranu, byli by přesto opuštěni svými spojenci, až by nakonec zůstali sami. Potom by dali solidní boj a zahynuli by vznešeně. Takový by byl jejich osud. Nebo možná, když by viděli zbytek Řecka přidávat se k nepříteli, uzavřeli by podmínky s Xerxem.

V každém případě by Řecko bylo Peršany porobeno, nemohu totiž vidět, jakou výhodu by mohly přinést hradby přes Isthmos, zatímco by král byl pánem moře. Jak to je, říkat, že Athéňané byli zachránci Řecka, je trefit se do pravdy. Byli to Athéňané, kdo drželi rovnováhu. Na kterou stranu se přidali, ta zcela jistě převažovala. Vybravši, aby Řecko

zachovalo svou svobodu, Athéňané vzbudili k bitvě ostatní řecké obce, které ještě nepřešly k Peršanovi, a po bozích byli odpovědní za zahnání krále. Ani je nepohnuly k opuštění Řecka hrozící věštby, které přišly z Delf a velmi je sklíčily. Zůstali pevní a měli odvahu setkat se s invazi do své země.

Athéňané poslali do Delf vzkazy a žádali, aby jim byla dána věštba. Když vykonali v chrámu všechny patřičné obřady a usedli ve vnitřním sále, kněžka, jménem Aristoniké, jim dala tuto odpověď:

„Bídní, proč tu meškáte? Spíše utečte z domovů a města,
utečte na konec světa z obklíčené Athény hradby!
Ani hlava zůstat nebude v místě, ani v těle,
ani nohy pod ní, ani ruce, ani části mezi;
nýbrž všechno je zničeno, oheň a horký bůh války,
pospíchající v syrském voze, vás srazí.
Mnohou pevnost rozdrtí, ne jen tu vaši,
mnohou svatyni bohů dá plameni k požírání.
Potem strachu stojí a chvějí se hrůzou nepřítele,
krví skrápějí se jejich střechy, předpovídajíce tíhu žalu.
Proto vás vyzývám, odejděte ze svatyně.
Odvahu nechť nese vaše zlo."

Když to athénští poslové slyšeli, byli velmi sklíčeni a vzdali se jako ztracení kvůli zlu, které bylo předpovězeno. Potom Timón, syn Androbúlův, muž významný jako kterýkoli Delfan, jim poradil vzít prosebnické ratolesti a v hávu prosebníků se přiblížit věštbě podruhé.

Athéňané to přesně udělali. „Pane," řekli, „pohleď milosrdně na tyto prosebnické ratolesti, které ti přinášíme, a dej nám nějakou lepší odpověď ohledně naší země. Jinak neopustíme tvůj chrám, nýbrž zůstaneme zde až do smrti."

Nato jim kněžka dala tuto druhou věštbu:

„Marně se Pallas snaží usmířit velkého Dia Olympského.
Marná jsou slova proseb i chytré rady moudrosti.
Nicméně ti znovu promluvím o síle neporušitelné.
Vše bude vzato a ztraceno, co posvátný okrsek Kekropův
drží dnes v péči, i údolí božská Kithairónu.
Přesto dřevěnou hradbou Zeus vševidný dá
Tritó rozenou, pevnost pro vás a vaše děti.
Nečekej vojsko koně a pěších z Asie,
ani nestůj klidný, nýbrž otoč záda a stáhni se od nepřítele.
Opravdu přijde den, kdy se s ním setkáš tváří v tvář.
Božská Salamína, přineseš smrt synům žen,
až se obilí roztřese, nebo žatva sklízí."

Tato odpověď se zdála být a opravdu byla milosrdnější než první. Vyslanci, zapisujíce ji, odjeli do Athén. Když vzkazovatelé opustili Delfy a předložili věštbu lidu, bylo mnoho dotazů o jejím významu. Mezi mnoha názory, které byly proneseny, dva protikladné byly zvláště hodné pozornosti.

Někteří starší muži říkali, že boží odpověď znamená, že akropole má být zachráněna. Za starých časů totiž byla athénská akropole ohrazena trnovým plotem, který podle jejich výkladu byl dřevěnou hradbou. Druzí však předpokládali, že se bůh zmiňuje o jejich lodích, a byli pro to, aby nic nedělali než jejich vybavování.

Ty, kdo věřili, že jejich lodě jsou dřevěnou hradbou, zbrzdily poslední dva verše věštby:

„Božská Salamína, přineseš smrt synům žen,
až se obilí roztřese, nebo žatva sklízí."

Tyto verše zmátly mínění těch, kdo říkali, že jejich lodě jsou dřevěnou hradbou. Vykladači věštby pochopili verše tak, že mají nabídnout bitvu po moři u Salamíny a tam být poraženi.

Nyní byl jeden Athéňan, jménem a titulem Themistoklés, syn Neokleův, který nedávno vzrostl mezi jejich přední muže. Tvrdil, že vykladači věštby chybně vyložili celou věštbu. Zdůvodnil, že pokud by verš skutečně patřil Athéňanům, byl by formulován méně mírnou řečí, nazývajíce Salamínu „krutou" spíš než „božskou", vzhledem k tomu, že její obyvatelé měli zahynout. Správně pochopeno, boží věštba nebyla řečena o Athéňanech, nýbrž o jejich nepřátelích, a jeho rada byla, že mají věřit, že jejich lodě jsou dřevěnou hradbou, a tak se připravit k boji po moři.

Když Themistoklés předložil tento výklad, Athéňané ho pokládali za lepšího rádce než vykladače věštby, kteří by jim byli nedovolili připravovat se na žádnou námořní bitvu a stručně řečeno nenabídli žádný odpor, nýbrž opustili Attiku a usadili se v nějaké jiné zemi.

Themistoklova rada převažovala při dřívější příležitosti. Příjmy z dolů u Lauria přinesly velké bohatství do athénské pokladny. Když měl každý muž dostat deset drachem jako svůj podíl, Themistoklés přemluvil Athéňany, aby neudělali žádné takové rozdělení, nýbrž použili peníze na stavbu dvou set lodí pro válku – totiž pro válku s Aiginou. Toto byla vlastně válka, jejíž vypuknutí zachránilo Řecko tím, že donutilo Athéňany stát se námořníky. Lodě nebyly použity k účelu, pro který byly postaveny, ale později přišly sloužit Řecku v jeho potřebě.

Tyto lodě tedy byly vyrobeny a byly už tam pro službu Athéňanů, a nyní museli postavit ještě další. Ve své rozpravě po dání věštby se tedy rozhodli, že vloží svou důvěru v boha a setkají se s cizím vetřelcem do Řecka s plnou mocí svého loďstva, lodí i mužů, a se všemi ostatními Řeky, kteří by byli ochotni.

Thermopyly: Leónidás a jeho tři sta (začátek)

Toto byly Xerxovy činy v Thessalii a Achaii. Odtud přišel do Malidy podél zálivu moře, v němž příliv každodenně odchází a přichází. Je tam nízko položená zem kolem tohoto zálivu, někdy široká a někdy velmi úzká. Kolem ní stojí vysoké a nedostupné hory, které obklopují celou Malidu a nazývají se Trachinské skály.

První město u zálivu na cestě z Achaie je Antikýra, blízko které řeka Spercheios teče ze země Eniénů a vlévá se do moře. Asi dvacet stádií od té řeky je další řeka jménem Dyras, o které se říká, že vyvstala ze země, aby pomohla Hérakleovi proti ohni, který ho stravoval. A dvacet stádií dále je další řeka jménem Černá řeka.

Město Trachis je pět stádií od této Černé řeky. Zde je největší vzdálenost v celé této oblasti mezi mořem a kopci, na kterých Trachis stojí. Rovina je dvaadvacet tisíc plethrů široká. V horách, které sevřují Trachinskou zem, je rokle na jihu od Trachidy, kterou řeka Asopos teče kolem dolních svahů hor.

Je další řeka na jihu od Asopu, Foinix, malý proud, který teče z těch hor do Asopu. Blízko tohoto proudu je nejužší místo. Je tam prostor jen pro jedinou vozovou cestu. Thermopyly jsou patnáct stádií od řeky Foinixu. Mezi řekou a Thermopylami je vesnice jménem Anthélé, kolem níž se Asopos vlévá do moře. Je tam široký prostor, v němž stojí chrám Démétry Amfiktyonské, sedadla pro Amfiktyony a chrám Amfiktyonův.

Král Xerxés tábořil v Trachidě v Malidě, Řekové v průsmyku. Prostor mezi východní a západní úzkou vchod se nazývá Thermopylami

většinou Řeků, ale domácími a jejich sousedy Pylami, protože sloužil jako vchod do Řecka ze severu. Thermopyly znamenají „Horké brány", podle teplých pramenů tam.

Každý ležel utábořen na těchto místech. Xerxés byl pánem všeho na severozápadu od Trachidy, Řekové všeho, co leželo k jihu na pevnině – tedy Řecka.

Řekové, kteří Peršany na tom místě čekali, byli tito: tři sta spartských ozbrojenců; tisíc z Tegey a Mantiney, polovina z každého místa; sto dvacet z Orchomenu v Arkadii, a tisíc ze zbytku Arkadie – tolik Arkaďanů; čtyři sta z Korintu, dvě stě z Flíontu, osmdesát Mykéňanů. Toto byli přítomní Peloponnésané. Z Boiótie bylo sedm set Thespijců a čtyři sta Thébanů.

Nadto, opunštící Lokrové v plné síle a tisíc Fókeiů přišli na výzvu. Řekové na ně volali přes posly, kteří jim řekli, že toto je jen předvoj, že se očekává zbytek spojenců každý den a že moře je hlídáno, s Athéňany, Aiginéty a všemi těmi, co jsou zapsáni ve loďstvu, na stráži. Nemáli se čeho bát. Vetřelec Řecka nebyl bůh, ale lidská bytost. A nebyl, ani nebude, žádný smrtelný, komu by nebylo při narození uloženo nějaké zlo – s největšími muži dostávajícími největší podíl. Ten, kdo táhne proti nim, musí jistě padnout z pýchy, protože je smrtelný. Když to Lokrové a Fókeiové slyšeli, pochodovali do Trachidy, aby pomohli.

Každé město mělo svého vlastního vojevůdce, ale ten nejobdivovanější a vůdce celého vojska byl Lakedaimoňan Leónidás, syn Anaxandridův, syn Leónův, syn Eurykratidův, syn Anaxandrův, syn Eurykratův, syn Polydórův, syn Alkamenův, syn Teleklův, syn Archeláův, syn Hegesilaův, syn Doryssův, syn Leóbótův, syn Echestratův, syn Agisův, syn Eurysthenův, syn Aristodémův, syn Aristomachův, syn Kleodaiův, syn Hyllův, syn Hérakleův. Leónidás získal království ve Spartě neočekávaně.

Protože měl dva starší bratry, Kleomena a Dóriea, Leónidás se vzdal veškeré myšlenky na království. Kleomenés však zemřel bez

mužského potomstva, a Dórieus, který našel svůj konec na Sicílii, také už nežil. Nástupnictví připadlo Leónidovi, protože byl starší než Kleombrotos, nejmladší syn Anaxandridův, a oženil se s Kleomenovou dcerou.

Nyní přišel k Thermopylám s určenou trojstovkou, kterou si vybral, všichni měli syny. Přivedl i ty Thébany, které jsem počítal ve výčtu a jejichž vojevůdcem byl Leontiadés, syn Eurymachův. Leónidás si dal práci přivést mezi Řeky pouze Thébany, protože byli obviněni z medismu. Zval je do války chtíce vědět, zda s ním pošlou své muže, nebo zda otevřeně odmítnou helénský spolek. Poslali muže, ale měli v úmyslu něco úplně jiného.

Sparťané poslali muže s Leónidem napřed, aby je ostatní spojenci viděli a pochodovali, místo medizmu jako ostatní, kdyby se dozvěděli, že Sparťané otálejí. V té době byly Karneje v cestě, ale jakmile dokončí svátek, zamýšleli nechat ve Spartě posádku a vytáhnout v plné síle se vší rychlostí. Zbytek spojenců plánoval dělat totéž, protože olympiáda se s těmito událostmi shodovala. Posílali tedy svůj předvoj, neočekávajíce, že se válka u Thermopyl rozhodne tak rychle.

To bylo, co zamýšleli. Řekové u Thermopyl však, když se Peršané přiblížili k průsmyku, strachujíce se, radili se, zda odejít. Zbytek Peloponnésanů byl pro návrat do Peloponésu a hlídání Isthmu, ale Fókeiové a Lokrové byli touto radou velmi rozzlobeni. Leónidás hlasoval zůstat, kde jsou, a poslat posly do měst s příkazem vyslat pomoc, protože jich bylo příliš málo, aby odrazili vojsko Médů.

Zatímco takto diskutovali, Xerxés poslal jízdního vyzvědače, aby zjistil, kolik jich je a co dělají. Zatímco byl ještě v Thessálii, slyšel, že se tam shromáždilo malé vojsko a že jeho vůdci jsou Lakedaimoňané, včetně Leónida, který byl z Hérakleova rodu. Když vyjel k táboru, jezdec pozoroval a ohledal místo. Nemohl ovšem vidět celý tábor, protože bylo nemožné vidět ty umístěné uvnitř hradby, kterou obnovili a hlídali. Všiml si těch venku, jejichž zbraně ležely před hradbou, a stalo

se, že v té chvíli tam byli umístěni Lakedaimoňané. Viděl některé muže cvičit se nahé a jiné si česat vlasy.

Divil se tomu pohledu a všímal si jejich počtu. Když to vše pečlivě pozoroval, odjel zpět v klidu, protože ho nikdo nepronásledoval a nikdo mu nevěnoval pozornost. Vrátil se tedy a řekl Xerxovi vše, co viděl.

Když to Xerxés slyšel, nemohl pochopit skutečnost, že se Lakedaimoňané skutečně, pokud mohou, chystají zabíjet nebo být zabíjeni. Co dělali, mu připadalo směšné. Poslal tedy pro Démaráta, syna Aristónova, který byl v jeho táboře. Když ten muž přišel, zeptal se ho na každou z těch věcí, chtíc rozumět tomu, co to Lakedaimoňané dělají.

Démarátos řekl: „Už jsi o těchto mužích ode mě slyšel, když jsme vyráželi do Řecka. Když jsi však slyšel, posmíval ses mi, i když jsem ti řekl, jak očekávám, že věci dopadnou. Mým největším cílem, králi, je být ve tvé přítomnosti pravdomluvný. Slyš mě tedy teď. Tito muži přišli bojovat s námi o průsmyk, a na to se chystají. Toto je jejich zvyk: když se chystají riskovat své životy, upravují si vlasy. Buď jist, že pokud přemůžeš tyto muže a ty zbývající ve Spartě, není nikdo jiný na zemi, kdo by zdvihl ruku, aby odolal tobě, můj králi. Teď útočíš na nejkrásnější království v Řecku a na muže, kteří jsou ti nejlepší."

Co řekl, zdálo se Xerxovi zcela nevěrohodné, a zeptal se, jak by jich tak málo bojovalo proti jeho vojsku. Démarátos odpověděl: „Můj králi, ber mě za lháře, pokud to nedopadne, jak říkám." Tak mluvil, ale Xerxa nepřesvědčil.

Nechal uplynout čtyři dny, očekávaje, že každou chvíli utečou. Nikam neodešli, a zdálo se mu, že zůstávají z pošetilosti a nedostatku náležité úcty. Pátého dne se rozzlobil a poslal proti nim Médy a Kissiany, s rozkazem je zajmout a přivést před něho. Médové se vrhli na Řeky a napadli. Mnozí padli, ale druzí útočili zase, a dali to jasně najevo všem, zvláště králi samému, že mezi tolika lidmi je málo skutečných mužů. Bitva trvala celý den.

Když byli Médové hrubě potlačeni, stáhli se. Potom Peršané, které král nazýval Nesmrtelnými, pod velením Hydarna, zaútočili zase. Mysleli, že snadno splní úkol. Když se střetli s Řeky, nedopadli ani lépe ani hůře než médské vojsko, protože používali kratší oštěpy než Řekové a nemohli využít svých počtů v boji na úzkém prostoru. Lakedaimoňané bojovali památně, ukazujíce se jako zkušení bojovníci uprostřed nezkušených při mnohých příležitostech, například když obraceli záda a předstírali útěk. Cizozemci je viděli utíkat a hnali se za nimi s křikem a hlukem, ale když se Lakedaimoňané obrátili čelem k cizozemcům, pobíjeli jich nespočet. Jen několik Sparťanů bylo také zabito. Když Peršané nemohli získat ani palec průsmyku, útočivše po sborech i jakýmkoli jiným způsobem, stáhli se.

Vypráví se, že během těchto útoků v bitvě král, jak se díval, třikrát vyskočil ze trůnu ve strachu o své vojsko. Takto se tedy boj vyvíjel, a druhého dne cizozemci bojovali nelépe. Zapojili se do bitvy, předpokládajíce, že jejich nepřátelé, byť je jich tak málo, jsou nyní invalidní zraněními a nemohou víc odolávat. Řekové však stáli uspořádáni v řadách podle národu, a každý z nich bojoval na řadě, kromě Fókeiů, kteří byli umístěni na hoře, aby hlídali stezku. Když Peršané nenašli nic jiného než to, co viděli den předtím, stáhli se.

Král byl v nouzi, jak se vyrovnat s nynější potíží. Efialtés, syn Eurydémův, Maliňan, mysle si, že od krále dostane velkou odměnu, přišel s ním mluvit a řekl mu o stezce vedoucí přes horu k Thermopylám. Tím způsobil zkázu Řeků, kteří tam zůstali. Později utekl do Thessálie ze strachu před Lakedaimoňany, a zatímco byl v exilu, Pylagoři, když se Amfiktyonové shromáždili u Pyl, vypsali odměnu za jeho hlavu. Ještě později se vrátil z exilu do Antikýry a byl zabit Trachinianem Athenádem. Athenádés zabil Efialta z jiného důvodu, který povím později v mé historii. Lakedaimoňané ho však nijak nezbavili pocty. Takto tedy byl Efialtés později zabit.

Je vyprávěn jiný příběh, totiž že Onétés, syn Fanagorův, Karysťan, a Korydallos z Antikýry jsou ti, kteří dali králi tuto informaci a vedli Peršany kolem hory. Já to však shledávám zcela nevěrohodné. Člověk musí soudit tak, že Pylagoři vypsali cenu ne na Onéta a Korydalla, nýbrž na Efialta Trachinského, a předpokládám, že měli přesnou znalost. Mimoto víme, že Efialtés byl za toto obvinění vyhnán. Onétés mohl stezku znát, i kdyby nebyl Maliňan, pokud často chodil do té země, ale Efialtés byl ten, kdo je vedl po stezce kolem hory. Jeho zapisuji jako vinného.

Xerxa potěšilo, co Efialtés slíbil provést. Hned se stal nadšený a vyslal Hydarna a muže pod Hydarnovým velením, kteří vyrazili z tábora asi v čas, kdy se zapalují lampy. Tuto stezku objevili domácí Maliňané, kteří ji použili, aby vedli Thessaly do Fókidy, když Fókeiové obehnali průsmyk zdí a byli v úkrytu před válkou. Takže už tak dávno Maliňané objevili, že průsmyk není nijak dobrý.

Kurs stezky je takový: začíná u řeky Asopu, jak teče roklí. A tato hora a stezka mají stejné jméno, Anopaia. Tato Anopaia se táhne podél hřebene hory a končí u Alpén, lokrijského města nejblíž Malidě, poblíž skály zvané Melampygos a sedadel Kerkopů, kde je nejužší.

Taková tedy byla povaha stezky. Peršané přešli Asopos a cestovali celou noc po této stezce, s Oitejskými horami po pravici a Trachinskými po levici. Za úsvitu došli k vrcholu průsmyku. V této části hory bylo tisíc ozbrojených mužů Fókeiů na stráži, jak jsem už ukázal, bránili svou vlastní zem a hlídali stezku. Dolní průsmyk drželi ti, které jsem zmínil, ale Fókeiové dobrovolně slíbili Leónidovi hlídat stezku přes horu.

Fókeiové se dozvěděli, že Peršané vystoupili, takto: vystoupili bez upozornění Fókeiů, protože hora byla zcela pokryta dubovými stromy. I když nebyl vítr, zazněl velký hluk, jako listy šlapané pod nohama. Fókeiové vyskočili a začali si navlékat zbraně, a v okamžiku tam cizozemci byli. Když viděli muže se zbrojícím, žasli, protože předpokláda-

li, že se neobjeví žádný odpor, a teď se setkali s vojskem. Hydarnés se obával, že by Fókeiové mohli být Lakedaimoňané, a zeptal se Efialta, z jaké země ten voj je. Když si s jistotou zjistil, co chtěl vědět, sešikoval Peršany k bitvě. Fókeiové, zasypáni hustými sprchami šípů a předpokládajíce, že proti nim Peršané od počátku vyrazili, utekli na vrchol hory a chystali se setkat se se zkázou. Toto bylo, co zamýšleli, ale Peršané s Efialtou a Hydarnem nedbali na Fókeie a sešli dolů z hory co nejrychleji.

Věštec Megistiás, prohlížejíce oběti, nejprve řekl Řekům u Thermopyl, že k nim s úsvitem přichází smrt. Potom přišli zběhlíci, kteří oznámili obchvat, který Peršané udělali. Dali svá znamení ještě v noci. Třetí zpráva přišla od hlídačů, běžících dolů z výšin za úsvitu. Potom se Řekové radili, ale jejich mínění byla rozdělena. Někteří radili neopustit své místo, druzí mluvili proti. Nakonec se rozdělili, někteří odcházeli a rozptylovali se každý do svých vlastních měst, druzí se chystali zůstat tam s Leónidem.

Vypráví se, že je Leónidás sám poslal pryč, protože měl obavu, že budou zabiti, ale pokládal za nevhodné pro sebe a Sparťany opustit tu pozici, kterou přišli bránit od začátku. Já se však spíš přikláním k tomu, že když Leónidás pochopil, že spojenci jsou skleslí a nejsou ochotní riskovat vše s ním, řekl jim odejít. Pro sebe však nebylo dobré odejít. Pokud by zůstal, zanechal by jméno velké slávy a blahobyt Sparty by nebyl smazán.

Když se Sparťané ptali věštírny o této válce, když vypukla, Pýthie jim předpověděla, že buď Sparta bude zničena cizozemci, nebo jejich král bude zabit. Dala jim tuto odpověď v hexametrických verších:

„Vám, obyvatelé širokocestné Sparty,
buď vaše velké a slavné město musí být pustošeno perskými muži,
nebo, ne-li to, pak hranice Sparty musí truchlit po mrtvém králi,
z Hérakleovy linie.
Síla býků nebo lvů ho neudrží opačnou silou,

protože má sílu Dia.
Prohlašuji, že nebude zadržen,
dokud zcela neroztrhá jednu z těchto věcí."

Uvažujíce o tom a chtíc získat vznešenost pro samotné Sparťany, poslal spojence pryč spíš, než aby odešli ve zmatku kvůli rozdílu mínění.

Ne nejmenším důkazem, který mám o tomto, je skutečnost, že Leónidás veřejně propustil věštce, který doprovázel výpravu, ze strachu, že by s nimi zemřel. Toto byl Megistiás Akarnan, prý potomek Melampuse, ten, kdo z obětí řekl, co se jim stane. Byl propuštěn, ale neodešel. Místo toho poslal pryč svého jediného syna, který byl také s vojskem.

Ti spojenci, kteří byli propuštěni, odešli v poslušnosti k Leónidovi. Jen Thespijci a Thébané zůstali s Lakedaimoňany. Thébané zůstali proti své vůli a tužbě, Leónidás si je totiž držel jako rukojmí. Thespijci zůstali velmi rádi, říkajíce, že neopustí Leónida a ty s ním odejšou. Místo toho zůstanou a zemřou s nimi. Jejich vojevůdcem byl Démofilos, syn Diadromův.

Xerxés nalil úlitby při východu slunce a vyčkav asi do polovice dopoledne, provedl svůj útok. Efialtés mu to radil, protože sestup z hory je přímější a cesta je mnohem kratší než obchvat a výstup. Xerxés a jeho cizozemci zaútočili, ale Leónidás a jeho Řekové, věda, že jdou na smrt, teď postoupili mnohem dál než předtím do širší části průsmyku. Ve všech předchozích dnech vyráželi na úzkou cestu a bojovali tam, hlídajíce obrannou hradbu. Nyní však se zapojili do bitvy mimo úžiny a mnoho cizozemců padlo, protože vůdcové sborů mlátili všechny biči zezadu, ženouce je stále vpřed. Mnoho z nich bylo vtlačeno do moře a utopeno. Mnohem víc jich bylo ušlapáno zaživa jeden od druhého, bez ohledu na to, kdo zahynul. Protože Řekové věděli, že musí

zemřít rukama těch, co přišli obchvatem kolem hory, projevili největší sílu, jakou proti cizozemcům měli, bojujíce bezohledně a zoufale.

Teď většina z nich měla oštěpy zlomené a zabíjeli Peršany meči. Leónidás, prokázav se nejvýš udatně, v tom zápase padl, a s ním ostatní slavní Sparťané, jejichž jména jsem se dozvěděl pátraním, protože byli hodní muži. Vlastně jsem se dozvěděl pátraním i jména všech tří set.

Mnoho slavných Peršanů tam také padlo, včetně dvou synů Dareiových, Abrokoma a Hyperantha, které Dareiovi porodila Fratagúné, dcera Artanova. Artanés byl bratrem krále Dareia a synem Hystaspa, syna Arsamova. Když dal svou dceru za Dareia, dal celý svůj dům jako věno, protože byla jeho jediným dítětem.

Dva bratři Xerxa tedy tam bojovali a padli. Byl velký zápas mezi Peršany a Lakedaimoňany o Leónidovo tělo, dokud ho Řekové svou odvážnou chrabrostí nestrhli a nerazil svým nepřátelům čtyřikrát. Bitva pokračovala, dokud nedorazili muži s Efialtou. Když Řekové viděli, že přišli, zápas se obrátil. Stáhli se do úzké části cesty, prošli za hradbou a zaujali své místo stísněni dohromady na kopci, všichni kromě Thébanů. Tento kopec je u ústí průsmyku, kde nyní stojí kamenný lev na počest Leónida.

V tom místě se bránili meči, pokud je stále měli, i rukama a zuby. Cizozemci je pohřbili střelami, někteří útočili zepředu a strhávali obrannou hradbu, druzí je obklopovali ze všech stran.

Takto se tedy chovali Lakedaimoňané a Thespijci. O spartském Diénekovi se však říká, že projevil největší odvahu ze všech. Vypráví se, že udělal tento proslov, než se zapojili do bitvy s Médy: od jednoho Trachiniana se dozvěděl, že cizozemců je tak mnoho, že když vystřelili své střely, slunce se skrylo pod množstvím jejich šípů. Vůbec se tím nebyl rozrušen a lehce se zmínil o množství Médů, řka, že jim ten Trachinský cizinec přinesl dobré zprávy. Pokud Médové skryjí slunce,

mohou s nimi bojovat ve stínu místo na slunci. Toto rčení a jiné podobné, tvrdí, Diénekés Lakedaimoňan zanechal jako památník.

Hned po něm prý byli dva Lakedaimoňští bratři Alfeus a Marón, synové Orsifantovi, nejudatnější. Thespijec, který získal největší věhlas, byl ten, jehož jméno bylo Dithyrambos, syn Harmatidův.

Je nad těmito muži nápis, kteří byli pohřbeni tam, kde padli, a nad těmi, co zemřeli, než ostatní odešli, propuštěni Leónidem. Zní takto:

„Zde čtyři tisíce z Peloponésu
kdysi bojovali s třemi miliony."

Tento nápis platí pro ně všechny, ale Sparťané mají svůj vlastní:

„Cizince, jdi a oznam Sparťanům,
že zde ležíme poslušní jejich rozkazů."

Toto je Lakedaimoňanům, tento věštci:

„Toto je památník slavnému Megistiovi,
zabitému Médy, kteří přešli řeku Spercheios.
Věštec dobře znal svou příchozí zkázu,
nevydržel však opustit vůdce Sparty."

Kromě nápisu věštce jsou to Amfiktyonové, kdo je uctil, postaviv jim nápisy a sloupy. Nápis věštce Megistiovi zapsal Simonidés, syn Leoprepův, kvůli svému pouru hostinského přátelství s tím mužem.

Vypráví se, že dva z těch tří sta, Eurytos a Aristodémos, se mohli domluvit, že buď spolu v bezpečí přijdou domů do Sparty – Leónidás je totiž propustil z tábora a leželi v Alpénoi velmi nemocní očními chorobami – nebo zemřou s ostatními, pokud by nebyli ochotní vrátit se domů. Mohli udělat jedno z těchto dvou, ale nemohli se dohodnout a měli různé úmysly.

Když se Eurytos dozvěděl o perském obchvatu, vyžádal si zbroj a navlékl ji, s rozkazem svému helótovi, aby ho dovedl k bitvě. Helót ho tam dovedl a utekl, ale on se vrhl do boje a byl zabit. Aristodémos však

ztratil sílu a zůstal pozadu. Nyní, kdyby jen Aristodémos byl nemocný a vrátil se do Sparty, nebo kdyby oba udělali cestu, myslím, že by se na ně Sparťané nezlobili. Když však jeden z nich zemřel a druhý měl stejnou výmluvu, ale nebyl ochotný zemřít, Sparťané neměli jinou volbu než projevit velký hněv vůči Aristodémovi.

Někteří říkají, že Aristodémos přišel domů v bezpečí do Sparty tímto způsobem a touto výmluvou. Jiní říkají, že byl poslán z tábora jako posel a mohl se vrátit včas do bitvy, ale rozhodl se ne, zůstav na cestě a tak přežil, zatímco jeho spoluposel dorazil do bitvy a byl zabit.

Když se Aristodémos vrátil do Sparty, byl potupen a bez pocty. Byl zbaven své pocty takto: žádný Sparťan mu nedal oheň nebo s ním mluvil, a tupili ho nazývaje ho Aristodémem Chvějícím. V bitvě u Platají však vynahradil všechen vinu, kterou si přitáhl.

Vypráví se, že další z tří sta přežil, protože byl poslán jako posel do Thessálie. Jmenoval se Pantités. Když se vrátil do Sparty, byl potupen a oběsil se.

Thébané, jejichž vojevůdcem byl Leontiadés, bojovali proti královu vojsku, dokud byli s Řeky a pod donucením. Když však viděli, že perská strana vítězí a Řekové s Leónidem spěchali k kopci, odloupli se a přistupovali k cizozemcům, nabízejíce ruce. S nejvěrnějšími slovy, která kdy byla vyslovena, vysvětlili, že jsou medisté, byli mezi prvními, kdo dali zemi a vodu králi, přišli k Thermopylám pod donucením a byli bez viny za škodu udělanou králi.

Touto prosbou si zachránili životy, a Thessalové dosvědčili jejich slova. Nebyli však zcela šťastní. Když je cizozemci chytili, jak se blížili, zabili některé z nich dokonce i jak se blížili. Většinu z nich Xerxés nařídil označkovat královskými znaky, počínajíc od vojevůdce Leontiada. Jeho syn Eurymachos byl dlouho poté zavražděn Platajci, když jako velitel čtyř set Thébanů obsadil město Plataje.

Takto tedy Řekové bojovali u Thermopyl. Xerxés potom poslal pro Démaráta a vyslýchal ho se slovy: „Démaráte, ty jsi dobrý muž. Poklá-

dám to za prokázané prostou pravdou, protože věci dopadly, jak jsi předpověděl. Teď mi řekni toto: kolik Lakedaimoňanů zbývá a kolik z nich jsou válečníci jako tito? Nebo je to tak s nimi všemi?"

„Můj králi," řekl Démarátos, „počet Lakedaimoňanů je velký, a tak i počet jejich měst. Ale co bys chtěl vědět, to ti povím: ve Lakedaimónii je město jménem Sparta, město asi osmi tisíců mužů, všichni rovní těm, kteří zde bojovali. Zbytek Lakedaimoňanů není rovný těmto, ale jsou to udatní muži."

„A jak, Démaráte," odpověděl Xerxés, „můžeme ty muže přemoci s nejmenší starostí pro nás? Pojď, odhal to mně, protože jsi byl jejich králem a znáš plán a řád jejich úvah."

„Můj králi," odpověděl Démarátos, „pokud se mě upřímně ptáš po mé radě, je právě to, abych ti ukázal nejlepší způsob. Je to toto, totiž, že máš poslat tři sta lodí svého loďstva do Lakonské země. Je tam ostrov ležící u jejich pobřeží, jménem Kythéra. Chilón, muž velké moudrosti u nás, o něm říká, že by bylo lepší pro Sparťany, kdyby Kythéra byla pod mořem než nad mořem. Toto řekl, protože očekával, že poskytne příležitost k útoku. Nebyl si vědom vaší síly, ale děsil se všech lidských sil stejně. Ať tedy tento ostrov udělají svou základnou a odtud vyrážejí vyvolat strach v Lakedaimoňanech. Pokud mají oni válku na svých hranicích, nebudeš mít důvod obávat se, že pošlou muže zachránit zbytek Řecka od toho, aby bylo převálcováno tvými vojsky.

Pokud však toto neuděláš, čekej toto, co ti teď povím: úzký isthmos vede do Peloponésu. Všichni Peloponnésané se tam spolčí proti tobě, a můžeš očekávat bitvy tvrdšími než ty, které jsi bojoval už. Pokud však uděláš, jak jsem řekl, pak můžeš mít ten isthmos a všechna jejich města bez boje."

Dále promluvil Achaimenés, bratr Xerxův a admirál loďstva. Stalo se, že byl přítomen během jejich rozhovoru, a obával se, že by byl Xerxés přemluven, aby následoval Démarátovu radu. „Králi," řekl, „vidím, že posloucháš muže, který ti je závidí tvůj dobrý osud, nebo je snad

dokonce zrádcem tvé věci. Toto jsou způsoby, které jsou drahé srdcím všech Řeků: závidí úspěchu a nenávidí moc.

Ne, pokud po nedávné pohromě, která zničila čtyři sta tvých lodí, pošleš další tři sta ze svého loďstva, aby obeplula Peloponés, tvoji nepřátelé ti budou stačit k boji. Zatímco je však tvé loďstvo spojené, je neporazitelné, a tvoji nepřátelé nebudou tak mnozí, aby stačili bojovat. Mimoto, celé tvé loďstvo bude pomocí tvému vojsku a tvé vojsko loďstvu, oba pohybujíce se spolu. Jestliže oddělíš nějakou část svého loďstva od sebe, nebudeš jim na nic, ani oni tobě.

Má rada je spíše ta, abys dobře dělal své vlastní plány a nebral v úvahu věc svých protivníků, jaká bitevní pole si vyberou, co udělají a kolik jich je. Jsou schopní myslet si za sebe, a my podobně za nás. Co se týká Lakedaimoňanů, pokud se setkají s Peršany v poli, nijak nenaplní své nejnovější ztráty."

„Achaimene," odpověděl Xerxés, „myslím, že mluvíš dobře, a udělám, jak radíš. Přesto, že tvá rada je lepší než jeho, Démarátos říká to, co předpokládá, že je mi nejprospěšnější. Nikdy totiž nebudu věřit, že by nebyl přítelem mé věci. Věřím to o něm pro vše, co už řekl, a protože je to pravda, totiž, pokud jeden občan vzkvétá, druhý občan mu to závidí a projevuje svoji nenávist mlčením. A nikdo, pokud se ho jeho krajan ptá na radu, mu nedá to, co pokládá za nejlepší radu. Pokud však vzkvétá jeden cizinec, druhý cizinec je mu nad všemi muži dobrou vůlí a dá mu, pokud je dotázán, nejlepší radu, kterou má. Z tohoto důvodu vám všem přikazuji zdržet se pomlouvání Démaráta, vzhledem k tomu, že je cizinec a přítel."

Když takto promluvil, Xerxés šel přes místo, kde ležely mrtvé, a slyšev, že Leónidás byl králem a vojevůdcem Lakedaimoňanů, dal rozkazy mu useknout hlavu a nabodnout ji. Je mi jasné z tohoto důkazu mezi mnoha jinými, že dokud Leónidás žil, král Xerxés byl na něho rozzloben víc než na všechny ostatní. Jinak by s jeho mrtvým tělem nikdy nenaložil tak nehorázně. Peršané totiž jsou nad všemi muži, které

známe, v zvyku ctít chrabré válečníky. Ti tedy, kteří dostali tyto rozkazy, udělali, jak jsem řekl.

Thermopyly: konec kapitoly

Vracím se nyní na to místo své historie, kde dříve přestala. Lakedaimoňané byli první, kdo byli informováni, že se král vystrojuje k útoku na Řecko. Právě s touto znalostí poslali k věštírně v Delfách, kde dostali odpověď, o které jsem před chvílí mluvil. Způsob, jakým byli o tom informováni, byl zvláštní.

Démarátos, syn Aristónův, vyhnanec mezi Médy, podle mého mínění nebyl přítelem Lakedaimoňanů, a ponechávám, aby si každý představoval, zda to, co udělal, udělal z dobré vůle nebo zlomyslného vítězství.

Když se Xerxés rozhodl pochodovat proti Řecku, Démarátos, který byl tehdy v Súsách a měl o tom znalost, chtěl o tom poslat zprávu Lakedaimoňanům. Obával se však odhalení a neměl jinou cestu, jak je informovat, než tento trik: vzal dvojitou tabulku, oškrabl z ní vosk a napsal na dřevo královův plán. Potom vosk opět roztavil zpět nad písmo, aby nositel této zdánlivě prázdné tabulky nebyl nijak obtěžován hlídači cest.

Když tabulka přišla do Sparty, Lakedaimoňané nemohli uhodnout její význam. Nakonec Gorgo, dcera Kleomenova a žena Leónidova, objevila trik sama a poradila jim oškrabat vosk, aby našli písmo na dřevě. Když to udělali, našli a přečetli poselství. Ihned ho poslali ostatním Řekům. To je příběh, jak se vypráví.

Salamína: začátek

Na žádost Athéňanů připluli Řekové loďstvem od Artemisia a přistáli u Salamíny. Athéňané je žádali přistát u Salamíny, aby mohli vzít své děti a ženy z Attiky, a také radu, co mají dělat. Byli zklamáni svými plány, a proto se chystali radu o nynějším stavu věcí. Očekávali, že najdou celou populaci Peloponésu v Boiótii čekající na cizozemce, nic takového však nenašli. Dozvěděli se, že místo toho opevňují Isthmos a pokládají obranu Peloponésu za nejdůležitější věc, nedbajíce o vše ostatní. Když to Athéňané slyšeli, požádali loďstvo přistát u Salamíny.

Zatímco ostatní přistáli u Salamíny, Athéňané přistáli ve své vlastní zemi. Když dorazili, dali vyhlášení, aby každý Athéňan zachránil své děti a služebníky, jak nejlépe mohl. Nato většina z nich poslala členy svých domácností do Troizény, někteří do Aiginy a Salamíny. Byli dychtiví dostat vše do bezpečí, protože si přáli poslechnout věštbu, a také ne v nejmenší míře kvůli tomuto: Athéňané říkají, že veliký had žije v posvátném okrsku, hlídajíc akropoli. Říkají toto a dokonce mu dávají každoměsíční oběti, jakoby skutečně existoval. Měsíční oběť je medový koláč. Celý ten čas předtím byl medový koláč stráven, tentokrát však byl nedotčen. Když kněžka vyložila význam toho, Athéňané byli ještě ochotnější opustit město, protože bohyně opustila akropoli. Když vše dostali do bezpečí, vrátili se do tábora.

Když ti z Artemisia přistáli u Salamíny, zbytek řeckého loďstva se to dozvěděl a hrnul se z Troizény, protože byli nařízeni shromáždit se u Pógonu, přístavu Troizény. Mnohem víc lodí se nyní shromáždilo, než kolik bojovalo u Artemisia, a z více měst. Admirál byl stejný jako

u Artemisia, Eurybiadés, syn Euryklidův, Sparťan, ale ne královské linie. Lodě poskytnuté Athéňany byly zdaleka nejpočetnější a nejschopnější plavby.

Následující se účastnili války: z Peloponésu Lakedaimoňané poskytli šestnáct lodí, Korinťané stejný počet jako u Artemisia, Sikyoňané patnáct, Epidauřané deset, Troizéňané pět, Hermioňané tři. Všichni tito kromě Hermioňanů jsou dórského původu a nedávno přišli z Erineu a Pindu a dryopské oblasti. Hermioňané jsou Dryopi, vyhnaní ze země nyní zvané Dóris Hérakleem a Maliňany.

To byli Peloponnésané, kteří se účastnili války. Z pevniny mimo Peloponés přišli tito: Athéňané poskytli víc než všichni ostatní, sto osmdesát lodí. Poskytli je sami, protože Platajci nebojovali s Athéňany u Salamíny z tohoto důvodu: když Řekové odpluli od Artemisia a byli u Chalkidy, Platajci vylodili se na opačném břehu Boiótie a věnovali se stěhování svých domácností. Při přivádění těch do bezpečí byli zanecháni pozadu.

Megařané poskytli stejný počet jako u Artemisia. Ampraioti přišli pomoci se sedmi loděmi, Leukadiané, kteří jsou Dóry z Korintu, se třemi.

Z ostrovanů Aiginéti poskytli třicet lodí. Měli jiné vybavené lodě, ale těmi hlídali svou vlastní zemi a bojovali u Salamíny třiceti nejzpůsobilejších. Aiginéti jsou Dóry z Epidauru a jejich ostrov se dříve jmenoval Oinóné. Po Aiginétech přišli Chalkiďané se svými dvaceti loděmi od Artemisia a Eretrijci se stejnými sedmi; tito jsou Iónové. Dále byli Keané, Iónové z Athén, se stejnými loděmi jako dřív. Naxiáné poskytli čtyři lodě. Byli posláni svými spoluobčany k Peršanům, jako ostatní ostrované, ale nedbali svých rozkazů a přišli k Řekům na naléhání Démokrita, váženého muže mezi lidmi města a tehdy kapitána trirémy. Naxiáné jsou Iónové pocházející z Athén. Styřané poskytli stejný počet lodí jako u Artemisia a Kythňané jednu trirému a padesátiveslovou.

Oba jsou Dryopi. Serifiané, Sifniané a Méliané se také účastnili, protože byli jediní ostrované, kteří nedali cizozemci zemi a vodu.

Všichni tito lidé, kteří žijí na této straně Thesprotie a řeky Acherontu, se účastnili války. Thesproti sousedí s Ampraikami a Leukadijci, kteří přišli z nejvzdálenějších zemí. Jediní, kdo žili ještě dál a kdo přišli pomoci Řecku v nebezpečí, byli Krotóňané s jednou lodí. Jejím kapitánem byl Fayllos, třikrát vítěz v pýthijských hrách. Krotóňané jsou Achajci rodem.

Všichni tito přišli do války poskytujíce trirémy, kromě Méliánů, Sifniánů a Serifianů, kteří přinesli padesátiveslové. Celkový počet lodí, kromě padesátiveslových, byl tři sta sedmdesát osm.

Když se vojevůdci z výše uvedených měst setkali u Salamíny, drželi radu, a Eurybiadés navrhl, aby kdokoli, kdo chce, dal své mínění o tom, které místo pod jejich kontrolou je nejvhodnější pro námořní bitvu. Attika byla už ztracena, a navrhl, aby zvážili zbývající místa. Shoda většiny mluvčích byla plout k Isthmu a bojovat po moři za Peloponés, s tímto zdůvodněním: kdyby byli v boji u Salamíny poraženi, byli by oblehnuti na ostrově, kam by jim nemohla přijít žádná pomoc. Kdyby však byli u Isthmu, mohli by sejít na břeh ke svým vlastním zemím.

Zatímco vojevůdci z Peloponésu uvažovali o tomto argumentu, přišel Athéňan se zprávou, že cizozemci dorazili do Attiky a ničí ji celou ohněm. Xerxovo vojsko si prošlo cestu skrze Boiótii a spálilo město Thespijců, kteří ho opustili a šli do Peloponésu, i Plataje. Nyní vojsko přišlo do Athén a devastovalo tam vše. Vojsko spálilo Thespii a Plataje, když se od Thébanů dozvědělo, že nemedizovali.

Od přechodu Hellespontu, kde cizozemci začali svou cestu, strávili tam jeden měsíc přechodem do Evropy, a za další tři měsíce byli v Attice, když byl Kalliadés archontem v Athénách. Když vzali město, bylo opuštěné, ale v posvátném okrsku našli pár Athéňanů, správců posvátného okrsku a chudé lidi, kteří se bránili útoku tím, že obehnali

akropoli dveřmi a klády. Nestáhli se do Salamíny ne jen pro chudobu, ale i proto, že si mysleli, že objevili význam věštby, kterou dala Pýthie, totiž že dřevěná hradba bude neuchvatitelná. Věřili, že podle věštby toto, ne lodě, je útočištěm.

Peršané zaujali pozici na kopci naproti akropoli, který Athéňané nazývají Areopagem, a oblehli je takto: zabalili šípy ve smole a zapálili je a potom je stříleli na palisádu. Oblehnutí Athéňané se stále bránili, i když došli k nejvyššímu nebezpečí a jejich palisáda jim selhala. Když Pisistratovci navrhli podmínky k vzdání se, neposlouchali, nýbrž vymysleli obranu jako kutáleli balvany na cizozemce, když přišli blízko bran. Dlouho byl Xerxés v nouzi a nemohl je dobýt.

Časem se cizozemcům ukázala cesta ven z jejich těžkostí, protože podle věštby musela celá pevnina Attiky přijít pod Peršany. Před akropolí a za branami a výstupem bylo místo, kde nikdo nehlídal, protože si nikdo nemyslel, že by muž mohl jít tudy. Zde pár mužů vylezlo nahoru, poblíž posvátného okrsku Aglaury, dcery Kekropovy, ačkoli to místo bylo kolmá skála. Když Athéňané viděli, že vystoupili na akropoli, někteří se vrhli z hradby a zabili se, druzí utekli do komnaty. Peršané, kteří přišli první, obrátili se k branám, otevřeli je a zavraždili prosebníky. Když všechno srovnali, drancovali posvátný okrsek a zapálili celou akropoli.

Takto Xerxés získal úplné držení Athén a poslal jezdce do Sús oznámit svůj nynější úspěch Artabanovi. Den po poslání posla svolal athénské vyhnance, kteří ho doprovázeli, a požádal je, aby šli nahoru na akropoli a provedli oběti podle svých zvyků. Rozkaz dal, protože byl inspirován snem, nebo cítil výčitky po spálení posvátného okrsku. Athénští vyhnanci udělali, jak jim bylo přikázáno.

Řeknu, proč jsem to zmínil. Na té akropoli je svatyně Erechthea, zvaného „Zrozený ze země", a ve svatyni je olivový strom a bazén se slanou vodou. Příběh Athéňanů je, že je tam postavili Poseidón a Athéna jako znamení, když se hádali o zem. Stalo se, že olivový

strom byl spálen cizozemci spolu se zbytkem posvátného okrsku. Den po spálení však, když šli Athéňané na králův rozkaz k oběti nahoru do posvátného okrsku, uviděli výhonek asi délky lokte, vyrašený z pařezu, a oznámili to.

Když byla tato věc ohledně athénské akropole oznámena Řekům u Salamíny, někteří vojevůdci Peloponnésu byli tak zděšeni, že ani nečekali, až se navrhovaná věc rozhodne, nýbrž skočili do svých lodí a natáhli plachty k útěku. Ti, kdo zůstali, se rozhodli, že loďstvo má bojovat o Isthmos. Padla noc, zrušili shromáždění a nastoupili na lodě.

Když se Themistoklés vrátil ke své lodi, Mnésifilos, Athéňan, se ho zeptal, co se rozhodlo. Když se od něj dozvěděl, že se rozhodli plout k Isthmu a bojovat za Peloponés, řekl: „Pokud odejdou od Salamíny, nebudeš už bojovat za jednu zem. Každý si půjde cestou do svého vlastního města a ani Eurybiadés, ani žádný jiný muž je nebude moci zdržet od rozpuštění vojska. Řecko bude zničeno špatným plánováním. Pokud je nějaký způsob, jak bys mohl přesvědčit Eurybiada, aby změnil své rozhodnutí a zůstal zde, jdi a zkus toto rozhodnutí zvrátit."

Tato rada velmi potěšila Themistoklea. Neodpověděl a šel k lodi Eurybiadově. Když tam přišel, řekl, že s ním chce mluvit o věci společného zájmu. Eurybiadés mu dovolil přijít na palubu a říct, co chce. Themistoklés sedl vedle něho a řekl mu vše, co slyšel od Mnésifila, předstíraje, že je to jeho vlastní nápad, a přidávaje mnoho dalších věcí. Nakonec svou prosbou ho přesvědčil, aby vystoupil a svolal vojevůdce k válečné radě.

Když byli shromážděni a dřív než Eurybiadés mohl předložit důvod, proč je svolal, Themistoklés mluvil dlouze v souladu s naléhavostí své žádosti. Zatímco mluvil, korintský vojevůdce Adeimantos, syn Okytův, řekl: „Themistoklé, při hrách ty, kdo začínají před signálem, jsou bíti pruty." Themistoklés jako ospravedlnění řekl: „Ti pozadu žádný věnec neberou."

Odpověděl Korinťanovi mírně a Eurybiadovi neřekl nic z toho, co řekl předtím, jak kdyby odpluli od Salamíny, utekli by různými směry. Bylo by pro něho nemístné obviňovat spojence v jejich přítomnosti. Místo toho se spolehl na jiný argument.

Jak to Themistoklés řekl, Adeimantos Korinťan ho napadl znovu, radil, že muž bez města by měl mlčet a že Eurybiadés by neměl žádat hlas muže bez města. Radil Themistokleovi, aby přispěl svým míněním, až poskytne město – útoče na něho takto, protože Athény byly dobyty a obsazeny. Tentokrát Themistoklés řekl mnoho věcí proti němu a Korinťanům, prohlašujíce, že dokud mají dvě stě vybavených lodí, Athéňané mají jak město, tak zemi větší než jejich, a žádný z Řeků je nemůže odrazit, pokud zaútočí.

Potom obrátil svůj argument k Eurybiadovi, se slovy nestále silnějšími než předtím: „Pokud tu zůstaneš, budeš vznešeným mužem. Pokud ne, zničíš Řecko. Celá naše síla pro válku je v našich lodích, slyš mě tedy. Pokud toto neuděláš, hned seberem své domácnosti a putujeme do Siris v Itálii, která je naše od starodávných časů, a věštby říkají, že tam musíme založit kolonii. Pamatuješ tato slova, až budeš bez takových spojenců."

Když to Themistoklés řekl, Eurybiadés změnil mysl. Myslím, že to udělal hlavně ze strachu, že by Athéňané mohli opustit je, kdyby odpluli k Isthmu. Pokud by Athéňané odešli, zbytek by nebyl rovnocenný nepříteli, a tak udělal volbu zůstat a bojovat.

Po této slovní šarvátce, protože Eurybiadés se tak rozhodl, muži u Salamíny se chystali bojovat, kde byli. Při východu slunce druhého dne bylo zemětřesení na zemi i na moři, a rozhodli se modlit k bohům a svolat syny Aiakovy jako spojence. Když se tak rozhodli, udělali toto: pomodlili se ke všem bohům, zavolali Aianta a Telamóna přijít přímo ze Salamíny a poslali loď na Aiginu pro Aiaka a jeho syny.

Dikaios, syn Theokýdův, athénský vyhnanec, který se stal důležitým mezi Médy, řekl, že v době, kdy byla země Attiky devastována Xerxo-

vým vojskem a v zemi nebyli žádní Athéňané, byl s Démarátem Lakedaimoňanem na Thriasijské rovině a viděl postupovat z Eleusíny mrak prachu, jakoby zvednutý nohama asi třiceti tisíc mužů. Divili se, jací muži by mohli zvedat takový mrak prachu, a hned slyšeli křik. Křik se zdál být „Iakchos" mysterií.

Když Démarátos, neznaje obřady Eleusíny, se ho zeptal, co je příčinou toho zvuku, Dikaios řekl: „Démaráte, není možné, aby královo vojsko nestihla nějaká velká pohroma. Protože je Attika pustá, je zjevné, že tento hlas je božský a přichází z Eleusíny pomoci Athéňanům a jejich spojencům. Pokud sestoupí na Peloponés, král sám a jeho vojsko na pevnině jsou v nebezpečí. Pokud se však obrátí k lodím u Salamíny, král bude v nebezpečí ztráty svého loďstva. Každý rok Athéňané slaví tento svátek Matce a Dceři, a kterýkoli Athéňan nebo jiný Helén, kdo si přeje, je zasvěcen. Hlas, který slyšíš, je ‚Iakchos', který při tomto svátku volají."

Na to Démarátos odpověděl: „Mlč a nikomu to neříkej. Pokud se tato tvá slova dostanou ke králi, přijdeš o hlavu, a ani já, ani žádný jiný muž tě nebudeme moci zachránit. Buď tedy tichý. Bohové se postarají o vojsko."

Tak radil, a po prachu a křiku přišel mrak, který se zvedl do výšky a odplul k Salamíně, k táboru Řeků. Tak pochopili, že Xerxovo loďstvo bude zničeno. Dikaios, syn Theokýdův, toto vyprávěl, odvolávaje se na Démaráta a jiné jako svědky.

Když ti stacionární u Xerxova loďstva viděli lakonskou pohromu u Thermopyl, přešli z Trachidy do Histiaie, čekali tři dny, a potom pluli skrze Euripos. Ve dalších třech dnech byli u Falera, athénského přístavu. Myslím, že nemenší počet vpadl do Athén po zemi a moři, než přišel k Sepii a Thermopylám. Ty zabité bouří, u Thermopyl a v námořních bitvách u Artemisia, kompenzuji těmi, kdo ještě nenásledovali krále: Méliány, Dóry, Lokry a celou sílu Boiótie kromě Thespijců a Platajců, i Karysťany, Androvany, Téňany a všechny ostatní ost-

rovany, kromě pěti měst, jejichž jména jsem předtím zmínil. Čím dál do Řecka Peršan postupoval, tím víc národů ho následovalo.

Všichni tito přišli do Athén kromě Pariánů. Pariáné zůstali v Kythnu, dívajíce se, jak válka dopadne. Když ostatní dorazili k Faleru, Xerxés sám sešel k lodím, chtíc se smísit s námořníky a slyšet jejich mínění. Přišel a sedl si na trůn, a přítomni na jeho pozvání byli tyrani všech lidů a vůdcové sborů z loďstva. Sedli si podle cti, kterou král každému z nich udělil, nejprve král Sidónu, pak král Týru, pak ostatní. Když seděli v pořádku jeden po druhém, Xerxés poslal Mardonia, aby každého vyzkoušel, zda mají bojovat po moři.

Mardonios obešel, vyptávaje se, počínajíc Sidónským, a všichni ostatní byli jednotní, radili bojovat po moři. Jen Artemisia odpověděla jinak: řekla Xerxovi, aby šetřil své lodě a nebojoval po moři. Řekové jsou silní na moři a vojsko je vyčerpá nebo donutí odejít. Pozemní cesta na Peloponés je snadná. Pokud bude bojovat po moři, mohl by přijít o loďstvo.

Když to řekla Mardoniovi, všichni, kdo byli Artemisii dobře nakloněni, naříkali nad jejími slovy. Mysleli, že od krále utrpí nějaké zlo, protože radila proti boji po moři. Ti, kteří jí záviděli, protože dostávala čest mezi hlavami všech spojenců, byli rádi za její odpověď, mysleli, že bude zabita. Když však byly rady oznámeny Xerxovi, byl Artemisiiným míněním velmi potěšen. Pokládal ji za znamenitého charakteru. Nyní ji chválil ještě víc. Přesto nařídil, aby většina byla uposlechnuta. Věřil totiž, že u Euboje bojovali úmyslně špatně, protože tam nebyl on. Tentokrát udělal přípravy, aby se díval na bitvu osobně.

Když byl dán rozkaz vyplout do moře, nastavili plachty k Salamíně a klidně se sešikovali v linii. Nezbylo dost světla, aby mohli bojovat, a tak udělali přípravy na druhý den. Strach a hrůza se zmocnily Řeků, zvláště těch z Peloponésu. Báli se, protože byli umístěni v Salamíně a chystali se bojovat po moři za zem Athéňanů, a kdyby byli poraženi, byli by chyceni na ostrově a oblehnuti, s nehlídanou vlastní zemí.

Oné noci začalo pozemní vojsko cizozemců pochodovat k Peloponésu. Přesto se použila každá možná opatření, aby cizozemcům zabránilo vpadnout po pevnině. Jakmile se Peloponnésané dozvěděli, že Leónidás a jeho muži u Thermopyl jsou mrtví, běželi dohromady ze svých měst a zaujali svou pozici u Isthmu. Jejich vojevůdcem byl Kleombrotos, syn Anaxandridův, bratr Leónidův.

Když byli v pozici u Isthmu, zbořili skirónskou cestu a potom, po poradě v radě, postavili zeď přes Isthmos. Protože jich byly desetitisíce a každý pracoval, úkol se dokončil, protože přinášeli kameny, cihly, klády a koše plné písku. V žádnou chvíli dne ani noci ti, kdo tam pochodovali, od své práce neodpočívali.

Toto byli Řekové, kteří vytáhli hromadně k Isthmu: Lakedaimoňané a všichni Arkaďané, Elejci, Korinťané, Sikyoňané, Epidauřané, Fliuntiané, Troizéňané a Hermioňané. Toto byli ti, kteří vytáhli a báli se o Řecko v jeho nebezpečí. Zbytek Peloponnésanů se nestaral o nic, i když olympiádské a karnejské svátky byly nyní pryč.

V Peloponésu bydlí sedm národů. Dva z nich jsou původní a jsou nyní usazeni v zemi, kde žili za starých dnů: Arkaďané a Kynurové. Jeden národ, Achajský, nikdy neopustil Peloponés, opustil však svou vlastní zem a bydlí v cizí zemi. Čtyři zbývající národy ze sedmi jsou přistěhovalci: Dóři, Aitolové, Dryopi a Lemniané. Dóři mají mnoho slavných měst, Aitolové jen Élidu, Dryopi Hermionu a Asinu, Lemniané všechny Paroreaty. Kynurové jsou původní a zdají se být jediní Iónové, ale byli dórizováni časem a argejskou vládou.

Ti u Isthmu byli zahrnuti v tak veliké práci, protože vše, co měli, bylo v sázce, a neočekávali, že by lodě získaly vznešenost. Ti u Salamíny slyšeli o jejich pracech, ale stále byli plní hrůzy, obávajíce se ne o sebe, ale o Peloponés. Nějakou dobu každý muž tiše mluvil se svým sousedem, divíce se Eurybiadově pošetilosti. Nakonec to vyšlo veřejně najevo. Drželi shromáždění a mluvili dlouze o stejných věcech jako předtím: někteří říkali, že musejí odplout do Peloponésu a riskovat

bitvu za tu zem, ne zůstat a bojovat o zajatou zem. Ale Athéňané, Aiginéti a Megařané říkali, že musejí zůstat a bránit se.

Když Peloponnésané přehlasovávali Themistoklea, Themistoklés tajně opustil shromáždění a poslal muže lodí k médskému loďstvu, po tom co mu dal pokyny, co má říct. Jeho jméno bylo Sikinnos, byl Themistokleův služebník a vychovatel jeho synů. Později ho Themistoklés zapsal jako Thespijce, když Thespijci přijímali občany, a učinil ho bohatým penězi.

Nyní tedy přišel lodí a řekl vojevůdcům cizozemců: „Athénský vojevůdce mě poslal bez vědomí ostatních Řeků. Je na straně krále a dává přednost tomu, aby vaše věci převažovaly, ne řecké. Mám vám říci, že Řekové jsou zděšeni a plánují útěk. Nyní můžete vykonat nejkrásnější čin ze všech, pokud jim nedovolíte uniknout. Nemají všichni stejný úmysl, a nebudou se vám už stavět. Místo toho uvidíte je bojovat proti sobě, ti, kdo jsou na vaší straně, proti těm, kdo nejsou." Když jim to naznačil, odjel.

Pokládaje poselství za věrohodné, nejprve vysadili mnoho Peršanů na ostrůvek Psyttalei, který leží mezi Salamínou a pevninou. Když byla půlnoc, přivedli své západní křídlo v kruhu k Salamíně, a ti stacionární u Keu a Kynosúry také vypluli, obsazujíce celý průchod až k Múnichii svými loděmi. Spustili své lodě tímto způsobem, aby Řekové neměli únik: budou chyceni u Salamíny a zaplatí pokutu za bitvy u Artemisia. Účelem jejich vysazení Peršanů na ostrůvek zvaný Psyttalea byl tento: když bitva proběhne, hlavně tam budou muži a vraky vymeteni na břeh, ostrov totiž ležel v cestě hrozící bitvy. Peršané budou moci zachránit některé z těch, kteří budou vymetení, a druhé zabít. Toto dělali v mlčení ze strachu, aby je nepřátelé neslyšeli, dělaje své přípravy v noci bez spánku.

Nemohu říkat proti věštbám, že nejsou pravdivé, a nechci se je snažit zpochybnit, když mluví zřejmě. Podívejte se na toto:

„Když posvátný mys zlatomečové Artemis
a Kynosúru u moře přemostí loděmi,
po vyplenění zářivých Athén v bláhové naději,
božská Spravedlnost uhasí mocnou Pýchu, syna Zpupnosti,
dychtivou straš, mysle sežrat vše.
Bronz se střetne s bronzem, a Arés
zbarví moře krví. K Řecku den svobody
daleko hledící Zeus a vznešené Vítězství přinese."

Uvažujíce o tomto, netroufám si říci nic proti Bakidovi ohledně věštb, když mluví tak zřejmě, ani s tím nebudu souhlasit od jiných.

Mezi vojevůdci u Salamíny byl prudký spor. Ještě nevěděli, že je cizozemci obklíčili svými loděmi, předpokládajíce, že jsou stále v linii, kde je viděli ve dne.

Jak se vojevůdci přeli, Aristeidés, syn Lysimachův, Athéňan, přešel z Aiginy. I když byl lidem ostrakován, dozvěděl jsem se po otázce o jeho charakteru, že byl nejlepším a nejspravedlivějším mužem v Athénách. Tento muž přišel na shromáždění a zavolal Themistoklea ven, i když mu nebyl přítelem, nýbrž hořkým nepřítelem. Kvůli velikosti nynějších neštěstí úmyslně zapomněl na to vše a zavolal ho ven, chtíc s ním mluvit.

Už slyšel, že ti z Peloponésu jsou dychtiví vyplout k Isthmu. Když Themistoklés vyšel ven, řekl: „Při všech příležitostech, a zvláště teď, náš spor musí být o to, kdo z nás udělá víc pro naši vlast. Říkám, že je pro Peloponnésany stejné mluvit mnoho nebo málo o odplutí odtud. Viděl jsem totiž na vlastní oči, že i kdyby Korinťané a sám Eurybiadés chtěli, nemohli by uniknout. Jsme obklíčeni nepřítelem. Jdi dovnitř a naznač jim toto."

Themistoklés odpověděl: „Tvoje výzva je nejužitečnější a přinášíš dobré zprávy. Přišel jsi jako očitý svědek právě toho, co jsem chtěl, aby se stalo. Věz, že já jsem příčinou toho, co Médové dělají. Když Ře-

kové nechtěli dobrovolně vstoupit do bitvy, bylo nutné je donutit proti jejich vůli. Protože přinášíš dobré zprávy, řekni jim je sám. Pokud řeknu tyto věci já, budou si myslet, že jsem si to vymyslel, a nebudou věřit, že cizozemci dělají toto. Jdi dovnitř sám a dej jim vědět, jak to stojí. Bylo by nejlepší, kdyby ti věřili, až jim to řekneš, pokud ale tyto věci shledají nevěrohodné, pro nás to je stejné. Nebudou moci utéci, pokud jsme skutečně obklíčeni ze všech stran, jak říkáš."

Aristeidés šel dovnitř a řekl jim, že přišel z Aiginy a sotva se dostal přes blokádu, když vyplul, protože celý řecký tábor byl obklíčen Xerxovými loděmi. Radil jim, aby se připravili se bránit. Řekl to a odešel. Opět mezi nimi vznikl spor. Většina vojevůdců nevěřila zprávě.

Zatímco byli stále ovládáni nedůvěrou, přijela triréma ténijských zběhlíků, kterou vedl Panaitios, syn Sósimenův, a přinesli celou pravdu. Za tento čin byli Ténijci vyryti na trojnožce v Delfách s těmi, kdo přemohli cizozemce. S touto lodí, která zběhla u Salamíny, a lemnijskou, která zběhla dříve u Artemisia, dosáhlo řecké loďstvo svého plného počtu tří set osmdesáti lodí, přišlo totiž o dvě lodě na dva.

Když shledali ténijská slova hodnými víry, Řekové se připravovali bojovat po moři. Jak zablýskl úsvit, drželi shromáždění bojových mužů a Themistoklés dal nejlepší projev mezi ostatními. Celý jeho proslov zahrnoval porovnání lepších a horších prvků v lidské přirozenosti a lidském stavu. Zakončil svou řeč radou, aby si vybrali to lepší z nich, pak dal rozkaz nastoupit na lodě. Právě jak nastupovali, dorazila triréma, která šla za syny Aiakovy, z Aiginy.

Potom Řekové vypluli se všemi svými loděmi, a jak byli ve vodě, cizozemci je hned napadli. Zbytek Řeků začal couvat a snažil se vytáhnout své lodě na břeh, ale Ameinias z Pallény, Athéňan, zaútočil a narazil do lodě. Když se jeho loď zamotala a posádka ji nemohla uvolnit, ostatní přišli pomoci Ameiniovi a zapojili se do bitvy. Athéňané říkají, že boj po moři začal takto, ale Aiginéti říkají, že loď, která byla poslána na Aiginu po syny Aiakovy, byla ta, co začala. Vypráví se také, že se jim

ukázal fantom ženy, která křičela rozkazy dost hlasité, aby je slyšelo celé řecké loďstvo, káraje je nejprve: „Mužové posedlí, jak dlouho budete ještě couvat?"

Foiničané byli sešikováni proti Athéňanům, drželi západní křídlo k Eleusíně. Proti Lakedaimoňanům byli Iónové, na východním křídle k Pireu. Někteří z nich bojovali špatně podle Themistokleových pokynů, ale většina ne. Mohu uvést jména mnoha kapitánů, kteří zajali řecké lodě, ale nebudu žádné zmiňovat kromě Theomestora, syna Androdamova, a Fylaka, syna Histiaiova, oba Samiané. Zmiňuji jen tyto, protože Theomestor byl jmenován tyranem Samu Peršany za tento čin, a Fylakos byl zapsán jako dobrodinec krále a dostal mnoho země.

Toto bylo s nimi. Většina lodí u Salamíny však byla potopena, některé zničeny Athéňany, některé Aiginéty. Protože Řekové bojovali uspořádaně v linii, cizozemci však už nebyli v pozici a nic nedělali s rozmyslem, mělo to dopadnout, jak to dopadlo. Přesto byli toho dne stateční, mnohem statečnější, než byli u Euboje. Všichni totiž projevili zápal ze strachu před Xerxem, každý si myslíce, že se král dívá na něho.

Nemohu říci přesně, jak každý z ostatních cizozemců nebo Řeků bojoval, toto se však stalo Artemisii a získalo jí ještě vyšší vážnost u krále: když byla celá královská strana ve zmatku, v té chvíli Artemisiinu loď pronásledovala attická loď. Nemohla uniknout, jiné spojenecké lodě byly totiž před ní a její byla nejblíže nepříteli. A tak se rozhodla udělat něco, co jí vlastně prospělo: jak byla pronásledována attickou lodí, zaútočila a narazila do spojenecké lodě, s kalyndskou posádkou a samotným Damasithymem, králem Kalynďanů, na palubě.

Nemohu říci, zda s ním měla nějaký spor, když byli ještě u Hellespontu, nebo zda to udělala úmyslně, nebo zda jí loď Kalynďanů padla do cesty náhodou. Když ale do ní narazila a potopila, měla štěstí dvou výhod. Když kapitán attické lodi viděl, že narazila do lodi s cizozemskou posádkou, rozhodl, že Artemisiina loď je buď řecká, nebo zběhlí-

kem od cizozemců, bojujícím pro ně, a tak se odvrátil, aby se vypořádal s jinými.

Takto se jí stalo uniknout a nebýt zničena, a zároveň se stalo, že škodlivá věc, kterou udělala, jí získala výjimečnou vážnost u Xerxa. Vypráví se, že král, jak se díval na bitvu, viděl její loď narazit do jiné, a jeden z přihlížejících řekl: „Pane, vidíš, jak dobře Artemisia zápasí v soutěži a jak potopila nepřátelskou loď?" Když se zeptal, zda ten čin byl skutečně Artemisiin, potvrdili to, znajíce spolehlivě značení její lodi, a předpokládali, že zničená loď byla nepřátelská. Všechno to, jak jsem řekl, se stalo, aby jí přineslo štěstí, a také to, že z kalyndské lodě nikdo nepřežil, aby ji obvinil. Vypráví se, že Xerxés odpověděl na to, co mu bylo řečeno: „Moji muži se stali ženami a moje ženy muži." Říkají, že toto Xerxés řekl.

V tomto zápase zemřel vojevůdce Ariabignés, syn Dareiův a bratr Xerxa. Mnoho dalších slavných mužů Peršanů, Médů a jiných spojenců také zemřelo, ale jen pár Řeků, protože uměli plavat. Ti, jejichž lodě byly potopeny, přeplavali k Salamíně, pokud nebyli zabiti v akci. Mnoho cizozemců se však utopilo v moři, protože neuměli plavat. Nejvíc lodí bylo potopeno, když ti vepředu se obrátili k útěku, protože ti sešikovaní vzadu, jak se snažili jet vpřed se svými loděmi, aby i oni mohli předvést nějaký čin pro krále, naráželi do svých vlastních lodí při útěku.

Stalo se také v tomto zmatku, že někteří Foiničané, jejichž lodě byly zničeny, přišli ke králi a obvinili Ióny ze zrady, se slovy, že to bylo jejich jednáním, že se lodě ztratily. Dopadlo tak, že iónští vojevůdci nebyli zabiti, a ti Foiničané, kteří je pomluvili, byli odměněni, jak ted ukážu. Zatímco ještě mluvili, samothráská loď narazila do attické. Attická loď se potopila, a aigineta přišla a potopila samothráckou, ale Samothrákové, kteří házejí kopí, pelsali zasahovali svými střelami a odrazili bojovníky z lodě, která potopila jejich, nastoupili na ni a chytili ji. To zachránilo Ióny. Ve svém hlubokém rozhorlení Xerxés

obviňoval každého. Když viděl Ióny, jak vykonávají tento veliký čin, obrátil se k Foiničanům a nařídil, aby jim byly useknuty hlavy, aby ti, kdo jsou nízcí, nepomlouvali muže vznešenější. Kdykoli Xerxés, jak seděl pod horou naproti Salamíně, zvanou Aigaleos, uviděl jednoho ze svých mužů vykonat nějaký čin v bitvě, zeptal se, kdo to udělal, a jeho písaři zapsali jméno kapitána s jeho otcem a městem bydliště. Přítomnost Ariaramna, Peršana a přítele Iónů, ještě více přispěla k této pohromě Foiničanů. Takto se vypořádali s Foiničany.

Cizozemci byli obráceni na útěk a snažili se uniknout plutím k Faleru, ale Aiginéti na ně číhali v průlivu a potom provedli činy hodné vyprávění. Athéňané ve zmatku ničili ty lodě, které buď odolávaly, nebo se snažily uniknout. Aiginéti ty, které vyplouvaly z průlivu. Kdokoli unikl Athéňanům, vrazil přímo do Aiginétů.

Lodě Themistokleova, jak pronásledoval loď, a Polykritova, syna Kriova, Aiginéta, se potom setkaly. Polykritos narazil do sidónské lodi, té, co zajala aiginetskou loď, která hlídala u Skiathu. Na ní byl Pytheas, syn Ischenoův, ten, kterému se Peršané divili, když byl těžce raněn, a drželi ho na palubě své lodi kvůli jeho ctnosti. Tato sidónská loď, nesoucí ho s Peršany, byla nyní zajata, takže Pytheas se vrátil bezpečně na Aiginu. Když Polykritos uviděl attickou loď, poznal ji podle značení vlajkové lodi, a zavolal na Themistoklea, posmíval se mu a vyčítal mu kvůli medismu Aiginétů. Po narazění do nepřátelské lodi Polykritos vrhl tyto urážky na Themistoklea. Cizozemci, jejichž lodě byly ještě celé, utekli a dorazili k Faleru pod krytím pozemního vojska.

V této bitvě Řekové s pověstí nejudatnějších byli Aiginéti, pak Athéňané. Mezi jedinci byli Polykritos Aigineta a Athéňané Eumenés z Anagyrunta a Ameinias z Pallény, ten, který pronásledoval Artemisii. Pokud by věděl, že je na té lodi, neustal by před buď zajetím lodi, nebo samo zajetím. Takové byly rozkazy dané athénským kapitánům, a byla nabídnuta odměna deseti tisíc drachem pro toho, kdo ji chytí zaživa,

protože byli pobouřeni, že žena válčí proti Athénám. Ale ona unikla, jak jsem řekl dříve, a ostatní, jejichž lodě přežily, byli také u Falera.

Athéňané říkají, že když se lodě zapojily do bitvy, korintský vojevůdce Adeimantos, zasažen zděšením a hrůzou, natáhl plachty a utekl. Když Korinťané viděli, jak jejich vlajková loď utíká, odešli stejným způsobem. Ale když ve svém útěku byli naproti posvátnému okrsku Athény Skiry na Salamíně, božským vedením je potkala loď. Zdálo se, že ji nikdo neposlal, a Korinťané nic nevěděli o věcech loďstva, když se přiblížila.

Pokládají tu věc za týkající se bohů, protože když se loď přiblížila k lodím, lidé na lodi řekli: „Adeimante, obrátil jsi své lodě k útěku a zradil jsi Řeky, ale oni přemáhají své nepřátele k splnění svých modliteb za vítězství." Adeimantos jim nevěřil, když to řekli, a tak mluvili znovu, se slovy, že mohou být vzati jako rukojmí a zabiti, pokud by nebylo vidět, že Řekové vítězí. Tak on a ostatní obrátili lodě a přišli k loďstvu, ale bylo po všem. Athéňané šířili tuto pověst o nich, ale Korinťané vůbec nesouhlasí a pokládají se za jedny z předních v bitvě. Zbytek Řecka jim to dosvědčuje.

Aristeidés, syn Lysimachův, Athéňan, kterého jsem před chvílí zmínil jako udatného muže, udělal toto v zmatku, který vznikl u Salamíny: vzal mnoho ozbrojených mužů, kteří byli sešikováni podél břehu Salamíny, přivedl je přes vodu a vylodil je na ostrově Psyttalei, a zabili všechny Peršany, kteří byli na tom ostrůvku.

Když byla bitva přerušena, Řekové táhli k Salamíně tolik vraků, kolik jich tam ještě bylo, a drželi připravené pro další bitvu, předpokládajíce, že král může ještě využít své přežívající lodě. Západní vítr chytil mnoho vraků a odnesl je ke břehu v Attice zvanému Kolias. Takže se splnila nejen celá zbytek věštby, kterou Bakis a Músaios o této bitvě mluvili, ale také co bylo mnoho let předtím řečeno ve věštbě Lysistratem, athénským věštcem, ohledně vraků odnesených tam ke břehu. Jeho význam unikl všem Řekům:

„Koliánské ženy budou vařit vesly."

To se mělo stát, až král odpochoduje pryč.

Když Xerxés pochopil pohromu, která se stala, obával se, že by někteří Iónové mohli poradit Řekům, pokud sami na to nemyslí, aby pluli k Hellespontu a zničili mosty. Byl by v Evropě lapen v nebezpečí zničení, a tak se rozhodl k útěku. Nechtěl být zpozorován Řeky ani vlastními muži, a tak se pokusil postavit přes vodu k Salamíně hráz, spojiv foinické nákladní lodě, aby byly jak mostem, tak zdí, a dělal přípravy, jakoby chtěl bojovat další námořní bitvu. Všichni, kdo ho viděli to dělat, sebevědomě předpokládali, že má plně v úmyslu zůstat a bojovat. Nic z toho však neuniklo Mardoniovi, který měl největší zkušenost s královými záměry. Zatímco toto vše dělal, Xerxés poslal posla do Persie oznámit pohromu.

Zatímco toto Xerxés dělal, poslal posla do Persie se zprávou o svém nynějším neštěstí. Není nic smrtelného, co by vykonalo cestu rychleji než tito poslové, díky dovednému úskoku Peršanů. Vypráví se, že kolik dní je v celé cestě, tolik je mužů a koní, kteří stojí podél cesty, každý kůň a muž v intervalu jednodenní cesty. Tyto nezastaví ani sníh, déšť, horko ani tma od vykonání jejich stanovené cesty s plnou rychlostí. První jezdec předá svůj náklad druhému, druhý třetímu, a odtud přechází z ruky do ruky, i jako v řeckém pochodňovém závodě na počest Héfaista. Tato jízda-pošta se v Persii nazývá „angareion".

Když první zpráva přišla do Sús, se slovy, že Xerxés vzal Athény, dala takovou radost Peršanům, kteří zůstali doma, že posypávali všechny cesty myrtovými ratolestmi, pálili kadidlo a oddali se obětním hostinám a veselí. Druhá však, přicházející v patách první, je tak zmátla, že si všichni trhali tuniky a plakali a naříkali bez přestávky, pokládajíce Mardonia za vinného. Nebyl to tak smutek za jejich lodě, co dělali, jako obava o samotného Xerxa.

Takový byl stav Peršanů celou tu dobu, až příchod Xerxa to ukončil. Mardonios, vida, že je Xerxés velmi sklíčený kvůli boji po moři a pode-

zřívaje, že chystá útěk z Athén, myslel si, že bude potrestán za to, že přemluvil krále k pochodu proti Řecku, a že je pro něj lepší riskovat šanci buď porobit Řecko, nebo zemřít čestně, zapojen do vznešené věci. Jeho naděje se však spíše kloní k porobě Řecka. Když to vše vzal v úvahu, udělal tento návrh:

„Pane, nermuťte se a nebuď velmi zarmoucen tím, co se nám stalo. Ne na věcech ze dřeva nás věc závisí, nýbrž na mužích a koních. Mimoto není nikdo mezi těmito muži, kdo si myslí, že nyní získal korunní vítězství a vystoupí z lodi, aby se ti postavil – ne, ani nikdo z této pevniny. Ti, kdo nám odporovali, zaplatili pokutu.

Pokud si tedy přeješ, pojďme hned napadnout Peloponés, nebo pokud se ti líbí počkat, i to můžeme udělat. Neklesni duchem, Řekové totiž nemají jak uniknout vině za své dřívější a pozdější činy a před tím, aby se stali tvými otroky. Nejlepší je, abys udělal, jak jsem řekl. Pokud ses rozhodl vést své vojsko pryč, i tak mám jiný plán. Nedělej, králi, Peršany terčem posměchu Řeků. Pokud jsi utrpěl škodu, není to vinou Peršanů. Ani nemůžeš říct, že jsme kdekoli udělali méně, než by udělali odvážní muži. Pokud to udělali Foiničané, Egypťané, Kypřané a Kilikové, nejsou to Peršané, kdo má podíl na této pohromě. A tak, protože Peršané nejsou nijak vinni, dej se vést mnou. Pokud ses rozhodl nezůstat, pochoduj domů s větší částí svého vojska. Je na mně porobit a vydat Řecko tobě se třemi sty tisíci tvého voje, které si vyberu."

Když to Xerxés slyšel, byl tak šťastný a radostný, jak jen muž v jeho situaci může být, a řekl Mardoniovi, že mu odpoví po rozvaze, který ze dvou plánů bude následovat. Když se radil s těmi Peršany, které svolal, rozhodl se poslat také pro Artemisii, protože viděl, že ona sama na dřívějším sezení rozpoznala, co bylo nejlepší udělat.

Když Artemisia přišla, Xerxés přikázal všem ostatním odejít, perským rádcům i strážím, a řekl jí: „Je to Mardoniova rada, kterou mám zde následovat a napadnout Peloponés, pro Peršany, říká, a pozemní

vojsko nejsou vinni naší pohromou. O tom by rádi podali důkaz. A tak mi radí udělat toto, nebo nabízí vybrat tři sta tisíc mužů z vojska a vydat Řecko mně porobené, zatímco já sám bych podle jeho rady pochodoval domů se zbytkem voje. Nyní se tě ptám, protože jsi mě správně radila proti pozdnímu boji po moři, poraď mě, co by bylo pro mě nejlepší udělat z těchto dvou věcí."

Když byla žádána o radu, odpověděla: „Je obtížné, králi, odpovědět na tvou prosbu o radu tím, že řekni, co je nejlepší. Ale v nynějším obratu věcí si myslím, že nejlepší je, abys pochodoval zpět, a aby Mardonios, pokud si přeje a slibuje udělat, jak říká, byl ponechán zde s těmi, které si přeje. Pokud podmaní vše, co nabízí podmanit, a vzkvétá ve svém záměru, úspěch, pane, je tvůj, protože to budou tvoji služebníci, kdo to vykonají. Pokud však, naopak, věc dopadne v rozporu s Mardoniovým očekáváním, není to velká pohroma, dokud ty a celá tvá domácnost jsou v bezpečí. Dokud ty a členové tvé domácnosti jsou v bezpečí, mnohokrát bude muset Řekové bojovat o své životy. Co se týká Mardonia, pokud ho postihne nějaká pohroma, nijak to nezáleží. Ani žádné vítězství Řeků nebude skutečným vítězstvím, když zabijí jen tvého služebníka. Ty budeš pochodovat domů po spálení Athén, což bylo celým účelem tvé výpravy."

Artemisiina rada Xerxa potěšila. Stalo se totiž, že mluvila to, co měl sám v mysli. Vlastně si myslím, že by nezůstal, i kdyby mu to všichni muži a ženy radili – tak byl v panice. Když tedy poděkoval Artemisii, poslal ji pryč, aby vzala jeho syny do Efesu, měl totiž s sebou několik nemanželských synů.

S těmito syny poslal Hermotima jako opatrovníka. Tento muž byl rodem z Pedasy a byl nejctěnějším ze všech jeho eunuchů. Lidé z Pedasy žijí nad Halikarnassem. Mezi těmito lidmi se stává toto: když se má něco nepříznivého stát těm, kdo žijí kolem jejich města, kněžka Athény tehdy vyroste velký vous. Toto se jim už stalo dvakrát.

Hermotimos, který pocházel z Pedasy, získal plnější pomstu za křivdu na něm spáchanou než kterýkoli muž, kterého známe. Když byl zajat nepřáteli a byl vystaven k prodeji, byl koupen jedním Paniónem z Chiosu, mužem, který si zařídil obživu z nejhorších praktik. Získával krásné chlapce a kastroval je, a přinášel je do Sard a Efesu, kde je prodával za velkou cenu. Cizozemci totiž cení eunuchy víc než dokonalé muže, kvůli plné důvěře, kterou v ně mají. Mezi mnoha, které Panión kastroval, byl Hermotimos. Ten však nebyl zcela nešťastný. Byl přinesen ze Sard spolu s jinými dary králi, a jak čas plynul, stál ve Xerxově přízni výš než jakýkoli jiný eunuch.

Zatímco byl král v Sardách a připravoval se vést své perské vojsko proti Athénám, Hermotimos přišel z nějaké věci dolů do té části Mýsie, kterou obývají Chiané a která se nazývá Atarneus. Tam našel Panióna. Pochopiv, kdo to je, dlouho a přátelsky s ním konverzoval, se slovy, že jemu dluží všechen tento úspěch, a slíbil, že ho vrátí úspěšným, pokud by přivedl svou domácnost a bydlel tam. Panión jeho nabídku rád přijal a přivedl své děti i ženu.

Když měl Hermotimos muže a celou jeho domácnost ve své moci, řekl mu: „Řekni mi, ty, co jsi si vybudoval obživu z nejhoršího obchodu na zemi, jakou škodu jsem já nebo některý z mých předků udělal tobě nebo tvým, že jsi mě udělal ne mužem, ale věcí ničím? Myslel jsi, bezpochyby, že bohové nebudou mít znalost tvých dřívějších praktik, ale jejich spravedlivý zákon tě přivedl za tvé zločinné činy do mých rukou. Nyní budeš dobře spokojen s plností té spravedlnosti, kterou na tobě vykonám."

S těmito slovy výtky přivedl Paniónovy syny před něho a donutil ho kastrovat všechny čtyři – své vlastní děti. To Panión byl donucen udělat. Když to udělal, synové byli donuceni kastrovat svého otce. Takto byl tedy Panión dohnán pomstou v rukou Hermotima.

Když dal své syny do péče Artemisie, aby je nesla do Efesu, Xerxés zavolal Mardonia a dal mu vybrat si, koho chce z vojska, a splnit svá

slova, pokud úsilí stačí. Tak daleko věci šly toho dne. V noci však admirálové na králův rozkaz vypluli z Falera a mířili k Hellespontu opět s plnou rychlostí, aby hlídali mosty pro králův průchod. Když se cizozemci přiblížili k „pásu" na své cestě, mysleli si, že některé malé mysy, které zde vyčnívají z pevniny, jsou lodě, a utíkali daleko. Když se nakonec dozvěděli, že to nejsou lodě, nýbrž mysy, dali se dohromady a pokračovali v cestě.

Když byl den, Řekové viděli, že pozemní vojsko zůstává tam, kde bylo, a předpokládali, že i lodě jsou u Falera. V domnění, že bude boj po moři, chystali se bránit. Když se však dozvěděli, že lodě jsou pryč, hned se rozhodli k pronásledování. Pronásledovali Xerxovo loďstvo až k Androsu, ale nepodařilo se jim ho spatřit. Když přišli na Andros, drželi tam radu.

Themistoklés deklaroval své mínění, že by měli držet kurz skrze ostrovy, a po pronásledování lodí, plout dále k Hellespontu zlomit mosty. Eurybiadés však nabídl opačné mínění, se slovy, že zlomit mosty by byla největší škoda, kterou by mohli Řecku udělat. „Pokud je totiž Peršan odříznut a donucen zůstat v Evropě," řekl, „pokusí se nebýt neaktivní. Toto bude dělat, protože pokud zůstane neaktivní, nemůže věc prospívat ani najít způsob návratu domů. Jeho vojsko však zahyne hladem. Pokud na druhou stranu je podnikavý a aktivní, může se dobře stát, že se k němu připojí každé město a národ v Evropě, buď dobytím, nebo předtím, úmluvou. Potom bude žít z jakýchkoli ročních plodů země, které Řecko plodí. Já si však myslím, že Peršan nezůstane v Evropě po své porážce v boji po moři. Dovolme mu uniknout do své vlastní země. Odtud ať je to ta země, ne naše, co je v sázce ve válce."

S tímto míněním i ostatní peloponnéští admirálové souhlasili.

Xerxovo prchání

Když Themistoklés pochopil, že nemůže přemluvit většinu, aby plula k Hellespontu, obrátil se k Athéňanům – protože nejvíc byli znepokojeni unikajícím Peršanem a byli odhodláni, i kdyby ostatní nechtěli, plout k Hellespontu i sami – a oslovil je takto:

„Toto jsem často viděl na vlastní oči a slyšel ještě častěji, totiž že poražení muži, když jsou dohnáni do kouta, se vzpamatují a napraví svou dřívější nehodu. A tak vám říkám – protože dlužíme našemu šťastnému obratu sami sebe i Řecko a zahnali jsme tak mocnou tlupu nepřátel – nenásledujme muže, kteří utíkají, protože to nejsme my, kdo získal toto vítězství, nýbrž bohové a hrdinové, kteří pokládali Asii i Evropu za příliš velkou říši pro jednoho muže, aby jí vládl, a to muže zločinného a bezbožného, který zacházel stejně s chrámy i kostmi, pálil a převracel sochy bohů – ano, a muže, který bičoval moře a házel do něho okovy. Protože však s námi je nyní dobře, zůstaňme ted v Řecku a mysleme na sebe a své domácnosti. Obnovme své domy a buďme pilní v setí, až cizozemce zcela zaženeme. Potom, až přijde další jaro, vypluneme k Hellespontu a Iónii."

Toto řekl se záměrem získat si něco u Peršana, aby mohl mít útočiště, kdyby kdy něco utrpěl rukou Athéňanů – a přesně to se vskutku stalo.

Tak mluvil Themistoklés se záměrem klamat, a Athéňané ho poslechli. Protože byl vždy pokládán za moudrého, a nyní se ukázal být jak moudrým, tak prozíravým, byli ochotní poslechnout, cokoli řekl. Když si je získal, Themistoklés hned poslal muže na lodi, kterým mohl

věřit, že neprozradí při žádném výslechu poselství, které jim svěřil, aby ho předali králi. Jeden z nich byl jeho služebník Sikinnos.

Když tito muži přišli do Attiky, zbytek zůstal s lodí, a Sikinnos vystoupil k Xerxovi a řekl: „Themistoklés, syn Neokleův, athénský vojevůdce a ze všech spojenců nejhodnější a nejmoudřejší, mě poslal, abych ti toto řekl: Themistoklés Athénský, ze své touhy ti prokázat službu, zastavil Řeky, když chtěli pronásledovat tvé lodě a zlomit mosty Hellespontu. Nyní tě vyzývá, abys šel svou cestou, nikdo ti nebrání."

S tímto poselstvím se muži vrátili ve své lodi.

Mardonios v Attice; svolání vojska

Když se Alexandros vrátil a řekl mu, co slyšel od Athéňanů, Mardonios vytáhl z Thessálie a vedl své vojsko se vší horlivostí proti Athénám. Vzal s sebou i všechny lidi, do jejichž zemí přišel. Vládci Thessálie nelitovali toho, co už udělali, a byli ještě ochotnější než předtím podporovat jeho pochod. Thorax z Larissy, který dal Xerxovi bezpečný průchod při jeho útěku, nyní bez pokusu o utajení otevřel Mardoniovi průchod do Řecka.

Když však vojsko během pochodu přišlo do Boiótie, Thébané se pokusili zastavit Mardonia, radíce, že nemůže najít zemi vhodnější pro tábor než jejich. Neměl by jít dál, nýbrž zastavit se tam a podmanit celé Řecko bez boje. „Dokud Řekové, kteří dříve byli ve shodě, zůstanou v souladu, bylo by obtížné i pro celý svět je přemoci silou zbraní," řekli Thébané, „pokud však uděláš, jak radíme, bez obtíží budeš pánem všech jejich bitevních plánů. Pošli peníze mužům, kteří mají moc v jejich městech, a tím rozdělíš Řecko proti sobě. Potom se svými straníky, kteří ti pomohou, snadno podmaníš ty, kdo jsou tvými odpůrci."

Takové bylo jejich doporučení, ale on je nenásledoval. Co si přál, bylo vzít Athény ještě jednou. To bylo zčásti z pouhé zvrhlosti, zčásti proto, že chtěl dát najevo králi v Sardách linií signálních ohňů přes ostrovy, že drží Athény. Když však přišel do Attiky, našel město tak opuštěné jako předtím, protože, jak se dozvěděl, většina z nich byla na lodích u Salamíny. Vzal tedy město, ale bez jeho mužů. Mezi tím, co

král vzal to místo, a pozdějším vpádem Mardoniovým uplynulo deset měsíců.

Když Mardonios přišel do Athén, poslal do Salamíny jistého Murichida, muže z Hellespontu, který nesl stejnou nabídku, jakou Alexandros Makedonský přeplavil Athéňanům. Toto poslal podruhé, protože ačkoli už znal nepřátelský úmysl Athéňanů, očekával, že vzdají svou tvrdošíjnost, nyní, když Attika byla kořistí jeho oštěpu a ležela mu na milost.

Z tohoto důvodu poslal Murichida do Salamíny, který přišel před radu a sdělil jim Mardoniovo poselství. Potom Lykidés, jeden z radních, řekl, že se mu zdá nejlepší přijmout nabídku, kterou jim přinesl Murichidés, a předložit ji lidu. To bylo mínění, které prohlásil, bud proto, že byl Mardoniem podplacen, nebo protože se mu plán líbil. Athéňané v radě však byli velmi rozhněvaní. Stejně i ti venku, když se o tom dozvěděli. Udělali kruh kolem Lykida a ukamenovali ho k smrti. Murichidovi z Hellespontu však dovolili odejít bez zranění.

U Salamíny byl velký hluk kolem Lykidovy záležitosti. A když se athénské ženy dozvěděly, co se děje, jedna volajíc druhou a nabádajíc ji následovat, šly z vlastního popudu k Lykidovu domu a ukamenovaly k smrti jeho ženu a jeho děti.

Takto přešli Athéňané na Salamínu. Dokud očekávali, že peloponnéské vojsko přijde jim na pomoc, zůstali v Attice. Když se však Peloponnésané stále déle a déle zdržovali s činem a říkalo se, že vetřelec je už v Boiótii, dopravili všechny své statky mimo nebezpečí a sami přešli na Salamínu. Poslali také posly do Sparty, kteří měli Lakedaimoňany pokárat za to, že dovolili cizozemci vpád do Attiky a nepomohli Athéňanům setkat se s ním v Boiótii. A kteří měli Lakedaimoňanům připomenout sliby, které Peršan udělal Athénám, pokud by změnily strany, a varovat je, že Athéňané vymyslí nějaký způsob záchrany pro sebe, pokud by jim Lakedaimoňané neposlali žádnou pomoc.

Lakedaimoňané v tu chvíli slavili svátek Hyakintha a jejich hlavní starostí bylo dát bohu jeho dar. Mimoto zeď, kterou stavěli na Isthmu, už dostávala své cimbuří. Když athénští poslové dorazili do Sparty, přinášejíce s sebou posly z Megary a z Platají, přišli před efory a stěžovali si na opoždění pomoci.

Když to eforové slyšeli, odkládali odpověď až na druhý den, a opět až na den po tom. Toto dělali deset dní, odkládaje ze dne na den. Mezitím všichni Peloponnésané dělali vše, aby opevnili Isthmos, a téměř úkol dokončili. Nemohu říci s jistotou, proč to bylo, že když Alexandros Makedonský přišel do Athén, Lakedaimoňané trvali na tom, že Athéňané se nesmí přidat na stranu Peršana, kdežto nyní na to vůbec nedbali. Může to být, že s opevněným Isthmem si mysleli, že už nepotřebují Athéňany, kdežto když Alexandros přišel do Attiky, zeď ještě nebyla postavena a oni na ní pracovali ve velkém strachu z Peršanů.

Povaha jejich odpovědi byla následující. Den před konečným slyšením athénské delegace Chileos, muž z Tegey, který měl u Lakedaimoňanů větší autoritu než kterýkoli jiný z jejich hostů, se dozvěděl od eforů vše, co Athéňané řekli. Když to slyšel, jak se vypráví, řekl eforům: „Pánové, pokud jsou Athéňané našimi nepřáteli a cizozemci spojenci, pak i když dáte silnou zeď přes Isthmos, prostředek k vstupu do Peloponésu leží dokořán otevřen Peršanovi. Dejte pozor na to, co říkají, než Athéňané učiní nějaké nové rozhodnutí, které přinese pohromu Řecku."

Toto bylo poradenství, které dal eforům, kteří ho hned vzali k srdci. Bez jediného slova poslům, kteří přišli z měst, nařídili pěti tisícům Sparťanů, aby pochodovali před úsvitem. Sedm helótů bylo přiděleno každému z nich, a dali velení Pausaniovi, synu Kleombrotovu. Místo vůdce patřilo právem Pleistarchovi, synu Leónida, ale ten byl ještě chlapcem, a Pausaniás byl jeho opatrovníkem a bratrancem. Kleombrotos, otec Pausaniův a syn Anaxandridův, už nežil. Po tom, co vedl

vojsko, které stavělo zeď, pryč z Isthmu, žil už jen krátce před svou smrtí.

Důvod, proč Kleombrotos vedl své vojsko pryč z Isthmu, byl, že když obětoval pro vítězství nad Peršanem, slunce ztemnělo na nebesích. Pausaniás si zvolil za kolegu muže ze stejné rodiny, Euryanaxe, syna Dóriewova.

Pausaniovo vojsko tedy odpochodovalo ze Sparty. Jakmile byl den, poslové přišli před efory, bez znalosti té výpravy, a chystali se sami odejít každý na své místo. Když dorazili, řekli: „Vy Lakedaimoňané zůstáváte, kde jste, slavíce své Hyakinthie a plesaje, zanechávaje své spojence opuštěné. Pro křivdu, kterou jim děláte, a pro nedostatek spojenců, Athéňané uzavřou mír s Peršanem, jak jen mohou. Potom, pokud budeme spojenci krále, pochodujeme s ním proti jakékoli zemi, do které nás jeho muži povedou. Tehdy se dozvíte, jaká věc této záležitosti pro vás bude."

V odpovědi na to eforové jim přísahali, že věří, že jejich vojsko je už u Orestheia, pochodujíce proti „cizincům", jak nazývali cizozemce. Nevědouce o tom, poslové se jich dále vyptávali, co to znamená, a tím se dozvěděli celou pravdu. Divili se tomu a spěchali se vší rychlostí za vojskem. S nimi šlo pět tisíc ozbrojenců z lakedaimonských venkovanů.

Bitva u Platají: před bitvou

Po tomto průzkumu ohledně věšteb a Mardoniově vybízení padla noc, a vojska postavila své stráže. Když byla noc daleko pokročilá a zdálo se, že vše je v táborech tiché a muži hluboce spí, v té hodině Alexandros, syn Amyntův, vojevůdce a král Makedoňanů, přijel k athénským předvojům a chtěl mluvit s jejich vojevůdci. Větší část stráží zůstala, kde byla, ale zbytek běžel ke svým vojevůdcům a řekl jim, že z perského tábora přijel jezdec, který nepřidělil žádné jiné slovo, než že si přeje mluvit s vojevůdci, a volal je jménem.

Když to slyšeli, vojevůdci hned šli s muži k předvojům. Když přišli, Alexandros jim řekl: „Muži athénští, dávám vám toto poselství v důvěře jako tajemství, které nesmíte prozradit nikomu kromě Pausania, jinak budete odpovědní za mou zkázu. Vskutku bych vám to neřekl, pokud bych se tolik nestaral o celé Řecko. Já sám jsem starodávným původem Řek, a nerad bych viděl Řecko změnit svou svobodu za otroctví. Říkám vám tedy, že Mardonios a jeho vojsko nemohou dostat předzvěsti podle své libosti z obětí. Jinak byste bojovali dávno předtím. Nyní však je jeho úmysl nedbat na oběti a zaútočit při prvním zablýsknutí úsvitu. Obává se totiž, jak si domýšlím, že vaše počty se stanou ještě většími. Proto vás vyzývám, abyste se připravili, a pokud by Mardonios otálel a neútočil, čekejte trpělivě, kde jste. Má totiž už jen pár dní zásob.

Pokud však tato válka skončí, jak si přejete, pak musíte přemýšlet, jak zachránit i mě z otroctví, který jsem udělal tak zoufalý čin, jako je tento, kvůli Řecku, v mé touze oznámit vám Mardoniův úmysl, aby ci-

zozemci neútočili na vás náhle, dřív, než je očekáváte. Já, kdo mluvím, jsem Alexandros Makedonský."

S tím odjel zpět do tábora a svého stanoviště tam.

Athénští vojevůdci šli na pravé křídlo a řekli Pausaniovi, co slyšeli od Alexandra. Při poselství se Pausaniás zhrozil Peršanů a řekl: „Protože má tedy bitva začít za úsvitu, je nejlepší, abyste vy Athéňané zaujali své místo proti Peršanům a my proti Boióťanům a Řekům, kteří jsou umístěni proti vám. Vy jste totiž bojovali s Médy u Marathónu a znáte je a jejich způsob boje, zatímco my nemáme s těmi muži zkušenost ani znalost. My Sparťané máme zkušenost s Boióťany a Thessaly, ale nikdo z nás nemá zkušenost s Médy. Spíše se tedy vybavíme a vyměníme si místa, vy na toto křídlo a my na levé."

„I my," odpověděli Athéňané, „od chvíle, co jsme viděli Peršany umístěné proti vám, jsme měli v mysli udělat ten návrh, který teď jako první přichází od vás. Obávali jsme se však, že bychom vás tím urazili. Protože jste však vyslovili to přání sami, slyšíme vaše slova velmi rádi a jsme ochotní udělat, jak říkáte."

Protože byli oba spokojeni s tím, vyměnili si místa v řadách při prvním světle úsvitu. Boióťané si toho všimli a oznámili to Mardoniovi. Když to slyšel, hned se pokusil udělat změnu i pro sebe, přesouvaje Peršany proti Lakedaimoňanům. Když Pausaniás pochopil, co se děje, viděl, že jeho jednání bylo objeveno, a vedl Sparťany zpět na pravé křídlo. Mardonios udělal totéž na levé straně svého vojska.

Když byli všichni opět na svých dřívějších místech, Mardonios poslal hlasatele k Lakedaimoňanům s tímto poselstvím: „Mužové Sparty, jste prý v těchto končinách pokládáni za velmi statečné muže. Chlubí se o vás, že neutíkáte z pole, ani neopouštíte své místo, nýbrž zůstáváte tam a buď zabíjíte své nepřátele, nebo jste sami zabíjeni. Zdá se však, že na tom není nic pravdivého. Dřív totiž, než jsme mohli zaútočit a bojovat zblízka, viděli jsme vás i teď utíkat a opouštět své místo, používajíce Athéňanů pro první zkoušku svého nepřítele a sešikujíce

se proti těm, kdo jsou jen našimi otroky. Toto není čin statečných mužů. Ne, byli jsme v vás velmi mýleni. V souladu s tím, co jsme slyšeli o vás, jsme čekali, že nám pošlete hlasatele vyzývajícího Peršany a žádného jiného, abychom s vámi bojovali. To jsme byli ochotní udělat. Zjišťujeme však, že vy žádnou takovou nabídku neděláte, nýbrž před námi chvějete. Nyní tedy, protože výzva nepřichází od vás, vezměte ji od nás. Co brání nám, abychom bojovali s rovnými počty na obou stranách, vy za Řeky a my za cizozemce? Pokud je žádoucí, aby i ostatní bojovali, nechť bojují po nás. Pokud však naopak převažuje mínění, že my sami stačíme, bojujme to. Nechť vítěz v této soutěži určí vítězství pro celé vojsko."

Toto bylo prohlášení hlasatele. Když chvíli čekal a nikdo mu neodpověděl, šel zase zpět, a při svém návratu řekl, co se mu stalo. Mardonios se zaradoval a byl pyšný na tento zdání vítězství, a poslal svou jízdu zaútočit na Řeky. Jezdci na ně jeli a stříleli šípy a oštěpy mezi celé řecké vojsko s velkou škodou, protože byli jízdní lučištníci a bylo s nimi obtížné se vypořádat při střetnutí. Zkazili a zatarasili Gargafický pramen, z něhož celé řecké vojsko bralo svou vodu. Nikdo kromě Lakedaimoňanů nebyl umístěn blízko pramene, a byl daleko od různých stanovišť ostatních Řeků, kdežto Asopos byl blízko. Nicméně, by vždy šli k prameni, protože byli odraženi od Asopu, nemohouce vzít z té řeky vodu kvůli jezdcům a šípům.

Když se to stalo, vidouce, že jejich vojsko je odříznuto od vody a vrženo do zmatku jezdci, vojevůdcové Řeků šli k Pausaniovi na pravé křídlo a diskutovali o této a jiných věcech. Byly totiž jiné problémy, které je trápily víc než to, co jsem řekl. Nezbylo jim žádné jídlo, a jejich následovníci, které poslali do Peloponésu, aby přinesli zásoby, byli odříznuti jezdci a nemohli najít cestu k vojsku.

A tak se v radě rozhodli, že pokud se Peršané vyhnou boji přes ten den, půjdou na Ostrov. Toto je deset stádií od Asopu a Gargafického pramene, u kterého jejich vojsko tehdy leželo, a před městem Platají.

Je to jako ostrov na suché zemi, protože řeka ve svém kurzu z Kithairónu do roviny se rozděluje na dva kanály, a je tam asi tři stádia prostoru mezi, než se oba kanály opět spojí. Jméno té řeky je Oiroé, která byla dcerou Asopovou. Na to místo tedy plánovali jít, aby měli hojnost vody pro své užití a nebyli zraněni jezdci, jako teď, když s nimi byli tváří v tvář. Rozhodli změnit místa ve druhé hlídce noci, aby je Peršané neviděli vyrážet, aby je jezdci netlačili a nevrhli do zmatku.

Mimoto se rozhodli, že když přijdou na to místo, které je obklopeno rozdělenými kanály Asopovy dcery Oiroé, jak teče z Kithairónu, pošlou v té noci polovinu svého vojska do Kithairónu, aby přivedlo své následovníky, kteří šli pro zásoby, protože ti byli od nich odříznuti na Kithairónu.

Když udělali tento plán, celý den trpěli neustálým souvzením od jízdy, která je neustále tlačila. Když den skončil, a jezdci přestali svůj nápor, pak v té hodině noci, ve které bylo dohodnuto, že mají odejít, většina z nich vstala a odešla, nikoli s úmyslem jít na místo, které bylo dohodnuto. Místo toho, jak byli na cestě, radostně se zbavili jezdců a utekli do města Plataje. V běhu svého útěku přišli k chrámu Héry, který je mimo to město, dvacet stádií od Gargafického pramene, a složili zbraně před chrám.

Tak se utábořili kolem chrámu Héry. Pausaniás, vidouce jejich odchod z tábora, dal rozkazy Lakedaimoňanům, aby vzali své zbraně a následovali ostatní, kteří šli napřed, předpokládaje, že tito míří k místu, kam se dohodli jít. Zatímco všichni ostatní kapitáni byli ochotní uposlechnout Pausania, Amompharetos, syn Poliadův, vůdce pitanského praporu, odmítl prchat před cizozemci nebo přinést Spartě hanbu. Celá ta věc se mu zdála divná, protože nebyl přítomen v radě nedávno drženou.

Pausaniás a Euryanax byli pobouřeni, že Amompharetos je neposlechl. Ještě víc však se jim nelíbilo, že jeho odmítnutí by je donutilo opustit pitanský prapor, obávali se totiž, že pokud by splnili svůj do-

hoda s ostatními Řeky a opustili ho, Amompharetos a jeho muži by zůstali pozadu a zahynuli. S tímto na mysli drželi lakonské vojsko, kde bylo, a snažili se přemluvit Amompharéta, že se mýlí.

Takto s Amompharétem rozumovali, jediným mužem, který zůstal pozadu ze všech Lakedaimoňanů a Tegeanů. Co se Athéňanů týká, stáli nepohnutí na svém místě, dobře si vědomi, že úmysly a sliby Lakedaimoňanů nejsou stejné. Když však vojsko opustilo své stanoviště, poslali vlastního jezdce, aby viděl, zda se Sparťané pokoušejí pochodovat, nebo zda nemají úmysl odejít, a aby se zeptal Pausania, co mají Athéňané dělat.

Když posel přišel mezi Lakedaimoňany, viděl je sešikované, kde byli, a jejich hlavní muže už v horkém sporu. I když Euryanax a Pausaniás rozumovali s Amompharétem, že by Lakedaimoňané neměli být ohroženi tím, že by tam zůstali sami, nijak ho nepřesvědčili. Nakonec, když přišel athénský posel mezi ně, začala padat zlobná slova. V tom sporu Amompharetos vzal kámen oběma rukama a hodil ho dolů před Pausaniovy nohy, se slovy, že to je oblázek, kterým hlasuje proti útěku před cizinci. Pausaniás ho nazval šílencem.

Potom, když se athénský posel zeptal na otázku, se kterou byl pověřen, Pausaniás požádal muže, aby řekl Athéňanům o jeho nynějším stavu, a prosil je, aby se připojili k Lakedaimoňanům a, co se odchodu týká, aby udělali, jak oni.

Posel se tedy vrátil k Athéňanům. Když úsvit našel spor stále trvající, Pausaniás, který až do této chvíle držel své vojsko tam, kde bylo, nyní dal slovo a vedl všechny ostatní pryč mezi kopečky, Tegeané ho následovali, protože předpokládal, že by Amompharetos nezůstal pozadu, když ho zbytek Lakedaimoňanů opustí. A to bylo přesně, co se stalo. Athéňané se sešikovali a pochodovali, ale ne stejnou cestou jako Lakedaimoňané, kteří zůstali blízko rozbité půdy a nižších svahů Kithairónu, aby se vyhnuli perské jízdě. Athéňané pochodovali dolů do roviny místo toho.

Nyní Amompharetos nejprve předpokládal, že by Pausaniás nikdy neměl srdce opustit jeho a jeho muže, a trval na tom, že by měli zůstat, kde byli, a neopustit své místo. Když Pausaniovi muži už postoupili nějakou vzdálenost, myslel si, že ho opravdu opustili. Nařídil tedy svému praporu, aby vzal zbraně, a vedl jej pochodem po zbytku kolony, která po projití vzdálenosti deseti stádií, čekala na Amompharéta u potoka Molois a místa zvaného Argiopion, kde je svatyně Eleusínské Démétry. Důvodem, proč čekali, bylo, že pokud by Amompharetos a jeho prapor neopustili místo, kde byli umístěni, nýbrž tam zůstali, mohli by mu pomoci.

Sotva Amompharetovi muži dorazili, cizozemská jízda zaútočila na vojsko, jezdci totiž jednali, jak vždy jednali. Když neviděli nepřítele na zemi, kde byli Řekové ve dnech předtím, jeli dál a napadli Řeky, jakmile je dohnali.

Když se Mardonios dozvěděl, že Řekové odešli pod kryjem noci, a viděl zem opuštěnou, zavolal k sobě Thoraka z Larissy a jeho bratry Eurypyla a Thrasidéia a řekl: „Co teď řeknete, synové Aleuovi, když vidíte to místo opuštěné? Vy, kdo jste jejich sousedé, jste mi stále říkali, že Lakedaimoňané neutíkají z žádného bitevního pole a jsou pány válčení. Právě tito muži však, jak jste viděli, mění své místo, a nyní vy i my všichni vidíme, že utekli v noci. Ve chvíli, kdy se měli změřit v bitvě s těmi, kdo jsou skutečně nejudatnější na zemi, jasně ukázali, že jsou muži bez cti, a všichni ostatní Řekové podobně. Nyní je, co se vás týká, byli jste pro Peršany cizinci, a ochotně bych vám odpustil za chválení těchto chlapů, kteří byli vám trochu známí. Divil jsem se však mnohem víc, že by Artabazos, i kdyby byl kdy tak vystrašený, nám měl dát zbabělcovskou radu stáhnout tábor a odpochodovat, aby byl obklíčen v Thébách. O této radě král jistě ode mne uslyší, bude však diskutována jinde. Nyní nesmíme dovolit našim nepřátelům dělat, co chtějí. Musejí být pronásledováni, dokud nebudou dohnáni a nezaplatí pokutu za všechnu škodu, kterou Peršanům způsobili.”

S tím vedl Peršany s plnou rychlostí přes Asopos v pronásledování Řeků, předpokládaje, že jsou v útěku. Jeho cílem bylo samotné vojsko Sparty a Tegey, Athéňané totiž pochodovali jinou cestou přes rozbitou půdu a byli mimo jeho pohled. Vidouce Peršany vyrážet v pronásledování Řeků, zbytek cizozemských praporů hned zvedl své standarty a také se dal do pronásledování, každý při plné rychlosti, žádný prapor nemaje pořádek v řadách ani přidělené místo v linii.

Běželi tedy jako divoši s křikem, jakoby chtěli zcela skončit s Řeky. Pausaniás, když ho jízda napadla, poslal jezdce k Athéňanům s tímto poselstvím: „Mužové Athén, v tomto velikém zápase, který musí dát svobodu nebo otroctví Řecku, byli jsme my Lakedaimoňané i vy Athéňané zrazeni útěkem našich spojenců v minulé noci. Nyní jsem se rozhodl, co musíme udělat. Musíme se chránit navzájem bojem, jak nejlépe můžeme. Pokud by jízda napadla nejprve vás, bylo by povinností nás i Tegeanů, kteří jsou věrní Řecku, pomáhat vám. Nyní, kdy veškerý nápor jejich útoku padá na nás, je právem, abyste přišli na pomoc divizi, která je nejvíc tlačena. Pokud však, jak může být, se vám stalo něco, co znemožňuje přijít nám na pomoc, prokažte nám službu posláním vašich lučištníků. Jsme si jisti, že nás uposlechnete, znaje, že jste v této nynější válce byli zdaleka nejhorlivější ze všech."

Když to Athéňané slyšeli, pokusili se pomoci Lakedaimoňanům a bránit je ze vší své síly. Jak se však už dali na pochod, byli napadeni Řeky, kteří byli umístěni proti nim a kteří se připojili ke králi. Z tohoto důvodu, protože byli nyní napadeni nepřítelem, který byl nejblíž, nemohli v tu chvíli poslat žádnou pomoc.

Lakedaimoňané a Tegeané tedy stáli sami, ozbrojenci a lehce ozbrojení dohromady. Bylo Lakedaimoňanů padesát tisíc a Tegeanů, kteří nikdy nebyli odděleni od Lakedaimoňanů, tři tisíce. Tito obětovali, aby lépe prošli v bitvě s Mardoniem a vojskem, které s ním bylo. Nemohli dostat žádnou příznivou předzvěst ze svých obětí, a mezitím mnoho z nich bylo zabito a mnohem víc raněno. Peršané totiž, posta-

vivše své laťované štíty jako zeď, stříleli šípy v tak nespočetných množstvích, že spartské vojsko bylo tlačeno a nemohlo nabýt obětí. Pausaniás zvedl oči k chrámu Héry u Platají a volal bohyni, modle se, aby nebyli zklamáni ve své naději.

Zatímco se Pausaniás ještě modlil, muži Tegey vyskočili před ostatní a vrhli se na cizozemce, a hned po Pausaniově modlitbě se stala oběť Lakedaimoňanům příznivou. Nyní i oni vyrazili na Peršany, a Peršané se jim postavili, odhodivše své luky. Nejprve bojovali u plotu štítů, a když ten padl, byl prudký a dlouhý boj kolem samotného chrámu Démétry, až přišli do srážky zblízka. Cizozemci totiž chytali oštěpy a lámali je krátce. Peršané nebyli méně udatní ani slabší, neměli však brnění. Mimoto, protože byli nezkušení a bez rovnocennosti svým protivníkům v chytrosti, vyráželi po jednotlivcích a po desítkách nebo ve skupinách velkých či malých, vrhajíce se na Sparťany a tak zahynuli.

Kde byl Mardonios sám, jedoucí na bílém koni v bitvě a obklopený tisícem vybraných mužů, kteří byli květem Peršanů, tam nejvíc tlačili na své protivníky. Dokud byl Mardonios naživu, Peršané stáli na svém a bránili se, srážejíce mnohé Lakedaimoňany. Když však byl Mardonios zabit a jeho stráže, které byly nejsilnější částí vojska, také padly, pak i zbytek ustoupil a dal půdu před muži Sparty. Co jim totiž škodilo nejvíc, byla skutečnost, že nenosili žádné brnění přes svá šata a bojovali, jakoby, nazí proti mužům plně ozbrojeným.

Toho dne Sparťané, jak věštba předpověděla, získali od Mardonia svou plnou míru pomsty za zabití Leónida. A nejslavnější z vítězství ze všech, které známe, bylo vybojováno Pausaniem, synem Kleombrota, který byl synem Anaxandridovým. Co se týká Mardonia, byl zabit Aeimnestem, Sparťanem známým, který dlouho po perské věci vedl tři sta mužů do bitvy u Stenykleru proti celému vojsku Messénie, a tam byl zabit, on i jeho tři sta.

U Platají však Peršané, poraženi Lakedaimoňany, utíkali v nepořádku do svého vlastního tábora a dovnitř dřevěných hradeb, které si udělali na území Théb. Je to opravdu div, že i když byla bitva přímo u háje Démétry, nebylo žádné znamení, že by nějaký Peršan byl zabit v okrsku nebo do něj vstoupil. Většina z nich padla u chrámu v nevysvěcené zemi. Myslím – pokud je nutné soudit cesty bohů – že bohyně sama jim odepřela vstup, protože spálili její chrám, svatyni v Eleusíně.

Toto se tedy stalo v této bitvě. Ale Artabazos, syn Farnakův, od samého počátku neschvaloval královo opuštění Mardonia, a nyní bylo veškeré jeho poradenství nebojovat marné. Ve své nespokojenosti s tím, co Mardonios dělal, on sám udělal, jak teď ukážu. Měl s sebou veliké vojsko, až čtyřicet tisíc mužů. Dobře věděl, jaký bude výsledek bitvy. Jakmile se Řekové a Peršané setkali, vedl tyto s pevným úmyslem, se slovy, aby ho následovali všichni dohromady, kamkoli je povede, ať si o jeho úmyslu myslí cokoli.

S tím rozkazem předstíral, že je vede do bitvy. Jak postupoval dál na své cestě, viděl Peršany už utíkat, a tak vedl své muže, už ne ve stejném šiku, nýbrž vzal nohy na ramena a utekl plnou rychlostí ne k dřevěné pevnosti ani k opevněnému městu Thébám, nýbrž do Fókidy, aby si co nejrychleji proklestil cestu k Hellespontu.

Tak se Artabazos a jeho vojsko obrátili tím směrem. Všichni ostatní Řekové, kteří byli na straně krále, bojovali úmyslně špatně, ale ne tak Boióťané. Dlouho bojovali proti Athéňanům. Ti Thébané, kteří byli na perské straně, totiž měli velký zápal v bitvě a nechtěli bojovat zbaběle. V důsledku toho tři sta jejich prvních a nejlepších bylo zabito tam Athéňany. Nakonec však i Boióťané podlehli, a utekli do Théb, ale ne cestou, kterou utíkali Peršané a množství spojenců, kteří neudělali žádný boj do konce ani nedosáhli žádného činu zbraní.

Tento útěk, který se odehrál, dřív než bitva skutečně skončila, a byl způsoben tím, že viděli Peršany utíkat, dokazuje mi, že na Peršanech závisel osud cizozemců. Všichni tedy utíkali, kromě jízdy, boiótské

a jiné. Ta pomohla utíkajícím mužům tím, že zůstala mezi nimi a jejich nepřáteli a chránila své přátele před Řeky v jejich útěku.

Řekové, nyní mající převahu, následovali Xerxovy muže, pronásledovali a zabíjeli. Během tohoto neustále rostoucího útěku přišla zpráva ostatním Řekům, kteří byli u chrámu Héry a zůstali mimo boj, že byla bitva a že Pausaniovi muži vítězí. Když to slyšeli, vyrazili bez uspořádaného šiku, ti, co byli s Korinťany, drželi se výběžků hory a kopcovité země, cestou vedoucí nahoru přímo k chrámu Démétry. Ti, co byli s Megařany a Fliasijci, brali nejrovnější cestu přes rovinu. Když však Megařané a Fliasijci přišli blízko nepřítele, thébští jezdci je spatřili, jak se přibližují ve chvatu a nepořádku, a jeli na ně. V tomto útoku pošlapali šest set z nich, pronásledovali a zahnali zbytek na Kithairón.

Tito tedy zahynuli, aniž si toho někdo všiml. Když však Peršané a zbytek davu utekli dovnitř dřevěné hradby, podařilo se jim dostat na věže před příchodem Lakedaimoňanů. Potom zesílili hradbu, jak nejlépe mohli. Když Athéňané dorazili, začal intenzivní boj o hradbu. Dokud totiž Athéňané nebyli tam, cizozemci se bránili a měli velkou výhodu nad Lakedaimoňany, kteří neměli dovednost v útoku na hradby. Když však přišli Athéňané, boj o hradbu se stal intenzivním a trval dlouho. Nakonec Athéňané, udatností a neustálým úsilím, přelezli hradbu a prolomili ji.

Řekové se nahrnuli dovnitř otvorem, který udělali. Jako první vstoupili Tegeané, a byli to oni, kdo vydrancoval Mardoniův stan, berouce z něj mimo jiné krmící žlab jeho koní, který byl celý z bronzu a věc dobře hodna pohledu. Tegeané věnovali tento Mardoniův krmicí žlab v chrámu Athény Aleje.

Všechno ostatní, co vzali, přinesli do společného fondu, jako i zbytek Řeků. Co se cizozemců týká, neutvořili znovu jednotné těleso, jakmile hradba padla, ani nikdo nemyslel na obranu, protože vyděšení muži v malém prostoru a mnohé miriády sehnané dohromady byly ve

velkém utrpení. Takové zabíjení Řekové dokázali udělat, že z dvou set šedesáti tisíc, kteří zůstali po Artabazově útěku s jeho čtyřiceti tisíci, sotva tři tisíce zůstaly naživu. Z Lakedaimoňanů ze Sparty bylo devadesát jedna celkem zabito v bitvě. Z Tegeanů sedmnáct a z Athéňanů padesát dva.

Mezi cizozemci nejlepší bojovníci byli perská pěchota a jízda Saků, a z mužů, jak se říká, nejudatnější byl Mardonios. Mezi Řeky si Tegeané a Athéňané počínali vznešeně, ale Lakedaimoňané převyšovali všechny v udatnosti. Z toho můj jediný jasný důkaz je skutečnost, že Lakedaimoňané bojovali s nejsilnější částí vojska a přemohli ji.

Podle mého úsudku byl zdaleka nejudatnějším mužem Aristodémos, který byl haněn a potupen za to, že byl jediným mužem z tří set, který přišel naživu z Thermopyl. Hned po něm v udatnosti byli Posidónios, Filokyón a Amompharetos. Nicméně, když byla obecná diskuze o tom, kdo si vedl nejlépe, ti Sparťané, kteří tam byli, usoudili, že Aristodémos, který si zřejmě přál zemřít kvůli výčitce, která nad ním visela, a tak vyrazil a nechal za sebou bojovou kolonu, dokázal velké činy. Posidónios však, který si zemřít nepřál, prokázal se jako odvážný bojovník, a tak byl v tomto směru lepším mužem. To mohli říkat jen ze žárlivosti. Všichni výše uvedení, kteří byli zabiti v tom boji, přijali čest, kromě Aristodéma. Ten, protože si přál smrt kvůli dříve zmíněné výčitce, žádnou nepřijal.

Tito získali největší věhlas ze všech, kdo bojovali u Platají. Kallikratés, který, když přišel k vojsku, byl nejkrásnější nejen z Lakedaimoňanů, ale i ze všech ostatních Řeků, zemřel mimo bitvu. Kallikratés, který seděl na svém místě, když Pausaniás obětoval, byl zasažen do boku šípem. Zatímco jeho druhové bojovali, byl odnesen z bitvy a zemřel pomalou smrtí, říkaje Arimnéstovi, Platajcovi, že mu není zdrojem smutku zemřít za Řecko. Jeho smutek byl spíše to, že nedal žádnou ránu a nevykonal žádný čin hodný své zásluhy, přes všechnu svou dychtivou touhu to udělat.

Z Athéňanů Sofanés, syn Eutychidův, prý získal věhlas, muž z města Deklei, jehož lidé jednou vykonali čin věčné hodnoty, jak sami Athéňané říkají. V minulosti totiž, když se synové Tyndarovi snažili získat zpět Helenu, vlomivše se do Attiky s velikým vojem, obrátili města vzhůru nohama, protože nevěděli, kde byla Helena ukryta, pak Dekelejci (nebo, jak jiní říkají, sám Dekelos) odhalili celou věc synům Tyndarovým a vedli je k Afidnám, které Titakos, jeden z autochtonů, předal Tyndaridům. Za ten čin měli Dekelejci vždy, a ještě mají, ve Spartě svobodu od všech dávek a čelní místa na hostinách. Vlastně i tak nedávno jako ve válce, která byla vedena mnoho let po této době mezi Athéňany a Peloponnésany, Lakedaimoňané se nedotkli Deklei, když ničili zbytek Attiky.

Z toho města byl Sofanés, který nyní byl nejlepším athénským bojovníkem v bitvě, a o něm se vyprávějí dva příběhy. Podle prvního nosil železnou kotvu připevněnou k pásu svého pancíře bronzovým řetězem. Vrhal tuto kotvu, kdykoli se přiblížil k svým nepřátelům při útoku, aby ho nepřítel, jak opouštěli své řady, nemohl odsunout z místa. Když byli obráceni na útěk, bylo jeho plánem vytáhnout kotvu a tak je pronásledovat. Tak zní tento příběh. Druhý, který odporuje prvnímu, vypráví, že nenosil žádnou železnou kotvu připevněnou k pancíři, ale že jeho štít, kterým neustále vířil a nikdy nedržel klidný, měl na sobě kotvu jako znak.

Je ještě jeden slavný čin, který Sofanés udělal. Když Athéňané oblehali Aiginu, vyzval a zabil Eurybata Argejského, vítěze v Pěti soutěžích. Dlouho po tomto, Sofanés došel své smrti, když byl vojevůdcem Athéňanů s Leagrem, synem Glauchonovým. Byl zabit u Datu Edóny v bitvě o zlaté doly.

Hned po tom, co Řekové zpustošili cizozemce u Platají, žena, která byla souložnicí Faranda, Peršana, syna Teaspa, zběhla od nepřítele a přišla k nim. Když se dozvěděla, že Peršané jsou zničeni a Řekové vítězí, ozdobila se mnoha zlatými ozdobami a nejkrásnějšími šaty, které

měla, a sestupujíc tak z vozu, přišla k Lakedaimoňanům, zatímco byli ještě uprostřed zabíjení. Když viděla Pausania, jehož jméno a zem často slyšela, jak všechno řídí, poznala, že je to on, a prosila ho, objímajíc jeho kolena: „Zachraň mě, prosebnici, králi Sparty, od zajateckého otroctví. Pomáhal jsi mi totiž až dosud tím, že jsi ukončil ty muže, kteří neposvěcují žádného z bohů ani žádných božstev. Jsem Koanka rodem, dcera Hégétoridova, syna Antagorova. Na Kóu si mě Peršan vzal silou a držel mě vězně."

„Vzmuž se, paní," odpověděl Pausaniás, „protože jsi mojí prosebnicí. A mimoto, pokud jsi skutečně dcerou Hégétoridovou z Kóu, je to můj nejbližší přítel ze všech, kdo bydlí v těch zemích." Pro tu chvíli ji svěřil těm z eforů, kteří byli přítomni. Později ji poslal na Aiginu, kam si přála jít.

Hned po příchodu této ženy přišli muži Mantiney, když už bylo po všem. Když se dozvěděli, že přišli na bitvu příliš pozdě, byli nesmírně rozrušeni a říkali, že by se měli potrestat za to. Když slyšeli, že ti Médové s Artabazem utíkají, pronásledovali by je až do Thessálie. Lakedaimoňané jim však nedovolili pronásledovat utíkající muže. A tak když se vrátili do své vlastní země, Mantinejci vyhnali vůdce svého vojska ze země. Po Mantinejcích přišli muži Élidy, kteří také odešli nesmírně rozrušeni, a po jejich odchodu i oni vyhnali své vůdce. Takové byly činy Mantinejců a Elejců.

Byl u Platají v aiginetském vojsku jeden Lampon, syn Pytheův, přední muž Aiginy. Spěchal k Pausaniovi s opravdu pobuřujícím doporučením a přišel k němu a řekl: „Synu Kleombrotův, vykonal jsi čin překypující velikostí a slávou. Bůh ti dovolil zachránit Řecko a získat tím větší věhlas než kterýkoli Řek, kterého známe. Ale nyní musíš dokončit, co zbývá pro zbytek, aby tvoje sláva byla ještě větší a aby žádný cizozemec napříště nezačal dělat nerozvážné činy proti Řekům. Když byl Leónidás zabit u Thermopyl, Mardonios a Xerxés mu usekli hlavu a nabodli ji na kůl. Odměň jim stejně, a získáš chválu od všech Sparťa-

nů a dalšího zbytku Řecka. Pokud totiž napíchneš Mardonia, budeš pomstěn za bratra svého otce Leónida."

Toto Lampon řekl, mysle, že potěší. Pausaniás mu však odpověděl takto: „Aiginéto, děkuji ti za tvou dobrou vůli a prozíravost, ale minul jsi se cílem správného úsudku. Nejprve mě vyvyšuješ, mou vlast a mé činy. Pak však mě sražíš dolů k pouhé nicotě, když mi radíš urážet mrtvého, a říkáš, že získám víc chvály, pokud to udělám. To by byl čin vhodnější spíše pro cizozemce než pro Řeky, a činem, který i u cizozemců pokládáme za hodný káruzení. Ne, co se mne týká, dával bych přednost, abych nenašel přízeň ani u lidu Aiginy, ani u kohokoli jiného, kdo je potěšen takovými činy. Je mi dost, pokud potěším Sparťany spravedlivými činy a řečí. Co se týká Leónida, kterého bys chtěl mít pomstěného, myslím, že obdržel plnou míru pomsty. Nespočetné duše těchto, které vidíš, oslavily jeho a zbytek těch, co zemřeli u Thermopyl. Toto je moje varování pro tebe: nepřicházej ke mně znovu s takovými slovy, ani mi nedávej takovou radu. Buď vděčen nyní, že odcházíš bez trestu."

S tím Lampon odešel. Potom Pausaniás dal prohlášení, že se nikdo nedotkne kořisti, a nařídil helótům, aby sebrali všechny věci dohromady. Oni, rozestřeli se po celém táboře, našli tam stany ozdobené zlatem a stříbrem, pozlacená a postříbřená lůžka, zlaté mísy, poháry a jiné nápojové nádoby. A pytle nalezli na vozech, v nichž byly vidět kotle ze zlata a stříbra. Svlékli z mrtvých, kteří tam leželi, náramky, torky a zlaté dýky. Co se vyšívaného šatu týká, byl ignorován. Mnoho z toho všeho helóti ukázali, co nemohli skrýt, ale mnoho ukradli a prodali Aiginétům. V důsledku toho Aiginéti položili základy svých velikých bohatství tím, že kupovali zlato od helótů, jakoby bylo bronzem.

Když vše sebrali, oddělili desátek pro boha v Delfách. Z toho byla vyrobena a zasvěcena ta trojnožka, která spočívá na bronzovém trojhlavém hadu, nejblíž oltáře. Jiný oddělili pro boha v Olympii, z něhož

byla zhotovena a zasvěcena bronzová figura Dia, vysoká deset loktů. A jiný pro boha Isthmu, z něhož byl zhotoven bronzový Poseidón vysoký sedm loktů. Když to vše oddělili, rozdělili, co zbylo, a každý dostal podle své hodnoty, souložnice Peršanů, zlato a stříbro, a všechny ostatní věci a soumary. Kolik bylo odděleno a dáno těm, kdo bojovali nejlépe u Platají, nikdo neříká. Myslím, že i oni dostali dary, ale desetkrát více každého druhu, ženy, koně, talenty, velbloudy a jiné věci, bylo odděleno a dáno Pausaniovi.

Vypráví se i tento další příběh. Když Xerxés utekl z Řecka, zanechal Mardoniovi své vlastní vybavení. Pausaniás, vida Mardoniovo vybavení s jeho ukázkou zlata, stříbra a pestře barevných čalounů, nařídil pekařům a kuchařům, aby připravili večeři, jakou byli zvyklí dělat pro Mardonia. Udělali, co přikázal, ale Pausaniás, když viděl zlatá a stříbrná lůžka bohatě pokrytá, stoly ze zlata a stříbra a všechnu velkolepou obsluhu hostiny, byl ohromen velkolepostí před ním. A pro žert nařídil svým vlastním služebníkům, aby připravili večeři v lakonském způsobu.

Když ten pokrm, tak odlišný od toho druhého, byl hotov, Pausaniás vybuchl smíchem a poslal pro vojevůdce Řeků. Když se shromáždili, Pausaniás ukázal na způsob, jak byla každá večeře servírována, a řekl: „Mužové Řecka, přivedl jsem vás sem, protože jsem vám chtěl ukázat pošetilost vůdce Médů, který s takovými zásobami pro život, jak vidíte, přišel sem, aby nám vzal naše tak nuzné majetky." Tak, jak se říká, Pausaniás promluvil k vojevůdcům Řeků.

Dlouho po těchto událostech mnoho Platajců také našlo truhly plné zlata a stříbra a jiných věcí. Mimoto, když byla jejich těla zbavena masa, byla nalezena lebka, jejíž kost byla celá z jednoho kusu bez šva. Také se našla čelistní kost, v níž zuby horní čelisti byly jeden celek, jedna jediná kost, přední zuby i stoličky. A bylo možno vidět tělo muže vysokého pět loktů.

Co se týká Mardoniova těla, bylo odstraněno druhý den po bitvě. Kým, nemohu říci s jistotou. Slyšel jsem však, že mnoho zemí pohřbilo Mardonia, a vím o mnoha, co byli bohatě odměněni za tento čin Mardoniovým synem Artontem. Kdo z nich to byl, kdo ukradl a pohřbil Mardoniovo tělo, se nemohu dozvědět jistě. Někteří vyprávějí, že byl pohřben Dionýsofanem Efesanem. Takový byl způsob Mardoniova pohřbu.

Řekové však, když si rozdělili kořist u Platají, pohřbili každý kontingent svých mrtvých na jiném místě. Lakedaimoňané udělali tři hroby. Tam pohřbili své „ireny" (spartské mladé muže mezi dvaceti a třiceti), mezi nimiž byli Posidónios, Amompharetos, Filokyón a Kallikratés. V jednom z hrobů tedy byli „ireni", ve druhém zbytek Sparťanů, a ve třetím helóti. Takto tedy Lakedaimoňané pohřbili své mrtvé. Tegeané však pohřbili všechny své dohromady v jednom místě, a Athéňané podobně se svými mrtvými. Stejně tak Megařané a Fliasijci s těmi, kdo byli zabiti jezdci. Všechny hroby těchto národů byly plné mrtvých, ale co se týká zbytku států, jejichž hroby jsou k vidění u Platají, jejich hroby jsou jen prázdnými mohylami, které postavili kvůli mužům, co měli přijít po nich, protože se styděli, že chyběli v bitvě. Je tam jeden zvaný hrob Aiginétů, který, jak se dozvídám po otázce, byl postaven až o deset let později, na přání Aiginétů, jejich patronem a ochráncem Kleadem, synem Autodikovým, Platajcem.

Jakmile Řekové pohřbili své mrtvé u Platají, rozhodli se v radě, že pochodují proti Thébám a požádají o vydání těch, kdo se postavili na perskou stranu – zvláště Timágenida a Attagina, kteří byli hlavami jejich předních mužů. Pokud tito muži nebudou vydáni, neustoupí od oblasti před městem, dokud ho nevezmou. Přišli s tímto účelem jedenáctého dne po bitvě a položili obléhání Thébám, žádajíce vydání těch mužů. Když to Thébané odmítli, zpustošili jejich pozemky a napadli hradby.

Vida, že Řekové neustoupí od svého otravování a devatenáct dní uplynulo, Timágenidés promluvil k Thébanům takto: „Mužové Théb, protože se Řekové rozhodli, že neukončí obléhání, dokud Théby nejsou vzaty nebo my nejsme k nim vydáni, nenechme zem Boiótie zvětšit míru svých zel kvůli nám. Spíše, pokud jsou to peníze, co si přejí, a jejich požadavek na naše vydání je jen záminkou, dejme jim peníze z našeho společného pokladu. Pokud však obléhají město z žádného jiného důvodu, než abychom byli jejich, pak se jim sami vydáme, abychom byli souzeni." Toto se zdálo být řečeno dobře a v pravý čas, a Thébané hned poslali hlasatele k Pausaniovi, nabízejíce vydání těch mužů.

Na těchto podmínkách uzavřeli dohodu, ale Attaginos z města utekl. Jeho synové byli chyceni, ale Pausaniás je prohlásil za bez viny, se slovy, že synové nebyli součástí zrady. Co se týká zbytku mužů, které Thébané vydali, předpokládali, že budou souzeni, a byli si jistí, že porazí obžalobu úplatkem. Pausaniás měl však právě toto podezření o nich, a když mu byli dáni do rukou, poslal pryč celé spojenecké vojsko a odnesl ty muže do Korintu, kde je dal popravit. Toto se stalo u Platají a Théb.

Artabazos, syn Farnakův, byl už daleko na své cestě z Platají ve svém útěku. Thessalové, když mezi ně přišel, ho pohostili pohostinně a vyptávali se ho na zbytek vojska, nic nevědouce o tom, co se stalo u Platají. Artabazos pochopil, že pokud by jim řekl celou pravdu o bojích, ohrozil by svůj vlastní život i životy všech těch, kdo byli s ním. Myslel si totiž, že by se každý muž na něho vrhl, pokud by slyšeli ten příběh. Proto, ačkoli nic Fókeiům neodhalil, promluvil k Thessalům takto:

„Já sám, mužové Thessálie, se tlačím se vší rychlostí a pilností pochodovat do Thrákie, poslán z vojska pro určitý účel s muži, které vidíte. Mardonios a jeho vojsko se očekává, jak pochoduje blízko za

mnou. Je na vás, abyste ho pohostili a ukázali, že mu konáte dobrou službu. Pokud tak uděláte, nebudete toho později litovat."

Takto řekl a vší pilností vedl své vojsko pryč přímo k Thrákii skrze Thessálii a Makedonii bez prodlení, následuje nejkratší vnitrozemskou cestu. Tak přišel do Byzantia, ale zanechal za sebou mnoho svého vojska, kteří byli pobiti Thráky nebo přemoženi hladem a únavou. Z Byzantia přeplul na člunech. Takovým způsobem se Artabazos vrátil do Asie.

Stalo se, že král byl v Sardách od té chvíle, kdy tam přišel na útěku z Athén po své porážce v boji po moři. Byl tedy v Sardách zamilován do ženy Masista, která tam také byla. Protože ji však všechny jeho zprávy nemohly přimět, aby mu podlehla, a nechtěl ji donutit podle své vůle z ohledu na svého bratra Masista, Xerxés nenašel jiný způsob, jak dosáhnout svého účelu, než že udělal manželství mezi vlastním synem Dareiem a dcerou této ženy a Masista. Myslel si totiž, že tím by si ji nejpravděpodobněji získal.

A tak je zasnoubil se vší patřičnou obřadností a odjel do Sús. Když tam však přišel a vzal Dareiovu nevěstu do svého domu, už víc nemyslel na ženu Masistovu, ale změnil mysl a získal si tuto dívku, Artayntu, Dareiovu ženu a dceru Masistovu.

Jak čas plynul, pravda vyšla najevo, a to tímto způsobem. Xerxova žena Amestris utkala a dala mu veliký pestře barevný plášť, podivuhodný na pohled. Xerxa to potěšilo, a šel k Artayntě, nosíce ho. Protože se mu i ona líbila, zeptal se jí, co chce na oplátku za své přízně, protože by jí nic nedenial, pokud by požádala. Nato – protože ona a celý její dům byl odsouzen ke zlu – řekla Xerxovi: „Dáš mi, cokoli tě požádám?" Toto slíbil, předpokládaje, že by požádala o cokoli jiného než o to. Když přísahal, odvážně požádala o jeho plášť.

Xerxés se jí snažil odepřít, z žádného jiného důvodu, než že se obával, že by Amestris mohla mít jasný důkaz jeho jednání v tom, co už tušila. A tak jí nabídl místo něho města, zlato v hojnosti a vojsko, kte-

rému by jen ona velela. Vojska jsou totiž nejvhodnějšími dary v Persii. Nemohl ji však pohnout, a tak jí dal plášť. A ona, radujíc se velmi z daru, se vznášela nošením své krásy.

Amestris se dozvěděla, že má plášť, ale když se dozvěděla pravdu, nebyla rozzlobená na dívku. Spíše předpokládala, že matka té dívky je vinná, a že toto bylo její jednání. A tak Masistovu ženu plánovala zničit. Čekala tedy, až Xerxés, její manžel, bude pořádat své královské hody. Tato hostina se slouží jednou za rok, na králův den narození. Perské jméno pro ni je „tukta", což je v řečtině „dokonalá". Toho dne král pomaže si hlavu a dělá dary Peršanům. Čekajíc na ten den, Amestris potom požádala Xerxa, aby jí byla dána žena Masistova. Xerxés to pokládal za strašný a zločinný čin – vzdát se bratrovy ženy, a to tehdy, když byla nevinná činu. Věděl totiž účel žádosti.

Nicméně, protože Amestris trvala a zákon ho nutil – při královských hostinách v Persii musí být každá žádost nezbytně splněna – nerad souhlasil a vydal ženu Amestridě. Potom, přikazuje jí dělat, co chce, poslal pro svého bratra a promluvil takto:

„Masiste, jsi Dareiův syn a můj bratr, a dobrý muž. Slyš mě tedy. Nesmíš už žít s tou, co je teď tvou ženou. Dávám ti svou dceru místo ní. Vezmi ji za svou vlastní, ale zbav se ženy, kterou máš, protože není mou vůlí, abys ji měl."

Nato byl Masistés ohromen. „Pane," řekl, „co to je za zlý rozkaz, který mi ukládáš, se slovy, abych naložil se svou ženou tímto způsobem? Mám s ní mladé syny a dcery, z nichž jsi vzal ženu pro svého vlastního syna, a jsem s ní samou velmi spokojen. Přesto mě žádáš, abych se zbavil své ženy a oženil se s tvou dcerou? Opravdu, králi, pokládám za velkou čest být shledán hodným tvé dcery, ale neudělám ani jedno, ani druhé. Nenuť mě k souhlasu s takovou touhou. Najdeš jiného manžela pro svou dceru stejně dobrého jako jsem já, ale dovol mi ponechat si vlastní ženu."

Toto byla Masistova odpověď. Xerxés byl však velmi rozzlobený a řekl: „Došel jsi k tomuto, Masiste. Nedám ti žádnou dceru svou za ženu, ani s ní, kterou máš nyní, nebudeš už dál žít. Tím se naučíš přijímat to, co je ti nabídnuto."

Když to Masistés slyšel, řekl: „Ne, pane, ještě jsi mě nezničil!" A tak odešel.

Mezitím, zatímco Xerxés mluvil se svým bratrem, Amestris poslala pro Xerxovy stráže a zacházela s Masistovou ženou velmi krutě. Uřezala ženě prsa a hodila je psům, i její nos, uši a rty, a vyřízla jí jazyk. Potom ji poslala domů poté, co prošla touto strašlivou zkouškou.

Nic o tom nevědouce ještě, ale obávaje se zlého, Masistés spěchal domů. Vida, co se stalo jeho ženě, hned se poradil se svými dětmi a vyrazil do Baktry se svými vlastními syny s úmyslem vznést povstání v provincii Baktry a udělat králi největší škodu. To by byl i udělal, podle mého mínění, pokud by unikl do země Baktrů a Saků. Byli mu totiž oddáni, a byl místodržitelem nad Baktry. Nebylo to však k ničemu, protože Xerxés se dozvěděl, co zamýšlel, a poslal proti němu vojsko, které ho zabilo na jeho cestě, i jeho syny a jeho vojsko. Takový je příběh Xerxovy lásky a Masistovy smrti.

Řekové, kteří vyrazili z Mykaly k Hellespontu, nejprve zakotvili u Lekta, byvše zastaveni opačnými větry, a odtud přišli do Abydu, kde našli mosty zlomené, které myslili, že budou ještě na místě. Ty totiž byly hlavní příčinou jejich příchodu k Hellespontu. Peloponnésané, kteří byli s Leutychidem, se rozhodli odplout do Řecka, Athéňané však se svým vojevůdcem Xanthippem rozhodli, že tam zůstanou a napadnou Chersonés. A tak zbytek odplul, ale Athéňané přepluli do Chersonésu a položili obléhání Séstu.

Když Peršané uslyšeli, že Řekové jsou u Hellespontu, přišli ze sousedních měst a shromáždili se v témž Séstu, vida, že to je nejsilněji opevněné místo v té oblasti. Mezi nimi byl Peršan jménem Oiobazos z Kardie, a odnesl tam vybavení mostů. Séstos byl drženvorovaloi

tamními Aiolany, ale s ním byli Peršané a veliké množství jejich spojenců.

Této provincii vládl Xerxův místodržitel Artayxtés, muž chytrý a zločinný. Svědkem je úskok, který praktikoval na králi při pochodu do Athén, jak ukradl z Elaiú poklad Prótesilaův. Zde v Elaiú v Chersonésu je hrobka Prótesilaova, a kolem ní okrsek, který obsahoval mnoho pokladu: nádoby ze zlata a stříbra, bronz, šat a jiné zasvěcení. Vše to Artayxtés odnesl darem krále. „Pane," řekl Xerxovi lstivě, „je zde dům jistého Řeka, který narazil na spravedlivou smrt za vpád do tvého území s vojskem. Dej mi dům toho muže, aby se všichni naučili nevpádat na tvé území." Člověk by myslel, že by tato prosba Xerxa snadno přesvědčila dát mu dům muže, protože posledně jmenovaný neměl žádné podezření na Artayxtův význam.

Jeho důvod říkat, že Prótesilaos vpadl na královské území, byl, že Peršané věří, že celá Asie patří jim samým a tomu, kdo je jejich králem. A tak když byl poklad dán, odnesl ho z Elaiú do Séstu, a осел a hospodařil na okrsku. Chodíval také z Elaiú a stýkal se se ženami ve svatyni. Když mu nyní Athéňané položili obléhání, neudělal pro ni žádnou přípravu, nemyslel si totiž, že by Řekové přišli, a neměl způsob, jak uniknout jejich útoku.

Protože obléhání pokračovalo do pozdního podzimu, Athéňané se unavili od své nepřítomnosti doma a svého neúspěchu při braní pevnosti. Proto prosili své vojevůdce, aby je vedli zase pryč. Vojevůdci to však odmítli udělat, dokud nevezmou to místo, nebo nebudou odvoláni athénským státem. Nato muži snášeli svou situaci trpělivě.

Ale ti, co byli uvnitř hradeb, byli nyní dohnáni k poslednímu kraji, tak, že vařili kožená břeva svých postelí jako jídlo. Nakonec však i tyto jim selhaly. Artayxtés, Oiobazos a všichni Peršané se vydali dolů z zadní části pevnosti, kde bylo nejméně jejich nepřátel, a utekli v soumraku. Když přišlo ráno, lidé Chersonésu naznačili ze svých věží

Athéňanům, co se stalo, a otevřeli své brány. Větší část Athéňanů potom pronásledovala, zatímco zbytek zůstal držet město.

Jak Oiobazos utíkal do Thrákie, Apsinthové té země ho chytili a obětovali svým obvyklým způsobem Pleistórovi, bohu své země. Co se jeho druhů týká, zbavili se jich jinými prostředky. Artayxtés a jeho družina začali svůj útěk později a byli dohnáni kousek za Kozí řeky, kde po tom, co se dlouho bránili, někteří z nich byli zabiti a zbytek vzat zaživa. Řekové je svázali a odnesli do Séstu, a s nimi Artayxta a jeho syna také v poutech.

Lidé Chersonésu vyprávějí, že se stala podivuhodná věc jednomu z těch, co hlídali Artayxta. Smažil sušené ryby, a tyto, jak ležely nad ohněm, začaly skákat a kroutit se, jakoby právě byly chyceny. Ostatní se sešli kolem, ohromeni tím pohledem. Když Artayxtés viděl tu podivnou věc, zavolal toho, kdo smažil ryby, a řekl mu:

„Athéňane, neboj se tohoto znamení, protože to nebylo tobě posláno. Je to mně, že Prótesilaos z Elaiú se snaží naznačit, že i když je mrtvý a vyschlý, má moc danou mu bohem, aby se mi pomstil, mně, co jsem mu ublížil. Nyní tedy nabízím výkupné, částku sta talentů pro boha za poklad, který jsem vzal z jeho chrámu. Zaplatím také Athéňanům dvě stě talentů za sebe a svého syna, pokud nás ušetří."

Vojevůdce Xanthippos byl však nepohnut tímto slibem, protože lidé Elaiú si přáli, aby Artayxtés byl popraven jako pomsta za Prótesilaa, a sám vojevůdce byl tak nakloněn. Odnesli tedy Artayxta na ostroh, kde Xerxés přemostil úžinu, a tam ho přibili k deskám a oběsili. Co se týká jeho syna, ukamenovali ho k smrti před očima jeho otce.

Když to bylo uděláno, odpluli do Řecka, nesouce s sebou kabely mostů, aby byly zasvěceny v jejich chrámech, a všechny druhy věcí navíc. Toto tedy je vše, co se udělalo v tomto roce.

Tento Artayxtés, který byl ukřižován, byl vnukem onoho Artembara, který učil Peršany plánu, který od něj vzali a předložili Kyrovi. To byl jeho smysl:

„Vida, že Zeus dává nadvládu perskému lidu, a tobě, Kyre, mezi nimi, odejděme, poté co jsme podrobili Astyaga, z té malé a drsné země, kterou držíme, a obsaďme nějakou lepší. Je mnoho takových zemí na našich hranicích a mnoho dalších v dálce. Pokud vezmeme jednu z těchto, všichni budeme mít víc důvodů k věhlasu. Je jen rozumné, aby vládnoucí lid takto jednal, protože kdy budeme mít lepší příležitost než teď, kdy jsme pány tolika mužů a celé Asie?"

Kyros to slyšel a neshledal nic podivuhodného v jejich plánu. „Jděte a udělejte to," řekl, „ale pokud to uděláte, buďte připraveni už nebýt vládci, nýbrž poddanými. Měkké země plodí měkké muže. Podivuhodné plody země a chrabří válečníci nerostou ze stejné půdy."

Peršané si teď uvědomili, že Kyros usuzuje lépe než oni, a odešli, raději volíce být vládci na pustém horském svahu, než aby bydlíce v obdělaných údolích byli otroky jiných.

Hérodotos: Dějiny – výbor

Překlad: Audioknihy CZ. Nový český překlad z originálu, který vznikl pro tento projekt a prošel nezávislou korekturou.

Zdroj originálního textu: Perseus Digital Library.

Originální text je volné dílo. Překlad a vydání: Audioknihy CZ, licence CC BY 4.0. Můžete jej sdílet a dál používat, pokud uvedete zdroj (Audioknihy CZ, audioknihycz.cz/kniha/herodotos-dejiny/).

Audioknihu připravujeme. Další knihy a audioknihy zdarma najdete na audioknihycz.cz/kniha/herodotos-dejiny/.